

Saraswati Series No. 10.

ANARGHARAGHAAMU.

A DRAMA IN SEVEN ACTS.

BY

MAHAKAVI MURARI

Translated into Telugu.

BY

AKUNDI VYASAMURTY SASTRY

*Sanskrit teacher, Government Training College,
Rajahmundry.*

FIRST EDITION, 500 COPIES

COCANADA:

PRINTED AND PUBLISHED BY THE PROPRIETOR P. BRAHMANANDA
ROW, AT THE SUJANABANJANI PRESS,
1900.

Price 12 annas.]

[COPY RIGHT.

శ్రీ ర స్తు.

సకలపండిత సంఘసతత సంస్తూయమాన

శ్రీమురారి మహాకవి ప్రణీతా నర్మరాఘవ నాటకాంధ్రము

రాజమహేంద్రవరపు త్రైనింగుకాలేజీ సంస్కృతోపాధ్యాయుండైన

యాకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రిచే

విరచితము.

కాకినాడ :

శ్రీ సుజనరంజనీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపబడి

ప్రకటింపబడియె.

౧ సూత్రధారుడు—ప్రధాననటుడు. కొందఱు, పూర్వగంగము చేరునాఁదొకఁ
డు తర్సమానవేషభాషలు గలిగి స్థాపకుఁడను నామాంతరము ౧లవాఁడు జే
తొకఁడునందురు

౨. మూర్తిషుఁడు—సూత్రధారునికంటె విద్యయందు గొంచెము తక్కువవాఁడు

౩. విశ్వామిత్రుఁడు—రామునికస్త్రగురు వెగు నొకమహాముని.

౪ దశరథుఁడు—కథానాయకుఁడురామునితండ్రి.

౫ వామదేవుఁడు—వసిష్ఠునిష్యుఁడు.

౬. యజమానధర్మపుత్రుఁడు ౧ పెద్ద ౨ పిన్న—విశ్వామిత్రునిష్యులు.

౭-౮. రామలక్ష్మణులు—కౌసలీయసామితులు దశరథుని ప్రథమత్రతీయపుత్రులు

౯. తాటక—రాక్షసస్త్రీ. సుకేతసుత. సుందరివత్తి.

౧౦-౧౧. సుచామలమారీచులు—తాటకాసుతులు.

౧౨. కంచుకి—అంతఃపురరక్షకుఁడు.

౧౩. కలహంసిక—నీతపరిచారిక.

౧౪. జనకుఁడు—మిథిలాధిపతి. కథానాయికనీతతండ్రి.

౧౫. శతానందుఁడు—జనకపురోహితుఁడు గౌతమాహల్యాపుత్రుఁడు.

౧౬. శౌష్మలుఁడు—రావణపురోహితుఁడు.

౧౭. మాల్యవంతుఁడు—రావణుని కనిష్ఠమాతామహుఁడు. మంత్రియు.

౧౮. శూర్పణఖ—రావణుని చెలియలు.

౧౯. జామదగ్న్యుఁడు—పరశురాముఁడు. రేణుకాపుత్రుఁడు. భాగ్యపుఁడు.

౨౦. జాంబవంతుఁడు—బ్రహ్మపుత్రుఁడు. భల్లూకరాజు. సుగ్రీవమంత్రి.

౨౧. శ్రీమణి—కిరాతస్త్రీ. సన్యాసిని.

౨౨. జటాయువు—గృధ్రరాజు. సంపాతితమ్ముఁడు. దశరథమిత్రము.

౨౩. గుహుఁడు—నిషాదరాజు. లక్ష్మణమిత్రము.

౪. చాలి—వానరరాజు. ఇంద్రపుత్రుఁడు. రావణమిత్రము. సుగ్రీవునియన్న. తా

రావతి. అంగదజనకుఁడు. దుందుభిధ్వంసి

౫-౨౬. శుకసారథులు—లంకారాజువేగులవాండ్లు, చారులు.

(౨)

౨౭-౨౮. హేమంగద, రత్నచూడులు—విద్యాధరులు. రామరావణసమరసూచకులు.

౨౯. సీత—రామరామ. జానకి.

౩౦. సుగ్రీవుడు—వాలితమ్మడు. సూర్యపుత్రుడు. రామమిత్రము.

౩౧. విభీషణుడు. రావణుని పిన్నతమ్మడు.

౩౨. వసిష్ఠుడు—రామునికులగురువు. అరుంధతీపతి.

౩౩-౩౪. భరతశత్రుఘ్నులు—కైకేయీసుమిత్రాపుత్రులు. దశరథుని తృతీయచతుర్థసూనులు.

భ్రువ—ఇదిగీతి. విశ్వామిత్రప్రవేశము ప్రయోజనముగలదిగానంబ్రావేసికి.

ప్రస్తావన—కావ్యార్థసూచకము నటులసంభాషణము.

పాండి—అశీర్వాచనరూపమైన వాక్కుప్రస్తావనకుఁ బ్రధానాంగము.

అసక్త రాఘవము.

ఇందు మొదటిశ్లోకమందు విష్ణునికన్న అనుట విష్ణ్వంశములైన రామలక్ష్మణులను అవి సూర్యచంద్రలేజస్సులు గలవి యనుటం జన్మవంశజురాలై సూర్యవంశముంజూచిన సీతయు, నగమువికాసము అర్థనిమిలనము ననుటవలన నసంపూర్ణ ఐగల రావణుడు నగముకాలమునద్రా నగముకాలముమెలకువ యుం గల కుంభకర్ణుడను సూచింపబడిరి.

రెండవశ్లోకమునం బ్రలయమైన తరువాతం బునస్సృష్టికై బ్రహ్మ విష్ణుపునుచరముం బ్రవేశించె ననుటచే రావణసంహారానంతరము రాముం డిదోధ్యం బ్రవేశించుట ధ్వనితమయ్యె.

కలహకందకుండను నటుండు వీరభద్రవిజయమును డిమము రాద్రీరసప్రధానమైన రూపకము నభినయించి సభకు మనఃశ్లేశముగలిగించె. సభకులప్రీతి, మత్ప్రియ. దాని నపహరించిన వాని గెలిచి మరలం దెత్తును విదేశస్తునకైన సుజనోపకారికి నవివేకులును సహాయు లగుదురు. అన్యాయపరుని పోదరుడను విడుచును. అనుటచే రావణుండు లోకములకు ధ్వజ మొనరించి సాధుల బాధలపాలుసేయ రాముం డవతరించి యపహృతభార్యుండై వానరభల్లూకసహాయమునం గెలుచుటయుం బాపప్రవృత్తుండైన పక్షికంతుని విఠ్ఠిషణుండును విడుచుటయును వ్యంగ్యములయ్యె.

కథాసంగ్రహము.

వసిష్ఠత్రేపితుండైన వామదేవుండు దశరథునితో నర్థమనోరథపూరణమావశ్యకమని యుపదేశించుచు గురుప్రభావముననే నగరభగీరథాదులు మీపూర్వులకు మీకును నర్వదా యభ్యుదయము గలిగె. అమహానుభావుని యజ్ఞోల్లంఘనముచేతనే త్రిశంకునరపతికి, విశ్వామిత్రుం డవలంబించినను భువిదివియు ననుభవనీయములు కావయ్యె నని పొగడుచుండం గౌరికుండేతెంచె. దౌవారికువలన నెఱింగి దశరథుండు సంభ్రమపడ వామదేవుండు నేజని పూజించి తోడ్కొనివచ్చెద నని వెడలెను. విశ్వామిత్రుండు వసిష్ఠుని కుశలమడుగ మిత్రులు మీరు వీరియింటికి విచ్చేయుటచే నిపుడు కడుంగుశల మనియు, దశరథుం గనవలె నని బహుకాలమునుండి మనోరథము వృద్ధిపొందుచున్నది యనం, ద్రిభువనమహనీయులు మీ రిట్లనుగ్రహించు నీరాజు ధన్యుం డనియు సంభాషించుచుం గొనివచ్చెను. దశరథుండు ప్రత్యుత్థానాభివందనము లొనరింప నండలు గూర్చుం

డిరి. దశరథుడు. అగమనప్రయోజన మదుగనేల రఘుకుల తపఃఫలమే యనం, గౌ
శకుం దింద్రాదిలోకపాలురకు నారాయణునకును సుకముగ నీవేలుచుండ మాకు భయ
హేతువులు గలుగునే. కాని యాయుధమాత్రసహాయుడగు రామభద్రుడు మాయా
శ్రమము రక్షింపనొనర్చి కీర్తి వృద్ధి నొందించికొను మనెను. దశరథుడు, బాలుం డన
హేళిదృష్టాంతమున నిరాకరించె. ఆనభ్యస్తాత్ముడన మే ముపదేశింతు మనియె. వా
మదేవు నడిగిన వసిష్ఠాదేశ మిదియె యనె. దశరథుడ డింద్రసహాయుం డని, విశ్వమి
త్రుడు పునస్సృష్టయని, వసిష్ఠుడు తపోధికుడని ఋశ్యశృంగుడు మహానుభావుడని
యు నొందొరులఁ బొగడికొనిరి. రామలక్ష్మణులు సిద్ధాశ్రమమున కేగిరి.

విశ్వమిత్రుని పెద్దశిష్యుడు వచ్చి వేళ నిరూపించి చిదుగులు దెచ్చుటకు వెడ
లుచుండఁగా, రామతేజమున శాపాంధకారవిముక్తురాలై రాలిబొమ్మ నాఁతయై యెదు
ట రా, వెఱచి పరువెత్తికొని వచ్చిన పిన్నవిద్యార్థి యడుగ నహల్యాసుకృతము రానుభ
ద్రాప్రవాసమునకు మొదటికారణముగఁజెప్పె. వారి వృజ్ఞిముఖునితోఁ జెలిమి సేయు
చుండ జొంబవంతుడు నిపుణముగ వలదని విన్నవింప నంగీకరింపమి డద్రాహస్యంమ
తని హనుమంతుడు సుగ్రీవుం దోడ్కొని ఋశ్యమూకముం బ్రవేశింప రావణుడు
వారిరక్షణమునకు ఖరాదిరక్షితము పైన్యమంపె. అదందునుండి తాటకవచ్చి సిద్ధాశ్రమ
ముదండ నున్నది. దానివలన యజ్ఞవిఘ్న మూహించి కౌశకుడు రామలక్ష్మణులఁదె
చ్చుట రెండవకారణముగ నుడివెను. రామలక్ష్మణులు సిద్ధాశ్రమమున సాయంకాల
ముదనుక విహరించుచుండిరి. అపుడు రాముడు యజ్ఞవిఘ్నము సేయ నన్నద్ధులైన తా
టకాదుల గీటుడంపఁ గౌశకుం దానందమొంది మిత్రుడు జనకుని యజ్ఞమునకుం దో
డ్కొనిపోయెను.

కంచుకి కలహంసికతో విశ్వమిత్రుడు దోడ్కొనివచ్చిన జాలు రిద్దఱు దశర
థపుత్రులు రామలక్ష్మణులు వీరితమ్ములు భరతశత్రుఘ్ను లనఁ గలహంసిక మనయింట
సీతోర్మిలలు మాండవీశ్రుతకీర్తులు వలె నని వారిఘటనమునకుం జింతింపఁ గంచుకి, శ
తానందుడు సౌభాగ్యదేవత నారాధింపు మనుటచేతను, విశ్వమిత్రుడు దండికిఁ
జాణతుల్యుడైన రాముని దనయజ్ఞము సమాప్తమయిన నొప్పగింపక యిచటికి వెం
టఁబెట్టుకొని విజయముజేయుటచేతను రాముడు శివభనురారోపణసమర్థుడౌట ని
ర్ణయించె.

కలహంసిక శౌష్కలుఁడు వరింపవచ్చె ననువార్త వినుట వైదేహి, వ్యాకులత నొంది వినోదముకై బొమ్మలాటాడు నలడు తనకంటెఁ జిన్నపిల్లలు, బొమ్మల నాలు మగలఁ గూర్పు మనఁ జెక్కులు గ.గురుపొడువ నూరకుండి యాకూనలు మఱిమఱి ని ర్భంధింప సిగ్గుపడుటకును సిగ్గుపడుచున్నది. అని యావనావిర్భావము వ్యక్తపఱిచె. కౌశిక జనకశతానందశౌష్కలరామలక్ష్మణుల సంభాషణము - శైవచాపాకర్షణము - సీతాదులకళ్యాణములు తరువాత, రావణమంత్రి మాల్యవంతునకుఁ దెలుప శౌష్కలుండరిగెను.

మాల్యవంతుఁడు శౌష్కలునివలన రామప్రతాపము వినయున్నలికం బ్రజాగరము నచ్చి రావణుం జింతానిమగ్నుఁగాంచి తరువాత వచ్చిన శూర్పణఖవలన సీతాకల్యాణ మాకర్ణించి విశ్వామిత్రునిఁబిందించి సర్వబంధు మధ్యమున రామసన్నిధినున్న సీతను బలిమి నపహరింప రావణుఁడు సనఁగడఁగుట యుక్తము గావనియు, జాంబవంతుఁడు శ్రీ మణయొద్దకేగి “ వాలిచే నపకారముందిన ప్రజలు సుగ్రీవునిొర నొనరింప రామభద్రుని సాయము గోరుచున్నారు. అయోధ్యనుండి కైకేయి వార్త యందింపఁ బంపిన మన్థర యను వృద్ధదాసీ యతేతీష్ణాతప మూర్ఛితఁడై మిథిలాప్రాంత నిర్జనారణ్యమున నున్నది యని యేక గురుఁడైన యాజ్ఞవల్క్యుని భజించివచ్చిన సూర్యాంతేవాసి హనుమం తుఁడు తెలిపె. సీపు మన్థరాశరీరమునం బ్రవేశించి యీవార్త వశరథునకుఁ దెలిపిన తాముఁడు. జనకాజ్ఞా విధేయత గహనమునకువచ్చి వానింజంపుట మనకు మేలుచేసి ప్రత్యుపకారవాంఛ సుగ్రీవు నవలంబించును” అని వేఁడెను ఈ జాంబవంతుని పన్ను గ.డ నడవింబడిన రాముని కామిని నపహరింప ననువగుననియుఁ జెప్పెను గురు శరాస న భంగమొనర్చిన రాముఁడై గోపమున జామదగ్న్యుఁడు వచ్చెనని మిథిలనుండి వచ్చు నపుడు వింటినని శూర్పణఖ తెలుప, నీభార్గవుఁడు సకలరాజక సంహార ఘోర కుతా రుఁడైనం ద్రిపురారి చాపభంజను రఘునందనుఁగెలువఁ జాలఁడయని మాల్యవంతుఁడన వెడలిరి.

భార్గవరాఘవ జనక దశరథ శతానంద సౌమిత్రి సంభాషణ ప్రముఖము పరశురా మ విజయముకలిగిన యానందావసరమునందె రాముఁబట్టాభిరాముఁజేయ దశరథుండు త్వరపడుచుండ మన్థర దాసి కైక పత్రికనందింప నందు మున్నిచ్చిన రెండువరమ్ములకు భరతాభిషేకము రామదండకానాసమును ఫలము లొనర్పుమనుట విని రాముఁడు సీ తా లక్ష్మణులతో దండక కేగెను.

జాంబవంతుఁడగు శ్రీమణ వాక్రుచ్చె. నేమిథిలాపురము నిర్జమించి హనుమండు

రక్షించిన నాదేహముంజూచ్చి గంగాతీరముననున్న శృంగేరమును బోయవలెనని జేరునప్ప టికచ్చటికివచ్చిన రామలక్ష్మణులంగని గుహుండడుగఁ బుత్రకామేష్టి చేయించు ఋశ్య శృంగు ననుగ్రహమున దశరథునకుఁ బొడమిన పరమాత్మాంశముల నాల్గింటం బ్రథమ తృతీయులు వీరని విన్నవించి యతండలర నందె నిలిచితి. అప్పుడు రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులతో గుహుండఁడు కొనివచ్చిన నావయెక్కి గంగందరించె; చిత్రకూటగిరికేగి జడలం గాల్చిన యన్నదమ్ములు సీతయు నందుండిరి. పిదప బహుదినములకు రెండవ దాశరథి భరతుఁడు సపరివారుడైవచ్చి తండ్రి సురపురికేగుటందెలిసి రామునయోధ్యరాజానర్ప నాదారి నె యాయద్రుజేరి రాముండను నయముతోఁ బ్రత్యాఖ్యానమొనరింప జడబారి యై, శరభంగముని యిప్పించిన రామపాదుకల రాజపీఠముననునిచి నందిగ్రామమున నుండి శ్రజలంబాలించె. తరువాతనట మృతాశౌచములొననున్నరాజు కైదుపుసట్టఁగూడ దని రంధ్రాన్వేషులు జనస్థానపులు ఖరాదులు విరాధుననిపిరి. తొందరపనులందు రా జులకుఁ దత్తుణశుద్ధిగాన రాముఁడు వానింగొలపాలుసేసి తండ్రి యుత్త రక్రియలాచ రించి కుంభసంభవుని తపోవనమునకుంబోవుచు దారిని ధారాధరుండను కాకి జానకి పాలిల్లుచీరిన వాని నిషీకాస్త్రమునంగాణుంజేసి సుతీత్యాబులఁగొలిచి యగస్త్యాజ్ఞంబంచ వటి నివసింపఁగామించి యేతెంచిన చుప్ప నాతి చెవి ముక్కు పెదవుల సామితికత్తిరించె. పిదప సోదరి యవమతికిఁగినిసి రాముపై నడచిన ఖరాదులు విరాధు దారిపట్టిరి.

జాంబ—రామరావణులకు నైరము పెరింగినది. ఇప్పుడు సమానవిపత్తియుర్తులగు రామ సుగ్రీవులకు మైత్రసుకిరము.

శ్రమణ—నాశిష్యునికొడుకు గుహుండఁడు లక్ష్మణునికిఁజెలి. ఈసోపానమున రామసాధ మధిరోహించుట శక్యము.

జాంబ—గుహుని లక్ష్మణునొద్ద కనుపుము. అని, జటాయువువలన, మలయఃర్వతగు హనున్న యన్న సంపాతికిఁమొక్కి మరలి జనస్థానమునకు వచ్చునపుడు మారీచసహి తుఁడు లంకావతి యగిషడుట యాలించెను.

జటాయువు, సంపవటికివచ్చి రావణుఁడు మాయలేడిచే రామువెడలించి, పిన్న తమ్ముఁడు వేగ నతనిజేరనరుగ, భయూతిశయమున నన్నాసివేనమునఁ బర్ణశాలంజూచ్చి ని జరూషము గనఁబటిచి యార్యపుత్రా? యార్యపుత్రా? యని యడలు జానకి నరదమొ క్కించుకొని తొలంగ నవలించి డీకొనెను.

తరువాత లక్ష్మణుఁడు సీతావిరహవిహ్వలుడగు రాముఁడునెదుట జటాయున ఖరపజ్రభగ్నులు రావణురథముం గాంచిరి. లక్ష్మణుఁడు పరివించు రాముమణిపింప

వింధ్యనదులు మాల్వవంతుడును సానుమంతుడును గనజేయుచు, వాన్ కనుయగారగుతాడుల. విరహానలము రగుల్కొని రాముని స్తంభాదులనొందించుచుండ గుహునితో జగడమాడు కబంధుని గీటడంచి వారి సహతుడైన దుంబుభిదానపు శరీరాధారాని నెగిరితెను.

రావణుడు విమానానూధుడై సీతనపహరించుకొని చనునపుడొంజనేయుడై గిరియందికొనిన యుత్తరీయము కానుకగ గుహునిచే సుగ్రీవుండంప, సుగ్రీవసానుమంతుల గనుంగొన ఋష్యమూకమునకు గుహునితో రాముడువచ్చుచు దారిని దుంబుభి కంకాశమన్నతీర్తి కామినీక్రీడాశైలము మీటినవాడెవడని వచ్చిన వారిని సంహరించి సుగ్రీవు మైత్రి యొనరించె.

మాల్వవంతుడు లంకగాలుటగాంచి రావణదుర్మయమునకు వగచి, రాముచే ఖరాదులును మారులిచే నడుండను జచ్చుటయు రావణుడు పిన్నతమ్ము విభీషణువెడలగొట్టుటయు సూచించి, నముద్రము నద్దరివిడిసిన వానరసైన్యముతోడి రాముచరితము దెలియబనిచిన సారణుడువచ్చి రాముడు విభీషణునకు లంకారాజ్యమిచ్చుట నచ్చట మహారాజని వాడబడుచుండుటయు సేతుపుగట్టు వానరులలో దానునొకడై యున్న తన్నుగట్టి రామునకు గానిపింప రాముడుగారవించి యనుపవచ్చినని, యంగకుభేదోపాయమున మనసైన్యములో జేర్చుకొనుట మేలన, సాగదని నిరసించి, కూతురు కైకసికి రానైన దుర్దశంగుటించి వందురుచుండ, సంభ్రమంబున శుకుదువచ్చి రాముడు స్రహస్తాదులంజంపి లంకముట్టడించెను. అంగడుడు నరాంతకుండ్రుంచె కుంభకర్ణుడు మేల్కొని యింద్రజితుం బురస్కరించికొని మార్కొన రాముడు కుంభకర్ణుని లక్షణుడెంద్రజిని దెగటార్చిరి.

రత్నచూడహేమాంగములను విద్యాధరులిరువురు రానురావణుల వీరాపములు వినుచు శస్త్రాస్త్రప్రయోగోప సహారములు కనుచు దనరుచువనరుచుండ రాముడు బ్రహ్మస్త్రమునం బదితలలు నలుకి యెగురవేయ రావణునట్టవీరశయ్యం బన్నుండె.

ఇదిరామ సీతాలక్ష్మణ సుగ్రీవ విభీషణులు భుష్పకమెక్కి లంకను, రణరంగ మును, సోగపాశబంధనమును, లక్ష్మణేంద్రజిత్వమరాంగణమును, మారుతి ద్రోణాచలానయన లక్ష్మణోజ్జీవనములును దశరథాజ్ఞానాంజనేయు రాజ్యాభిషేకసంభారసంపాదనమున కయోధ్యకనుపుట, నముద్రమును, సేతువును, మైనాకుని, విమానము మేఘమండలమున కెగయునపుడు వసుధగనవచ్చువిధము, హిమనగమును దుర్గను కామదహనమును, దపమునం బరమేశ్వరుండు గిరిజకు మేనసామిచ్చుట, నోషధిప్రస్థమును నర్థవారి శ్వరవైచిత్ర్యము మందరగిరిని లక్ష్మీలక్ష్మణములై నానముం బరమేశ్వరుని దచ్చివోలం

కారుణ్యమును మేరువును సూర్యరశ్మిమార్గమును నైరావతమును జంద్రలోకమును జం
బ్రుని అమరావతిని సీతామఃఖమును వర్ణించుచువచ్చి, పావని యయోధ్యనుండి పున
రాగతుడై వసిష్ఠుడు దెలిపిన రాజ్యాభిషేకముహూతము డగ్గరుచున్నదని త్వరపె
ట్టగాఁ బుష్కరము, నగస్త్యద్వితీయనివాసము రోహణాచలమును, దామ్రపర్ణిని, మల
యాచలముఁ బంచవటిని మారీచునిఁ బ్రసవణశైలమును గోదావరిని మాల్వవంతమును
మహారాష్ట్రరాజధానియైన కుండినమును సంధ్రదేశలక్ష్మీ సప్తగోదావరహారనాయకరు
చిరు భీమేశ్వరు ద్రవిడమండల నిరోలంకాతముఁ గాంచీపురము నవంతిదేశచూడామణి
మజ్జయిని మహాకాళనాథునిఁ జేదిదేశకలచురీక్షత్రియ ప్రధాననగరి మాహిష్మతినయమ
మునను గింగను వాదాణసిని మిథిలను గౌడరాజధానిఁ జంపను బ్రయాగమును శ్యామ
నామవటమును సరయుపు నయోధ్యను బ్రశంసించుచు నేగుదెంచి యభిషేకసంఘాత
ములమచ్చికొనియున్న వసిష్ఠుని భరతశత్రుఘ్నులంగాంచి పుష్పకము దిగిరి.

వసిష్ఠుడిదిగో రావణవిజయి రామభద్రుడు కనబడె నానందమునంవ్వరతో
తాముడు గురుని పాదములుపట్టికొని మ్రొక్కిన, నాముని యశ్వమేమికోరవలసి నదియు
న్నది. సూర్యచంద్రులఁబోలు కుమారుల నిద్దఱుఁ గనుమని దీవించి.

సీతజోతయొనర్చిన మీకిద్దఱకును సమానాశీర్యచనమె చేసితిమని, లక్ష్మణుడు న
మస్కరించిన నిద్రజిన్నధనా? యింద్రునకు నభయదాతవగు నీకు మేమాశీర్వాదమే
మిచేయుదుము. అయిన మీఁంద జీద్దఱిద్దఱు కొడుకులఁగని యీరాజవంశ మట్టశాఖ
యొనర్పడు. అనియె.

భరతుడు ప్రణమిల్లిన రాముడు కౌఁగిలింతనలరె. సీత భరతనవస్కృతయై నయ
నానందయెందె.

లక్ష్మణుడభివాదనము సేయ భరతుడాలింగనము గావించి చలువనెలమిఁగాంచె.

శత్రుఘ్నుడు జాహరుపొనర్చిన గాఢాశ్లేషమొనరించి రాముడు సీతతో నిదిలక్ష్మ
ణుమొగమె, ఇవి లక్ష్మణు బాహులె యనెను.

శత్రుఘ్ను ప్రణమయై సీత లక్ష్మణునంత వీరుడవగుము. అత్త లెందున్నారు? అనెను.

శత్రుఘ్నుడు, కైకమ్మయింట మీరాక వేచియున్నారని లక్ష్మణునికి వినతియొనర్చిన
భరతుడు చిరాయువు నీపుమెరియుచుండ మేమన్న భరతు నేకాకిని విడిచినవారము గా
యైతిమనె.

రాముడు మునితో మహాత్మా? వీరు లంకా కిక్కింధా రాజులు నతులానర్చు
చున్నారన సుగ్రీవ విభీషణులారా? వంశ యశస్కరులగు గండు, అనిదీవించె.

రాముడు భరతునితో నాయనా! పులస్త్యసవిత్తపుత్రులఁ బ్రణమిల్లుమన భరత శత్రుఘ్నులు విభీషణ సుగ్రీవులును దగు కార్యములు చేసిరి.

వసిష్ఠుడు, ఇది శుభలగ్నము, రఘుసింహ సింహాసీతము నలంకరింపుమని, రాముండఁ ట్లు సేయ, నైంద్ర మహాభిషేకము సమంత్రకముగ నొనర్చె.

పండితులందఱు పఠన పాఠనములుచేయు నీయనుపమానమైన మురారి మహాకవి కృతా నర్హరాఘవము శ్రీభట్టోజీదీక్షిత కృతవైయాకరణ సిద్ధాంత కాముదియందు, రఘు వంశకుమార సంభవ కిరాతార్జునీయ భట్టికావ్యాదుల వలెనుదా హరింపఁ బడినది గాన, నంతకంటెఁ బ్రాచీనము. ఈయుత్తమ నాటకము శ్రీమద్వివేది సోమనాథ శాస్త్రి లుపదేశింపఁ జదువుటయేగాక రామానందాశ్రమ హరి హరపండితాది కృతములైన యిష్టార్థ కల్పవల్లరీ పంచికాది వ్యాఖ్యలు చూచి నిశ్చితార్థుడనై యాంధ్రీకరించితి నీయాంధ్రమును బోలవరము జమీనుదారు శ్రీకొచ్చెర్లకోట రామచంద్ర వేంకట కృష్ణరావు బహదరు బి. టి. గారు తమ సరస్వతియను పత్రికామతస్లికం బ్రకటించి గ్రంథకిర్త కొనంగంబంచ శతపరిమిత పుస్తకముల ముద్రింపించిరిగానఁ ఒరమానంద భరితుడనై వారి కా యురారోగ్యైశ్వర్యాద్య భీష్టములు కలింపఁగులదై వములం బ్రార్థించెదను.

ఆకుండి వ్యాసమూర్తి శాస్త్రి, *

రాజమహేంద్రవర పురబోధ నాభ్యసన కలాశాలా

సంస్కృతోపాధ్యాయుడు.

శ్రీ గణాధిపతయేనమః.

శ్రీ వ్యాసేశ్వరాయనమః.

భట్టమురారి విరచితమగు ననర్థ రాఘవమునకుఁ దెనుఁగు

మొదటియంకము.

క. శ్రీ నగజా గీర్విధు పం ! చానన విధి సుమధను ర్గణాధీశ సురే
ద్భాచుముఖగ్రహ గుర్వ వ | ధానిసుధీమాళి కవివతంసులఁ దలఁతున్. ౧.

నీ. శ్రీ హిమగిరికుమారీ వరుఁ గేసినకుర్తి వ్యాసేశ్వరుఁ గొలమువేల్పు
మ్రొక్కి, పాణిన్యాదిమునులఁ బతంజలి ముఖభాష్యకర్తల మొదటికవిని
వాల్మీకి శుకు శక్తిపౌత్రుని గాళిదాసుని భారవిని మాఘుఁ జోరు నమరు
నమరు బాణు మయూరు హర్షుని భవభూతి ధావకు శూద్రకు దండి భోజు

తే. గీ. ధర్మరాజాధ్వరి మురారి ధర్మసూరిఁ

గృష్ణమిత్రుని బండితేట్కర్తివదిత

ధీజగన్నాథు నప్పయ దీక్షితు జయ

దేవు గీర్వాణకపుల నుతింతు నెంతొ.

నీ. నన్నయభట్టుఁ దిక్కన్నయజ్వల నెట్టిపెద్దడ భాస్కరు భీమఁ బోత
నామాత్మ్య శ్రీనాథు నమరేశుఁ బెద్దన రంగనాథుని రామలింగ సుకవి
వేంకటకవిఁ బిన్నవీరన మారన సూరనఁ దిమ్మన సోమనాథు
రామభద్రయ రామరాజభూషణు మూర్తికవి నప్పకవి జగ్గకవిని గృష్ణ

తే. గీ. రాయు వెంగన వెంగళరాజు పుట్ట

ణకవి నరసనకవి జగన్నాథుఁ గవిత

ఘనుల గురుకుల వాసాధిగత సురాండ్ర

భామలమనీషులను జాలఁ బ్రస్తుతింతు.

తే. గీ. బాలచంద్రకళాధరా! పాలితసుర

జాల? శ్రీ వ్యాసముని హృదబ్జాలయ? నగ

జా లసద్వాసు? కరుణాలవాల? లిల

బాలవాల్మీకినాటకం బాలకింపు.

మ. ఎవి నాభి సరసీరుహంబు దరసాదృశ్యంబు నెందించె న
 ర్థవి కాసార్థసమీలనంబుల గదా ధార్యము; లూరార్ప జ
 క్కవల నెప్పెన్నెల పుల్లులందనుప దక్షులైన తేజాప్సు న
 య్యవి మీకీప్పిత విఘ్నభూధర సురేంద్రాస్త్రంబులొం గాపుతక.
 వెండియు.

మ. ఘనకల్పాంతమునందు నాభి తెరువాక్కం డిమ్ముగా నీ త్రొలో
 కి నవస్రష్ట య నుక్షణమైవనికుక్షింజూచ్చె; నెద్దానియం
 దు నెదొ; నెట్టిదా దేసరూపు; గనం జేతో విఘ్నర త్సంశయా
 ఘ నిరాసమ్ముగ నా జగన్నిధి నమస్కారమ్ము గావించెదక.

నాంది తుదను సూత్రధారుఁడు (వచ్చి పలుకును)

అయ్యయ్యా? లవణహారాశితీరకానన నికరంబునం జీకటి మ్రానిమొలకయు
 ముల్లోకముల బామిడిక జేజేరారతనమును, దమ్మియింటి కొమ్మ చనుపనఁక
 నందపుం గస్తురియాకుమోకయునై మహిమగల జగన్నాథదేవుని రథయాత్రయందు
 జేరిన సభ్యులారా? ఎదొ ద్విపాంతరమునుండివచ్చిన కలహకందళనాముఁడగ
 కుశీలవాధముఁడు క్రోధభయ జుగుప్సాప్రధాన మొకానొక ప్రబంధ మభినయిం
 యీలోకము నెపుడు నలజడిపాలానరించెఁగదా, కావున నేది యే నభిమతభా
 సంభావ్యము దృశ్యమాడ నానతిచ్చి, నాట్యవేదోపాధ్యాయునితో బహురూప
 ములం జదివిన యార్యావర్తనివాసి భరతసుతు సుచరితు నను మీరు రక్షింపుఁడు
 ఏల.

తే. గీ. ఒప్పు సభికులప్రీతి రంగోపజీవి
 ప్రాణవల్లభ, యద్దాని నపహరించు
 వాని నొడించి నే నతిప్రబలశక్తి
 మరలఁ దెచ్చెద నీక్షణమాత్ర నిదిగొ.

(ఆకసమునఁ జెవియొగ్గి) నీవు పరదేవి. పాత్రసామగ్రిలేదు. ఎట్లు లిట్టివ
 నేయఁజాలుదువని పలుకుచున్నారా? (నవ్వి. యడఁకువతోఁ జేతఁబుజోడించి
 ఆహా? పెద్ద లేమి యిట్లు నెలవాసఁగుచున్నారు. మిముబోంట్లు నలరించు పూనికఁ
 మాకుఁ బాత్రములం బూరించును. ఏల.

క. న్యాయపథవర్తనునకు | న్యాయము పశువులు నెనర్చు సహజుండును న
 న్యాయపథగామి విడుచు; ని | జాయుద్ధాయాత్మ భవధనాతిప్రీతిక.

(మరల మింటఁ జెవియునిచి) అట్లైన మేము చీటిపంపితమని నుచువుచున్నారా?

(నటుఁడు వచ్చి చీటి యిచ్చుచున్నాఁడు) సూత్రధారుడు అందికొని చదువును.

మ శతసంఖ్యమ్ముగఁ జిత్తశుక్తిఁగొని సచ్చాస్త్రామృతమ్ము, లక్ష్మీమా
గతి వాంతాక్షరమూర్తి మాక్తికముల స్థావింపఁగాఁ గూర్పు నే
ర్పుతగన్సత్కవి, హృద్యనాయకగుణ వ్యూహపగుంఘో దలం
కృతులు కై స్రజముల్సదృశములంఁగేల్లబ్బు నే సత్కృతికొ. ౫.

క. ఆ వీరాద్భుతకార్య స | మావేశాతి మహనీయమగు కథ జనమో

దావహ మఖిలపుమర్థ | స్రావి ప్రబంధమ్ము సత్వరము వినుపఁదగుకొ (అని) ౩.
(అరసి చిటు నవ్వుతో) మారిమో? కవితాదేవత డిగు మొదటిరేపు మహనీయుఁడు
నగు పుట్టపుట్టు నిరాచారికి భారతీస్వయంప్రసారము నిట్వోకులులకీర్తిశరీరమునైన
రామాయణమను గ్రంథమును వినుచున్నావా?

టుఁడు— అవును.

సూత్ర— సభవారియాజ్ఞ యాకథ ననుసరించిన ప్రబంధములను దెలుపుచున్నది.

టుఁడు— (నవ్వి) ఔర. ఈ వాల్మీకి సత్కథయను మూలధనమెల్ల కవుల చనుపకు
సమానముగదా?

సూ— మారిమో? ఏటిమాటయోయి.

మ దయభరారాజితఁ డేల ముజ్జగము లుత్తప్తమ్ముగావించెఁ; జెం

దెనదేలా? గరుడధ్వజుండు రఘుపుధ్వీనాథ వంశాంబుని

జ్ఞాఁ; మహానీండుని దివ్యవాక్కులు ప్రకాశమ్ముయ్యె నేలా తమం

త; నిమిత్తం బిటనెల్ల సత్కవుల పుణ్యమ్ము ల్సవకర్షమ్ములే. ౨.

వానిలోవలను నిపుడే రూపకము నిట్టిపనికిఁ దగినదిగ నిర్ణయించెదను. (నిముస
మూరకుండి జ్ఞప్తికివచ్చినట్లు గనఁబఱచి యుల్లాసముతో) మౌద్గల్యగోత్రమున భట్ట
శ్రీవర్ధమానునివలనఁ దంతుమతియం దుదయించిన మురారి మహాకవి రచించిన
యనర్థరాఘవమను క్రొత్తనాటకముగలదు, అది యాడుచు సమాజమువారి
నిపుడు దనుపుదము, (పరికించి, అరుసముతో) ఆహా? ఓలగము మెచ్చుకొనుట
కీ సామగ్రి చాలియున్నదిగా, ఎట్లు.

శా. నా వర్ణ్యులసపాతగీతిగతుల స్మృత్యేక ముత్కర్ష ని

స్సావర్ణ్యం; ల్కవిమగ్దలాన్వయఁడు ద్రాక్షాక్షాద్ర జిహ్వాక్యుఁ; డో

హూ? వర్ణ్యం డినవంశమాక్తికము ధీరోదాత్తుడై ట్వుకుఁ డీ

దేవాద్య స్రఘురాము నాదికవి గీర్తించె న్నుపర్వోక్తులకొ. ౩.

ఈ శ్రోత్రియపుత్రుడను పెక్కండ్రు వక్కాణించిన భూశ్రోత్రభవుని రా.
చరిత్రమును వర్ణించుటయు నేరముగాదు. కనుచు,

చ. మునుపటివారు వాడినరె, పో. యని వీడిన రాము సత్కథ;

నొనములెసంగునే నరునకు న్భవి నన్యనకిన్నియెన్న;

ననఁ దమ సాహితీపటిమనేర్తు రెటుల్పకటింపఁ గీర్తిచే

తను దివి నింపుఁజెంద గుణధన్యపదార్థపరు ల్లవీశ్వరల్.

ఆ కవి యారంభమునఁ దనంత వెలువడిన శబ్దబ్రహ్మముగల యాచార్యు
బ్రాహ్మతఃసుని వాగ్దేవిని వినుచుచెను,

క. దివినుండి భువికి దిగువా । యి విజనదూరంపుఁ దెరువు నెరసోమయడం

చు విటపి సమస్తవిష్టప । సువిదితు వాత్మీకి నాదిసూరిఁ బొగడెదన్. ౧౦

క. నలుమోములవేలుపు మెడ । నలువీధులనడచు విహరణము సల్పుట వా

కుల ప్రోడతనముగల ప । ల్కలఁ వెలఁచుక శక్తికొలఁదిఁ గొలిచెద భక్తిన్

మొండె—(ఆనందముతో) బావా? ఈ ముద్గలగోత్రసంభవ శిరోమణియైన మురా

యను బాలవాత్మీకి కృతి యప్యతబిందు నిష్కందిని ననుఁ గందళిత కుతూహలుఁ

నేయుచున్నది. కావున నుపక్రమింపుము.

మూత్రథా— మారిపో? నీకు ముచ్చట యుక్తమే. ఇది యిట్టిదే

క. ఎవ గానక వెలయు కకు । త్సని కొలము నసంపుఁదావి సాబగొందు మురా

ని నుడువులుగాడి పడిం । దనరుచు వాత్మీకి వాక్సథాకూపమునన్. ౧౧.

(తెరలో ద్రువపాడుచున్నారు)

ప. కమల ముకుతాంకపాళిం । బ్రమదంబున నెుష్టు మధుకరము లాగను నే

ర్వ మరియెదొ జీవజాగర । ముమిహిర కిరణోత్కరమ్ము పుడమిం బొలుచున్.

మూత్రథా— (విని) ఇదిగో దశరథునియొద్దనుండి రామభక్తుని గొనిపోవు శిష్యా

మిత్రుని ప్రవేశముకై ద్రువపాడుచున్నారు. కాబట్టి యాటకాండ్రారంభించినార

యారా. (ఎవటఁజూచి భయముతో) ఓహో! ఇందె మహనీయుఁడు బ్రహ్మ

పుత్రుఁడునగు వశిష్టమహాముని యాశ్రమమునుండి యిపుడె వచ్చిన యాజమఁడు

వామదేవుఁ డేమి యాయన కఠినియంపిన మాటలు చెప్పఁగా వినుచు మహ

నానా దశరథుఁడున్నాఁడు. కానరమ్ము. ఇద్దఱుండె మూడవవాఁ డుండరాదు

మోగిద్దఱుమును దర్వాతిపనికి సన్నద్ధులమౌదము. అన వెడలిరి. ఇది ప్రస్తావన.

౫ (తరువాతఁ గూర్పున్న దశరథ వామదేవులు గనఁబడుచున్నారు)
దశరథుఁడు— అద్దిరా? పలుమాటు వినినదియు మహాత్ముఁడు వసిష్ఠుని యుపదేశము
క్రొత్తకొత్తదివలె నన్నరించుచున్నది.

వామదేవుఁడు— క. మేదిని యిది మధుకైటభ
మేదో విస్రమింపఁబె మెక్కఁదడవు గో
రూపదారులు దమ యశముల
తో దీనికి వలపొసంగ దొరకొనవలయున్. ౧౪.

దశరథుఁడు— (మందహాసముతో) మహాన భావ? వామదేవా?

తే. శీ వారియాజ్ఞ నె మహి పరిపాలనంబు
జేయ, నే, నీ ముదిమి చెవిచెంత నరలు
గలుగఁజేసెను; నేఁడును గలుపునన్ని
పాలుభాతిని గురుఁ డతిపక్షపాతి ౧౫.

వామ—మహారాజా? సరితల పుగలవానికి నె కా నెకని కొక్కొక్కనియందె దృష్టి
మోహము ఆలాగున నే కాగియుండగు వాఁడు.

క. దొరగ రఘుపుత్రులకెల్ల | న్దురుడయ్యు; విశేషదృష్టి గూరుచునీపై;
ధరణి నలరింపఁదెద చం | దురుఁ, దీని కగునుచెల్లతొగసొలైల్లన్. ౧౬.

దశరథ— వామదేవా? గురువచనాకర్షణాశ యంకుశమై నాహృదయ దిగ్గజము
నితరేంద్రియముల వెంబడింపనీయక శ్రోత్రములయందె యాఁగుచున్నది. కావునఁ
గొంచెమే సేందు చెప్పవలయునది కలదా?

వామ— మహారాజా? అంతయుఁ జెప్పితిని. కాని యీ సర్వసందేశ సంగ్రహ
పద్యముఁ గడు జతనమున నామునీశ్వరుఁడు నిన్నుఁ దలఁపించుచున్నాఁడు.

దశరథ— (ఆదరముతో) పరాకులేకున్నాను. ఏమి నెలవిచ్చెదరు.

వామ— తే. శీ. నీగృహమునుండి కోరికల్పిండి యర్థ
లరుగుచుండుటయే వ్రేల్చి యజ్ఞమును ద
పమును మీ పెద్దలెల్లను బట్టువిడక
యాచరించెడి ధర్మమ్ము నగునుజుమ్ము. ౧౭.

దశరథ— ఆచార్యుని వచనము చక్కఁగ శిరసున నునిచికొనఁబడినది. మఱియు,
ఉ. మమ్ము నరుంధతీపతియు మన్నెఁ దనంతన యింతమట్టు; నేఁ
డిమ్మిహిరుండు మాకుల మహిష్టుఁడు సర్వసురాదిముండు; జ

న్నమ్ములు నేఁ దొన్నతిమి; నాఁడెపురాజుగలట్టిదయ్యె నేఁ

డిమ్మహి; తన్ను మెచ్చుకొను నిండుఁడు మేము సహాయలౌటచేకా. ౧౦

వామ— సాజపుసత్తిఁ గడుగొప్పతనముగల మీరట్టివారె. మేమో బోధమేమె.

ఉ శారద రాత్రి శాణిపయి శాతుఁ డపేత తుమందుగాకయు

నైరవము ల్వినిద్రములుగా నెసరించుఁ దుమారదీప్తి; యా;

సారసగర్భ డ్యుఁడు యశంబును జ్ఞానవిరక్తిఁ యులు

నీర మఖండవైభవముపేర్చు వశిష్ఠుఁడు మేలొసర్పఁడే. ౧౧

ఉ యాజ్ఞులరైన మీకుల మిదయ్యెను నాఁడుచు నేఁడు విశ్రుత;

బిజ్యమొసర్చుచు న్నగరుఁ డేడ్డెఱుఁ బూర్తమొసర్చె నంబుధి;

నూజ్య యిదయ్యె మీకొలపుఁ బూర్వుల పుణ్యపతాక గంగ; యీ

ప్రాజ్య పిఘాఁయెల్లనగు బ్రహ్మనుతుఁడగు నామహర్షిదే ౨౦

వేడియు.

తే గీ ఎతని యానతిమీటుట కతమునం ద్రి

శంకు భూపాలునకు గాఢిస భవుండు

పట్టి పల్లార్చినను ననుభవపదంబు

గాకపోయెను దేవలూకంబు భువియు. ౨౧

ద్వారపాలుఁడు—(వచ్చి) దొర యెసంగుత దొర యెసంగుత. జడదారి కౌశికుఁడ

గవనికెలగికి వచ్చుచున్నాఁడు.

దశరథుఁడు— ఎవరెవ రిక్కడ నున్నవారయ్యా? అయ్యా?

వామ— నేను జేరనరిగి, వేదోక్తవిధానమునం బూజించి తపోనిధి నిపుడు గొప్ప
వచ్చెదను. (అని ద్వారపాలునితో వెడలెను.)

దశరథ— తే. గీ. తపములను టంకముల క్షత్ర తనువుఁజెక్కి

విప్రతనువుద్వహించిన విమలబుద్ధి

గాఢిజుఁడు నేఁడు నీరజస్కస్వకీయ

గుణగణాగాధుఁ డిల్లుతొక్కుకొనివచ్చు. ౨౨ వి

(తరువాత వామదేవుఁడు త్రోవదెలుపుచుండ విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

విశ్వా— చెలీ? వామదేవా? చెప్పుచు. నీవు నేఁడె వశిష్ఠాశ్రమమునుండి వచ్చితివా ౨౩

అరుంధతి పేరి తపోరూపపు జోతితో విధులొసరించు పూజ్యుఁడు మైత్రావరు

కిపును గుశలమా?

వామ — బహు కాలపుటనుంగుఁ జెలి కొశికుఁడు యాజ్యగృహము చేరు నేఁడె యతి
౧౮ శయమున (కుశలము).

౨. విశ్వా — మిత్రా? వామదేవా? మామఁ దడపులంబట్టి దశరథుని గనవలయునను
మమోరథ మన్నిటిపైనున్నది.

వామ — (అడఁకువతో) సామీ? కుశికసందనా? మీరు నిట్లనుగ్రహించు నీ గూర్వ
వంశపురాజు ధన్యుఁడుగదా?

౩. విశ్వా — సఖుఁడా? యితఁడు ధన్యుఁడె.

మహాస్థంధర. ప్రణమత్సర్వం సహధీశ్వరమకుటమణిపాళి రుక్మరద్రికామి
ప్రణశుంభత్పత్నిసాల ప్రతిపదికధిత ప్రాణబోర్దందుఁ డీరా
ణ్మణి నిర్మాణించె విశ్వంభర బహుసవబంధమృమాణాశ్వరిం ఛా
౨౦ ర్పణరాజచ్ఛంద్రకౌఘర్తణవిషమ గ నర్హ ప్రభావప్రశస్తిక. ౨౩.

(ఎ కుటఁజూచి యుల్లాసముతో)

మ. ప్రసభేంద్రారివభూకచగ్రహ విహారప్రాథ బాహుధ్యుఁ డిం
ప్రసహాయుండని బంతిలేర్ల దొర భూద్యుచ్ఛాళ లోకమ్ముల
నైస్సలంఘించెడి తేజువాడు మను పృథ్వీనాథవంశాంబురా

౨౧ శి సుధాంశుండు చిరాక్షిమంది మము విచ్ఛిన్నమ్ము గావించెడిక. ౨౪.

౨౫ ఇదిగో నీ మధ్యమలోకపాలమాళి మారుపు గాలివలె సురాహరతుమోరథికరా
సార ప్రసారిక సుజనసంవాదకౌతుకమేఘమాలికను వేలకొలఁదికొనలు సాగించు
చున్నాఁడు.

గౌ. వామ — పూజ్యులు ముల్లోకముల శాశ్వతగురువులువైన మీరు నీతేని నిట్లవేక్షించు
చున్నారు, గాన దీపకుల కుశలక్రియలపేరి యీవిమ్రూఁకుల కొమ్ముల ప్రొన్నసల
ముల్లు చివురాకుల వెడలించుచున్నవి. (అన నడుచుచున్నారు)

దశర — (సంతోషముతోఁ ద్వరగాఁ బీతమునుండి లేచి చేరియి) మహానుభావ?
కుశికసంభవా? విద్వృకుఁడు పజ్జిరఘుఁడు సమస్కరించుచున్నాఁడు.

౨౬ విశ్వా — నీకు నీ పరివారమునకును మేలగుఁగాత.

(అన నందఱు తగుతెఱఁగునఁ గూర్చున్నారు)

౨౭ దశర — వినయముతో? మహాత్మా? విశ్వామిత్రా?

చ. పరిభవ ముగ్రసత్వజము పాటిలెనో వనవాసులైన మీ;
కరయమి జన్మములైన హవ్యములకా మురహరగింపరో;

ధరయిడి యాజకావళికి దక్షిణ, జన్మము నేయఁగోర యో;
వరమునివచ్చితంట, తగవా? రఘువంశతపంపుఁ బంటనే.

౨౪

విశ్వా— (నవ్వి)

తే. గీ. నిలువఁ దమయింటియొద్దనే నిజకుటుంబ,
మెలమి దిక్పతులును జెంద నేల నీవు,
వగతుడనుమాటయే వాస్తవంబుగా; దిఁ
కేల గలిగెడు భయహేతువృద్ధిమాకు.

౨౫

మఱియు

మ. అభయం బింద్రుని కియ్యఁజాలు భుజమాహత్మ్యంబునన్నించు నీ
ప్రభుతన్ముజ్జగమేలు భారముడుగ న్నాన్వంతాతి సంతోష సౌ
రభ కైత్యాధిక మూర్పుగ్రోలి బలుపు న్బ్రాహ్మిచి యుత్తుంగమై
న భుజంగాధిప శయ్య నిద్రనెలమి న్నారాయణుం డొందెడిన్.

౨౬

దశర — (వెఱఁగుపాటు చిటునగవుతో) సర్వజ్ఞా? విశ్వామిత్రా? మార్త్త
మార్కను శూరుడగు సునానీరుని నానీరముం బూరించుకాలరీ నలుసను నేను
నొకప్పుడు విల్లెత్తితిని, ఆ కతమునఁబుట్టిన కల్ల నానుడి నిన్నును దనుపుచున్నది.

విశ్వా— (మూదలిఁచుచు నెలనగవుతో)

మ. భువనత్రయభయార్పణ ప్రతిభువా పుంసింహ? నీచే సువ
ర్వవిభుం డబ్బముపూర్తమండన భనుఃపాండిత్య మందించు కే
నవధానంబును మాని, జన్మముల హవ్యమైష్ట్యుడు నైక్కి, కం
డ వలంబై మెయినిండుముద్దలఁ గనుల్లప్పంగ, నెట్లుండు నో.

౨౭

వామ— (నవ్వి) మహారాజా? భూమండలాఖండలా? కౌశికమహాముని పలికినట్లే
దేవసభలోఁ బలుమాటు తాఁ గన్నది నేను నిపు డొచుక వినుపించెద.

శా. నీ వర్ధాసన మొక్కఁ గిన్నరవరు వీక్షిక్తిఁ బాడ, న్నది
ద్వేవేంద్రుండు సహింపమింగనియు, నెంతే, మాటికో నేర్పున,
న్తోవం గంపముఁ జెందు నీ కుడిచేయి స్పృహరురోమాంచముల్,
స్రావంబందెడు నీశ్యకన్నులనె యల్లాసంబుఁ గాన్పించెడిన్.

౨౮

దశర — (స్మితముతో) వామదేవా? నీవును మహాత్ముడగు విశ్వామిత్రుతో
నేకీభవించితివి.

మ. అడరన్నిక్కిలి, వైకి వెల్వడెడు కోపాన్ని స్ఫులింగాలి కై
వడిఁ గెంపెక్కెడు నాత్తదృష్టునె వంపంజాలి యగ్న్యస్త్రమున్
వెడలన్దంటలుచుట్టు, భూమిధరము లేబిందు దంభోలిఁ బూ
నెడి దోస్సంధము గల్లు, జంభరిపు వీని నేవ్దెడ నివ్వార్కనున్. 30.

విశ్వా— (దశరథుని మూఁపుఁజూచుచు) రాజర్షి? వశిష్ఠశిష్యా?
ఉ. పాకవిరోధి యిప్పుడు భవ ద్భజ యుగ్మముచాయ నక్షత
శ్రీకలితుండె యేని యిదిచెందని కీర్తి క్రొత్తదెట్టి ది
త్వకులకు స్ఫురాంగనల గండలసన్మకరీప శూత్కర
శ్రీకరవృత్తి యెంతయు వశీకృత. వ్రాసి పరింపఁబడ్డదో. 31.

దశర— మహామునీ? సర్వాదృతఖనీ? మిమ్మా నుత్తర ప్రత్యుత్తరములతో నేని యను
సరించుటకు మే మెంతవారము? త్రిశంకుసంకీర్తనోపాఖ్యానపారదృశ్యలు
పౌరాణికు లిట్లు పలుకుదురుగదా?

చ. ఉడుగని కిస్క నీభువన మొండవిధంబున నీపు నేయఁ బో
జడిసి గురాలి మాళిమణిసౌరకరంబులఁ బాదపద్మము
ల్గడు వికసింపఁజేయ, శచికాంతుఁడు పాహి మహానుభావ యం
చెడ మగిడించె నూతన మహేంద్ర వినిర్మిత నీప్రయత్నమున్. 32.

(నవ్వి)

మ. వడినినేవ్దెడుకొనంగ దేవతలురార, బద్ధోద్భవుండయ్యెఁ దే
ర్నడుప న్తందములైన హంసముల, వెనకంబడ్డవార; డట్టి నీ
కడువెంతో చరితమ్ములన్నుడువ నాల్కన్నేను వారింప; నీ
నుడులనేవులుపు బువ్వ నెచ్చెలుల విస్ఫుల్కా సతీతం బహ. 33.

(దోసిలపట్టి) మహాత్మా? అనుగ్రహింపుము. నా చిత్తవృత్తి యిది నీ రాకచేఁ గన
నగు బహుమానానిశయపు రంగమున గీతవాద్యములతో నాడుచు విధేయానుగ్ర
హము గోరుచున్నది. కావున మనుజుల హృదయము లెన్నఁడును వైఁవై మహి
త్యవములకుఁ దనియవ.

విశ్వా— ఇందుమతీనందనా? ఆజ్ఞాపింపవలయునది యన్యమేమియున్నది?

చ. కుబుసము నీడు శేషు, వరిగొండ మధించిన పాల వెల్లిన
డ్డు, బహుశపక్ష సుంక్షయముఁబొందు మృగాంకు కలాసమాహముం
బ్రబలతమంపుఁ దెల్పునఁ బరాభవమొందఁగఁజేయునట్టి నీ
సౌబగపు కీర్తుల స్థరణి శోభితయయ్యె ధరాపురందరా. 34.

ఇంక నిపుడును.

ఉ. వెన్నెలపుల్లు బిత్తరుల పిండుల నాల్కలనేర్పు వెనక్కుం

దన్నెడు చందు వెల్లులని తప్పదు తెల్వయ్యెసంగు కీర్తు లిం

క న్నెరయింపు; లేజు లెసకమ్మున దిక్కులయిల్లడంపఁ జే

యు స్మభమందు వేవెలుఁగు నొపికతో సుఖదప్రయాణముకా.

౩౫.

అయినను గొన్నెదినము లాయథ సహచరుడవు రామభద్రునిచే దాపించిన యజ్ఞ
దీక్షగల మా తపోవనము సనాథమొసరింపుము.

మ. తనతోయంబుల వార్ధి దచ్చ భువి మధ్య ఘ్న స్థను జేసి; యా

ర్చుచిరు, లేయచు మధ్యవర్తిగ ననూరు న్సూర్యుఁ డాత్మాంశుల;

స్తవల నొబ్బిపుము వైజతేజముల శంతస్సృండుగా రాముఁడే

మొ నీసన్గం బితరోపకారులకు సుష్టు న్నీ; కిదో నిట్టిదే.

౩౬.

వెండియు.

మ. కనసాక్షాద సురాఘ నిర్జయ సురాఘస్వామి; పెన్దీను పి

న్ను దింట దైలియు శ్చ్రేతసునిదండ న్నాయమా నెట్టిదో;

యనిశంబధ్ధుననున్నదే యహిభయం; బల్లొటనొ వీర మా

ఘనపుణ్ణమ్మున మంచిరాజును మహిన్దానంగనయ్యె న్నినుకా.

౩౭.

దశర — (భేదముతో) (తనలో) అపుర. మనకు శకలలోకములకు శోకశంకుపు

నుద్ధరించుట శీతలస్వభావులగు కౌశికసాదులవలన నీరామచంద్రప్రవాస విషాదము

నుత్పాదిల్లునా? పోనమ్ము. ఎల్లర నింపువెల్లియుంచు నమృతసూతివెలుఁగు మొలక

లకుఁ గమలిని మొగుచుట నిందామేతువు గనఁజె. (అరసి) ఏమిదిక్కు (పైకి)

తే. గీ. మేటితామేటితోఁ, గాలిమేపరివార

తోఁ, గొలపు నేలతాల్పులతోడఁ, గడల

యేనుఁగులతోడ సరి బరువాను రఘుకు

లంబ సాధుఁడ, హా, వినిండ్పంబొనర్తు.

౩౮.

విశ్వా — రాచతపనీ? వసుధావరులకుఁ గుమారులపై మమకార ముపలాలనన్వేష

కారణమె డేదయోగమో? ప్రజలయది. దీనివలె.

తే. గీ. కలుగు నొర్వరాని యలజడి కుట్టుచే,

నధిక కుఱి మన్వహంపుమోఁతఁ,

జెవుల; కగును, సాగసా చెక్కులకే మక

రముఖ రత్నకుండలములచేత?

౩౯.

దశర — వినయ నిర్ఘంధములతో? మునిమూర్ఖస్యా? మమ్మునె తాము మన్నించుట

పరమానుగ్రహము. అయిన నీబాలుఁ డనభ్యస్తాస్త్రుఁడును బాలసూటివాఁడు ననియె యేమియుఁ దోఁపకున్నాను.

విశ్వా—(నవ్వి) చెలికాఁడా; ఆరాధ్యచరణుఁడు మైత్రావరుణి యాచార్యుఁడుగా బ్రహ్మచర్యనియమము జరపిన యితని కా ధనుర్వేదోపదేశము లన్నియు భృశాశ్వు ననుగ్రహమున మాయొద్ద సిద్ధములు.

దశర—(వినయోపరోధములతో) అట్లే మహాత్మా! ఒక్క ధనుర్విద్యాసంప్రదాయ మన నేల? రఘుకులపు రాచ విత్తనముల బ్రతుకును మీ యధీనమే ఒక్కవేవెలుంగు వంగడమునఁ బక్షపాతముననె వేయేండ్లు సర్వజ్ఞ భృశాశ్వుఁ గొలుచుచుండి దివ్యాస్త్రమంత్రరహస్యముం జదివికొంటివని తలంచికొందును.

విశ్వా—ఈ రామభద్రుఁడు బాలుఁడనియు నీ పూహింపకుము. వెన్నువలకన్ను గడుఁ జిన్నయయ్యఁ దనతేజున మిన్నమన్నుల చీకటి తెరందెరల్పును.

దశ—సర్వవేదీ! కుశికనందనా! యాచించుచున్న నిన్నును హిసూత్తరమున నెదు రొక్కను తుచ్చజిహ్వగలవాఁడెవఁడే నగునా? (చేయడ్డుపెట్టుకొని) వామదేవా! తపోధికుఁడు కౌశికుఁ డిట్లుడుగుచున్నాఁడు.

వామ—రా జడదారీ! ఇంచు చుమ్ము నడుగవలయునదియేమి?

తే. గీ. నియమి కుశికాత్మజుం డర్థి. నీపు దాత,
రక్ష్యము మహాక్రతువు. రక్షి రామభద్రుఁ,
దైన మేమేమియనఁ బనిఁ బూనువార,
మమమతింతుము సంతస మతిశయిల్ల.

౪౦.

మఱియు,

క. అడిగినయట్టులదొరకుటఁ
గడుముదముంగాంచు యాచకగణము మొగముం
బాడగనుట యిదొక్కఁడె మీ
కడఁగించును బుడమి భార మానెడు నలపుకొ.

౪౧.

(వెండియు విశేషించి)

క. తావకగోత్రగురుఁడు మై
త్రావరుణి వనీపకాళిఁ దనువఁగ వార్త
ల్భావర! నీకడ కనిపెను
భావించుట దివ్యదృష్టి భావ్యం బిదియే.

దశర—ఇది సత్యము.

తే. గీ. నిష్కలమతి ధ్యానమ వృష్టి వచ్చు
సమయమనైన దేశాంతరమునైన
నప్రతిహతముగా సాగ నప్పుడెదుటఁ
గల పదార్థములనువలెఁ దెలియఁజాలు.

౪౩.

(పరికించి)

చ. కుశిక సుతుండు సత్క్రియలకుం బరిరతు యొనర్ప వేడినకా,
దశరథుఁ డంపకున్న సుతుఁ, దాహనుఁ డప్పుడ యింటి కేగి, వి
ఘ్నశమన మించుకేఁ దపము నాశమునం బొనరించి, జన్మము
స్వశి యొనరింపఁగానె, రఘువంశమువార్తయె మాయకుండునే.

౪౪.

(గాఢినందను దపోధనుంగూర్చి) జగన్మరూ!

క. దీక్షింపఁ దలఁచి నీపు ని

రీక్షించెడు రామభద్రుఁ నీ హేతువుచే

నీక్షించి మాయెడ సతీ

త్వాక్షీణ వ్రతముఁ యీన నాకాంక్షించుకా.

౪౫.

(తెరవంకఁజూచి) ఎవఁడెవఁడోయి యిక్కడ.

ద్వార— (వచ్చి) దేవర! ఏమి సెలవు?

దశర— రామభద్రుం బిలుపుము.

వామ— లక్ష్మణునిని.

దశర— (ఇంచుకనగుచు) ఈవస్తువు వేరు జతనముం గోరకు, వెన్నెల్ల వదలి చలి
వెలుంగుడయింపఁడ.

(ద్వారపాలుఁడు వెడలెను)

(తరువాత రామలక్ష్మణులు వచ్చుచున్నారు)

రాముఁడ— (ఆనంద మందహాసములతో) అపుర మనకు నేఁడు.

చ. కలిగింప న్నగ మొండు చందమున నల్క నైవతాధీశుపైఁ,

గలిగించె న్నత తొంటిబిమ్మలను లోకస్రష్ట; స్థితి య

గ్గలమై, వీరిని జిచ్చుదారికవల న్నాదించె నిల్వ, న్దపో

బలధన్యుండు పురాణవేద్యుఁ డీటు విశ్వామిత్రుఁడుకొ నేవుఁడౌ.

౪౬.

(అని నడుచుచు నెడటఁగని సఁతోషాతిశయముఁ గనఁ జేయుచు) నిక్కము.

వినయ విసతులు తాత వామదేవులకు మూడవది ప్రశాంతపావని యీ యాకృతి

యామహానుభావుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు గాఁగలఁడు.

లక్ష్మ— (విన్వయస్థితములతో) అయ్యా!

చ. ఇతఁడతఁ డిట్టియోరుపున నెంతయు విశ్వసనీయమూర్తియే

వితమున లోకము ల్వడఁకు వెన్నినుకల్పయితమ్ముఁడాల్సె నా

ని; తనరు నెండె యిద్ది; కడునీటు మృదుత్వము చల్వగల్గురు

గ్వృతతులు గొబ్బనం, దమముపర్విన, మంటలు వెల్వరింపవే.

౪౭.

రా— తమ్ముఁడా! లక్ష్మణుఁడా! ఎఱుఁగ నలవిగాని గొప్ప చరితముగల ఘనులిట్లు

వివిధరూపు లగుదురు. మఱియు,

తే. గీ. వ్రతవిఘాతకృదప్పరో వ్రజముతోడ

నాఁడ భవనము మాపు గిన్న యిరులు, వద

నమ దమర మకుటతట రత్నవ్రభాలి

మొగుడు నీమునిచరితము ల్పొగడుచుండు.

౪౮.

వామ— (చూచి, సంజరముతో) ఔరా? రామభద్రుఁడు వచ్చినాఁడు. (జునిం గూరిచి) సామీ!

తే. గీ. బ్రహ్మవర్చసమ్ముపంట, నాలుగురీతు

లను శరీరమెంచు, ననఘకీర్తి

ఋశ్యశృంగమాని మృగరాజు వ్రేలిమి,

యాదిమాంశ మీ మహాభజుండు.

౪౯.

విశ్వా— (సంతోషసంభ్రమములతోఁజూచి) వామదేవా! ఏమిచెప్పను. ననౌకను

లలో ఋశ్యశృంగుని బ్రాహ్మణ్యమేమొ కడుగొప్పయది. ఈ బాలుఁడు బ్రహ్మరి

విభాండకు సొక్కనినెకాడు; రాజర్షి దశరథునిని బుత్రవంతుల బరువుపూనించె.

) దశర— సర్వజ్ఞా! ఇది సత్యమే.

విశ్వా— వామదేవుంగూర్చి.

మ. మునిమైత్రావరుణిం బురోహితు మహాపుణ్యంబున న్జేయు నా

మనువంశంబునఁ బుట్టి, యారయఁగ యుష్టాదృష్టు లయ్యె క్రియల్

విసయార్థలను తేండ్ల కీ దశరథోర్వీభర్త యంతు్యండు,పై

జననప్రాప్తులు ఋశ్యశృంగనియమైశ్వర్యంబె యిచ్చెకుపుల్.

౫౦.

(రామలక్ష్మణులు దగ్గఱుచున్నారు.)

వామ— బాలురారా! సకలలోకపూజనీయు సర్వవిదు మహాముని మ్రొక్కుఁడు.

రామలక్ష్మణులు— (చేరి) అయ్యా! విశ్వామిత్రా! సూర్యవంశులు రామ లక్ష్మణులు నమస్కరించుచున్నారు.

విశ్వా— పాలు రాయుష్కంతులపుడుగుగావుత (అని చేతులతోఁ బట్టికొని గగు
పాటు గరురఁగని గారవముతోఁ దనలో)

మ నిరిచన్ద్రాండల సంచరించు కరి పోల్చె న్దేవుఁ డెవ్వారి మం
దిరమం దిప్పుడు రాముఁ డాదియగు మూర్తి ద్వంద్వయుక్తంబున,
స్వరసీజాస్తకులు ల్కహీశులు వసిష్ఠప్రోక్తసూక్తంబుల
స్మరిపాలిం త్రిల వార లెల్లరకు సంపన్నంబుగా భద్రముల్.

ఇంకను,

శా. ఈ చై దంగములావ్వు ఋక్కులు తలఁగి వగ్గులానున్ముదం
బారన్నీకు హవిస్సు యజ్వలిడ స్వాహాకారపూర్వంబుగా;
క్షీరాంభోనిధినుండి భూమికి నీ గన్జేసె స్వరశ్రేణి ని;
నీవీరా! చంపుడు రావణప్రముఖ దుర్వృత్తాళి నీవీపయిన్.

వామ— (చిటునవ్వుతో) పాలురార! యీ మహనీయుఁడు మిమ్ము సిద్ధులను దోడ్
కొనిపోవ విచ్చేసెను.

రామైత్తులు— మీకు నాయనగారికి నిష్టమయినట్లై (చేసెదము)

దశ— (వారిగారమునం గొని) కౌశికా! (అని యరపలుకున శోకాతిశయమున
నెలుంగురాలుపడ వామదేవుమొగ మాలోకించుచున్నాఁడు.)

వామ— వీరు మీ రామైత్తులు (అని యొప్పగించుచున్నాఁడు.) (విశ్వామిత్రుఁడు
ప్రేమతోఁ జేకొనుచున్నాఁడు) (తెరలో శంఖధ్వని వినవచ్చెను.)

(వామ— సుశకునమును మెచ్చుచు దశరథు నలరించుచున్నాఁడు.) (మఱితెరలో)

బట్టు— దేవరకు మధ్యాహ్నసంధ్య సుగమిచ్చుత. ఏల? ఇప్పుడు,

మ. నెరవ న్దేవెలుఁ గెల్లచో వెలుఁగు, లెంతే బొట్టిదై యాడెడి
స్వరసంఘమ్ములమేనినీడ మెరకం దామేటిపోల్కి; స్వన
ద్విరదాశ్యమ్ములనుండి వెల్వడెడి వార్చింద్వాళిచేఁ జల్వ ను
న్పునసాంపొందెడు కచ్చభూమితలము న్బొందు న్నగస్తోమముల్.

వెండియు నిప్పుడు గందపుఁజెట్లతోఁజ్జలనదుమ నున్నయవి.

మ. ప్రతివర్ణమ్ము సుభాద్రవమ్ములుక, సర్పస్వామికన్య ల్విష
చ్యుతి సాంపొందెడి కోటల స్థణలుమించుంజెంద, నిర్భోక ని
ర్గతమల్లా గరుపాటు చెమ్మటతరంగమ్ము ల్భవత్సద్గుణ
ప్రతతు ల్పాడును నేఁడు సంమదమున న్రాజేంద్ర చూడామణి.

విశ్వా— నెయ్యిందే దశరథా! బట్టు ప్రియమైన సత్యము పలుకుచున్నాఁడు.

చ. వననిధి తీరశైలములఁ బన్నగ కాంతలు పాడు నేఁడు నీ
గొనములు రత్నభారమునఁ గొంచెమెక్కియాడఁ దలఁల్గురుప్పెరి
పునఁ దనరారుమేనియెడఁ బుట్టియు నిర్వంగమోదఘర్తవా
హిను లిరునాల్క నొల్ల పలుకింపిడ వర్ణసమత్వహాసచేకొ.

౫౫.

(దశరథుఁడు వెలుంగుపాటుతోఁ గొంచెము నవ్వుచుఁ దలవఁచుకొనియున్నాఁడు)

విశ్వా— దీక్షాప్రవేశసమయము సమీపించుచున్నది. కాబట్టి యిట్టి యానందకారణ సంభాషణయు భంగించు కితిచులలో మొదటివారయు మేమెకా నిపుడు గోరుచు న్నాము.

దశర— (రామలక్ష్మణులను గనుగొని కన్నీటివలద తరంగల పొంగుతో మునింగూర్చి)
మహాత్మా? (అని సగపలుకుననె వాకు రాకుండుట గనుపలుచుచున్నాఁడు.)

వామ— (త్వరతో) కాశికమహామునీ! విజయముచేయుము, మీకు బాటురు రామ లక్ష్మణులకును దారులు తిన్నబడుఁగాత. (అన నందఱు లేచి తగు వసులు చేయుచున్నారు)

విశ్వా— మీరిందె నిలుపుఁడు (అని రాకొమరులు తోడ రా వెడలెను.)

దశర— (వెచ్చగా నిట్లూర్చి) వామదేవా! బిడ్డఁడు రామభద్రఁ డిపుడు మనలవలె సకారణప్రేమ భూమునిఁ గౌశిక మహామునిసైతముఁ బ్రేమింపఁజేయునా?

క. మనల యెడఁబాటునలజడి

ముని నీలుగులఁబెట్టునో? యపూర్వవదకుల్లు

ల్లని యానందము నొందుచు

మునుఁగంజేయునె? మునీంద్రున్మోదాంభోధికొ.

౫౬.

వామ— భూపాలతావసా! రాముని మంచితనమునకు మనయందు విశ్వామిత్రుండు నేని వేటుపాటుక్కడిది, అరయుము.

మ అగునంభోధికిఁ బాటు చంపపడఁగా; నౌ వార్ధికి నొప్పిటు శీ

తగు పొద్దప్పుడు; దానికి న్దనకజాతత్వంజ్జీవెసంగు న్దతఁ;

బగు నిందెయ్యది; చందురుండు వాడువన్దర్శించెడ; న్దుంకిన

న్దొగుడు న్దైవము విష్ణుధుల కగు న్బొం దొంద కేహేతువుకొ.

౫౭.

దశర— విమర్శించి, ఇది సత్యము.

తే. గీ తండ్రి రత్నాకరుడు; సహృదయగణంబు
నమృత కౌస్తుభ పారిజాతాదు; లేల
హరి వాక్రువ్వఁ; గైరవబంధుఁ డిండుఁ
డిం దెదో వేటుకారణ మెటుఁగరాదు.

(మండుచూచి) అవురా! రామలక్ష్మణులతో జడదారి కనుదారి గడచెను. రా
మనమును దనయప్రవాస భిన్న దక్షిణ కోసలేశ్వరు కన్నె రాణింజేరి యూటబడి
తము. అస నందటు పెడలిరి.

గద్య. ఇది శ్రీమతేనైనకు ర్తివ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాశ్వలాయనసూత్రాత్రేయసగో
సనామకన్యాపరిణేత్రాకుండివేంకటవిపశ్చిత్పత్రసీతారామాగ్రజద్వివేదివంశ
క్తిక సోమనాథదేశిక ప్రసాద సమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశాస్త్రా
ధీకృత భట్ట మురారి మహాకవిప్రణీతానర్థ రాఘవ నాటకమున మునీం
సంవాద నామకము ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

ద్వితీయాంకము.

(తరువాత దర్బలు పట్టికొని యజమానధర్మపుత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

ధర్మపుత్రుఁడు— దేశికుఁడు కాశికుఁడు వేశ గనుగొన నన్ను శాసించె (ఎదుటఁ గని) ఓహూ రాత్రి తెల్లవారినట్లే యున్నదే.

చ. పరువను దప్పఁగా నమృతభానుఁడు మండఁగఁబోవు ప్రాద్దురా
ల్పారివెడలించునట్టి పొగలోయనఁ గ్రోలు నిరు ల్వలంకల;
స్వరసిజగర్భశల్య మళిసంజ్ఞము వెల్పుచు సూదియంటురా
కరణి వెలుంగుటేఁడు వడిఁ, గాన్పడఁజేయఁడు దేజమిప్పడుకా. ౧.

శా. ఆయె న్చండిన వెల్లయుల్లిజగి హృద్యం జల్లునాఁ దారకల్;
సేయవ్వుల్వఁగఁ దూర్పుఁ గొన్నిరుచు లాజీవాషధు ల్దమ్మికికా;
బాయన్వెల్లులు సాలె గూఁడు గుడ్డుసాప్ప స్పింబము ద్దాల్పుచు,
నోపయె న్డండిట మింటనస్త శిఖరమ్ముందాఁకఁగా వేకుపకా. ౨.

(అంతటఁ జూచి)

తే. గీ. దెసల గుమి బామిడికమునఁ దేజరిల్లు
కెంపు మొలకయినందు కుక్షిగతుఁడైన,
నెలమి నిడుర యడుగుతేంట్లవలన వదరు
సరసిరుహముల కలిమిచే సరసు లలరె. ౩.

వెండియు,

ఉ. ప్రాచీకేఁ గర్ణ భూషలు నవాబ్బదశంబులు రెండుమూడు వై
రోచన భా ల్వియ త్సమధిరోహణ మిప్పడు సేయు; సుంత వ్యా
కోచము నబ్జ ముత్సుకత గుంపుగ వెల్పుడు తేంట్ల సందడి,
న్గోనర మయ్యె వెల్లి యొనగూడని విప్పున నొప్పునట్లుగాకా. ౪.

ఇంకను,

మా. కమలిం బొక్కఁడు రెండు మూడు మటియొక్కండంచు లెక్కించు న
ట్లు ముడించె న్వయి త్రొత్తరేకు లినువెల్లు ల్లగ్రింకు నస్థి ప్పడ
డ్లమర న్విప్పును రేకు లిప్పి యుదయం బంద న్గ్రమంబాప్ప; పే
డ్క మది న్బునెనా లెక్క సేయటకు సంగతంబు పెంపూనుటకా. ౫.
వెండి.

ఉ. చేరువ వేల్పుతేని కరి శీర్షము నందలి చెందిరంపుఁ గెం
పార ధరించి లేజుపరమణులు దూరుపు మిన్న వెల్పుటన్
సూరుఁడు, సానఁబట్ట వెరసు తేదర న్సుర శిల్పి, యపు బిం
వారుణికుంబు గాన్పడఁగ నభ్యుదితుండగునంచు నెంచెదన్.

(మును గనుఁగొని) అవుర యీ పొడుపుగట్టు మకుటంపుఁ గెంపు ప్రొద్దుమండ
మిపుడును మింటిపట్టు నందమొందింపదు. కావున జన్మమొనర్చుచున్న మా
యొజ్జ కులపతి కుశిక సుతుని యానం జిగుగులుదేరం బయలుదేఱితిని. కాన
గడువడిగఁ బోదు(నని నచుచుచున్నాఁడు) (భయపడిన వడుగువచ్చి) ఆయ్యా!
వెఱఁగు వెఱపు నగునది యేదో యొకటి యిపుడు జరిగినది.

పెద్ద— (చమత్కారముతోఁ దిరిగి) చెలీ! యేది వెఱఁగు వెఱపు నైనది.

పిన్న— రాముఁడచు రాచపిల్లవాఁడు వచ్చినాఁడని విని వానిఁ గను వేడుకఁ బరు
వెత్తుచున్న నా మొగమునకు సూటిగా నా తపోవనము దరిఁ బాఁతుకొన్న
రాతిబొమ్మ నిక్కముగానె మానిసి శొమ్మయై వచ్చినది. దానింజూచి ప్రేవలు
వయం బాఱవైచి యూడఁగ బాడితిని.

పెద్ద— (నవ్వి) మంచిపని చేసితివి. ప్రాణములతో మరల నీరాక గంటిఁగా.

పిన్న— కావున నయ్యా! యీ చెడు రక్కెస నోటఁబడకుండఁ గావుము. (అని
వడఁకుచుఁ గాళ్లపైఁ బడుచున్నాఁడు)

పెద్ద— (కొంచెము నగుచు లేవనెత్తి కౌగిలింపకొని) మిత్రా! గౌతమమహాత్ముని
ధర్మపత్ని సహాయుని ప్రోయాలి నాలింపుచున్నావా?

పిన్న— వినుచున్నాను. ఆమె జనకవంశ పురోహితుఁడు మహితుఁడునగు శతా
నందుని జననిగదా? తరువాతఁ దరువాత.

పెద్ద— ఆ యీమె గట్టుదాయ నడతఁ బెడఁగొట్టి నా తపోధనుని యాగ్రహమున,
గట్లు మాటిన తన యా యింద్రియముల బలిమిలేమి ననుభవించుచు నిపు డీరఘు
రాజ తనూజుని లేజున నాగాటపుఁ జీకటివలన విడుగడ గాంచెను. కనుక
జడియకుము.

పిన్న— (కన్నులు తెఱచి కలయంజూచి) అవురవుర. అయ్య సాకతమున మరల
జీవలోకముం జొచ్చితిని. అయిన భయసంతాప మిపుడును నన్ను విడువలేదు.
కావున నన్నయ్యా! యిండుకసేపు నిలుపుము.

పెద్ద— చెలీ! బ్రాహ్మణునికి భయమన నేమిటిది. కావున మనసు గుదురుపఱుపుము.
(అనఁ గూర్చున్నారు)

పిన్న— (తడవు పరికించి నిట్టూర్చియు వెలుగుపాటుతో) ఔర, భోగపులెండ మావుల వెల్లువం బ్రోడ వేలుపుతేడును తేడింబోతెడి.

రెడ్డ— ప్రియసఖుడా! మంచిమాటాడుచున్నావు. ఈజనము గడపీనమె. ఔర యిందలి సుగము లనుభవింప మరగి యెన్నియే నిసులు గడపునుగాని రమ్యవస్తువులు నాచు కనుగవ యేనుంగును వివేకాంకుశమున నాంగలేదు. నిరుపమ విభవముగల సురదొర వేగన్నల నెన్ననేల. కనువలపు జనించు చుండ దాని వెన్నుదన్ని తక్కిన విరివిలుతు వేనురులు నపుడ పొడమును.

పిన్న— సగి. ఈ తపసి యిల్లాలి పున్నెముపంట రామభద్రుని ప్రవాసమునకుఁ గారణమని తలంచుచున్నాను.

రెడ్డ— ఇదె మొదటిది.

పిన్న— (ప్రార్థనముతో) ఇపుడు నీ యీపలుకున రెండవదియు నుడువఁదగినది యేని వినఁ దహ తహ పడెద.

రెడ్డ— నెయ్యుడా! నీకుఁ దెలుపఁదగనిది యేదే గలదా? కిష్కింధానగరము నందుఁ బరందర నందనుఁడు వాలియను వానరరాజు గలఁడు. అతఁడు రజనీ చర ధరంధరుఁడగు దశ కంధరునితోఁ జెలిమి యెసఁగింపఁ గాంచి కోతి యెలుఁగు కొండ ముచ్చులు లోనగువానికి నెజ్జ జొంబువంతుఁ డందఱు మంత్రు లకు ననుమతి నిట్లు వక్కాణించె.

పిన్న— (అభిలాషముతో) తరువాతఁ దరువాత.

రెడ్డ— రాజా! రక్కసిజాతి పెక్కుమాయలుగలది. విశేషించియు నీరావణుఁ డిఁద్రుని ముట్టడించి మగఁటిమిఁ బేరుపడినవాఁడుగాన నీతండ్రి పగతుఁడు, మఱియు నీ బాహుమూలపు నలఁగుడునగం డడఁగుట జగ జ్జేత యని తాఁదలంపఁ దగఁడు. వేటొక రాజును బట్టికొన నుంకించినపుడు గడలి నడుమనుండుట వడి నెత్తివచ్చి సాయపడువాఁడునుగాఁడు. కాన సురాసుర జైత్రుఁడైన బహుదేశ ద్వేషియగు నీ మానిసి డిండి తేనీతోఁ జెలిమి కీడె మూఁడఁ జేయును. ఇంతె గాక యీ పులస్త్య సంతతిపై నెయ్య మెల్లవిధముల నిరర్థకమను నీ యర్థమున సురా గ్రణి హరిణాంక శిరోమణి యుదాహరణము. అట్లుకా

తే. గీ. ఎద్దు వాహము, భూషణ మెంపపేరు,

బూది మైఘాత, కరితోలు పుట్ట మొక్క

యింట నున్నను ధనపతి యిదియె మిత్రుఁ

డైన త్రిపురాంతకు నవస్థ యక్కటకట.

పిన్న— (పకావక నగుచు) అహా ముసలి యెలుఁగు మంతనపు నుడికారము నవ్వీ
లాట బాణతనమును, డైఁటై.

పెద్ద— పిదప నతని పలుకును ముదిమదిదప్పిన ప్రేలుడని హరులదొర యపహసించ
నేకాంతమున వాని యనుమతి గొని పెద్దమంతరి కేసరికిఁ గొడుకు హనుమం
తొడు కుమారు సుగ్రీవుఁ డోడ్కొని ఋశ్యమూకమను గిరివర్గముం జొచ్చె.

పిన్న— (సాభిప్రాయముగా) అయ్యా అతఁడు సమీర కుమారుఁడు లోకత్రయైక
వీరుఁడునని సుప్రసిద్ధుఁడుగాఁడా?

పెద్ద— అవును.

పిన్న— (నిండతో) అయ్యా! ఎట్టివాఁడైనఁ గానిమ్ము. దొర దొరయే. అతని విడిచి
యట్టి మహాత్మునికిఁ బగతునిఁ జేపట్టుట యనుచితము.

పెద్ద— సగి. ఈ యాంజనేయుఁడు మున్నె మహిమగల వేవెలుఁగుతో వ్యాకరణ
శాస్త్రముఁ జమపునపుడు గురువు తలంపెటొగి యాయనకు వాసరియందుఁ
బొడమిన సుగ్రీవునకు సాహాయ్యమును దక్షిణ యొసరించెను.

పిన్న— హుం. గురువుత్రు సహాధ్యాయి నొండెఁ బ్రోచుట యుచితమే. పిదపఁ
చిదప.

పెద్ద— పిమ్మట నెయ్యని నిలయము నిజపక్షభయభేద శిథిలమని విని రాకాసే క
న్నాకు ఖరదూషణ త్రిశిరులను నెర మంతిరులు నడుపు తన వాఁగు భాగమును
చాలి సహాయమునకు వారిధి యుత్తరశీరమున కనిపెను.

పిన్న— అవురా. రాక్షసుఁడును మిత్రకార్యమును గొదవటుపఁడే?

పెద్ద— సుహృదుఁడా! ఇది యెంతపని. ఇతఁడు రావణుఁడుగా,

చ. తునిమిన నవ్వుడే మరలఁ దోఁచి వికాశముఁ జెందు నొడల

ల్గన దశమంబు సార్థకత గల్గమి నివ్వెఱ నెట్టాయన్న మో

ము, నలర నేతఁడో తనదు మూర్ధముల స్విదలింప సంతన

మ్మునఁ బులకించు సింహళము ప్రోపరి నేర్పరికాక యన్యుడే.

రా.

పిన్న— (ముచ్చటపడుచు) తరువాతఁ దరువాత.

పెద్ద— సుకేతువు కూతురు వేయేనుఁగుల బలిమిగల తాటక యను రక్కెన యూ
దండునుండి వచ్చి మనుజమండల విహారవాంఛవలన మన యీ నేల నున్నది.

పిన్న— వే యేనుఁగుల బలిమిగల యూడుది యున్నది యను నీమాట నే మున్నెన్నఁ
డును విన్నదిగాదు. తరువాతఁ దరువాత.

పెద్ద— పిదప దీనివలన జన్మమునకు విఘ్నము మాహించుచుఁ గులపతి యీ రామ లక్ష్మణులను దోడి తెచ్చెను.

పిన్న— రాముఁడను నితఁడు రక్కసుల నడఁగఁ ద్రొక్కుటకు వెలసె ననుకొందును.

పెద్ద— మిత్రుఁడా! ఇది సత్యము. రామభద్ర అనునది యేదో నాలు గక్కరములు గలిగిన మంత్రము పునశ్చరణ మక్కఱ లేకయే రాక్షస భయముఁ దొలఁగించును. ఇపుడు మహానుభావుఁడగు కుశిక తనూభవునితో బ్రహ్మచర్యసఫలము వింతయు నపు దివ్యాస్త్రమంత్రములు సాతముగఁ బఠించుట యను సతిశయమును గలిగినది.

పిన్న— మంత్రరూపలపు నస్త్రదేవతలతో బలాశిబల లను శక్తులును రాముం జెందె నని తలంచికొందును.

పెద్ద— అవును. అదియు నయినయదియే

పిన్న— నే నడిగెనను. మంత్రశక్తులు రెండుచు దనవియే. అస్త్రమంత్రములును దనవియేకదా? ఏల దేశికుఁడు కాశికుఁడు తన యాగాంతరాయ శాంతికి రామునకు గారవము నప్పించుచున్నాఁడు, పోనిమ్ము. ఇది విచ్ఛగానిచేఁ బాముఁ జ పించుటయే.

పెద్ద— చెలికాఁడా! ఎఱుఁగవు, తాము నభిప్రకంఠెఁ దమ యంతేవాసులు నభిప్రజేయుట గురువులకు గొప్ప హెచ్చించును. కనుము.

ఉ. సమృద్ధమార నేర్పుటయె చాలుచు. గ్రాఁతి యిఁకేమిసేయఁ దా.

మిమ్ముఘోషవర్గము లహీనతతోఁ బ్రకటించు విద్దె నే

క్రమ్ము గురుప్రశస్తి యధికమ్మగ. వారిధి, క్షిల్లుగ్రోలి మే

ఘమ్ములు రాఘవశక్తులను గాంచదె రత్న నిధాన మన్మధక.

౯.

పిన్న— అయ్యా చక్కఁగా నారసినావు. ఇంకను నొండడుగ నిపుడు గోరెదను.

పెద్ద— అది యేది.

పిన్న— అన్నివిధముల నతిరహస్యమును వానరుల యాలోచనము మీ రె ట్లేఱింగితిరి.

పెద్ద— నెచ్చెలీ! ఇదియంతయు నయోధ్యా ప్రయాణమున ధ్యానలోచన గోచరీ కృత లోక శ్రితయ చరితుఁడు తండ్రి విశ్వామిత్రుని మొగమునుండి వింటిని.

(నలుచక్కిం దిలకించి) అవుర వటువారి మజ్జగము సీరి. అట్టులే.

మ. అపుడే వెల్లెడి సూర్యకాంతములచే నారాత్రి కల్పించుఁ దూ

రుపుఁ గైసేసెడుఁ గెంపుమొల్క లిను నర్చుల్లోక మద్దాఁచు ద

ట్ట పిరుల్గొమ్మిన మేని నీడ మిష వీడం గాంచి వైశంబ యే

వపు నిరోక మగోధితంబు నతిశుభ్రింబయ్యెడి న్బాపురే.

౧౦.

అ. గీ. విచ్చి మొగికి మరల విచ్చితహ్మలలోనఁ

బాడగ నంగచాని మొదట విరియ

మొగడ లేలుఁగఁజేయ మొకరి తుమ్మెద దిమ్మ

ముమ్మరమ్మగాను గ్రమ్మకొంట.

౧౧.

(అదిత్యుడు డల చూలోకింట)

తే. గీ. కటువు లయ్యుచు గతిన కోక విరహజ్వ

రాపనయ కీతి వీర్యములగు వెలుంగు

లను దిమిర హతలోక లోచనముల నిడు

చంజనము పేడి వెలుఁ గౌర యలరు నిదిగో.

౧౨.

కావున నన్నఁ జిరుగులు తేర నరుపుము.

పిన్న— నేనుచు రాచకొడుకులఁ జూడ పేడుకపడుచున్నాను. కనుక నుడువు

మొం దిపుడు గిందుచు.

శబ్ద—(నవ్వి) = దిగో వీరె జన్నపుటింటి వలకడ నాట చోటులఁ గ్రీడించుచున్నారు.

కాబట్టి చేర నరిగి నిశ్చయముగఁ గనుంగొనుము. (అన నిద్దలు పెడలిరి) (ఇది విష్కంభము)

(తరువాత రామలక్ష్మణులు వచ్చుచున్నారు.)

రా— మహాత్ముఁడు గాధినందను నివాస మీ సిద్ధాశ్రమము విచిత్రము.

ఉ. మోచుట సాటిలేని తృణ పూలకము ల్పిరవైరులెత్తి పో

ట్టేనగ నవ్వ జిప్తు చుడియింతురు వత్సతరికా శుచిస్వటు

ల్పాచుట వండు నావు పొల సొంపవు గంపెగనూర్పు చాగతు

ల్దొంచెడు తగ్గి యీ క్రతువు తొల్లటిశాలను బట్టువాయువుక.

౧౩.

ల— అయ్యా!

తే. గీ. హరి పయోనిధిఁ బుట్టు కెం పకరువుగల

నల్లతొగపూవు దేవుఁడు కల్లపొట్టి

వడుగుఁదనమునఁజేసిఁ దపం బదేమొ

తా నిచటనే యని మునివితానమండ్రు.

౧౪.

తే. గీ. కమ్మహాక్షేత్రమున భయ మేద నిట్లు

స్నాన సంధ్యా జ పాశ్చర్యపఠాన వేద

పఠన పితృతర్పణాధ్యై వైశ్వదేవ

ములను పట్కర్తములు ద్విజన్తులు పొనర్తు.

౧౫.

(ఒండువలనికిని జూడ్కి నిగిడింప)

మ. కనుసూదుం బరి తాఁక నెప్పు పసికిం గ ట్టర్గుచు జ్ఞైపుఁ దె

ల్పిన గృహ్యక్రియ చెయ్యలొందు నిలుతేల్చిందఁబు తోఁట; లృవా

నల దత్తాహుతు లిందు గేస్తులు పిల న్నాస్విరాజ్య సేహాసనం

బల దేవేంద్రుఁడు సారె కెక్కి దిగు చుయ్యాలూపు నశ్రాంతమున్. ౧౬.

రా — (అనంద మందహాసములతో) తమ్ముడా! ఇపు డిందును గనులగల ఘ

మనుభవించుదము. ఈ మనుల సమూహము ప్రసన్నము పావనమును.

క. ఒడతెల్ల నించి నాడులు

కడమవి పైబాల్చుకొన్న కరణిని గానం

బడు జడల నెప్పు శిరసుల

నెడపడ కీఱుషి సమాజ మెలమి యొనర్చున్. ౧౭.

మఱియు.

తే. గీ. సృష్టిసేయుట కాకృతి యేర్పఱిదిన

కరణిఁ గృశతరమైన యంగములతోడ

వేకువను మునిమాపున వీగు పావ

న మ్ముపాసెంతు రగ్ని హేమాత్రమ్ము నియతి. ౧౮.

౨ — (నగుచు) అయ్యా! చూడఁదగినది యిందున్నది.

మ. బలికై యగ్నుల యింట దాఁచినవి యు న్భక్షించుట న్దండుల

మ్ములు, గిస్క సహధర్మిణు ల్గడు భయమ్ముం గొల్ప దు డ్డైతఁగా

నలవా ట్టడిది లేమి యేదొ తనకొయ్య న్నేతేసేయంగ వా

రల యత్నమ్మని లేడి మూరుకొనఁ గోర న్నవ్వచు న్నార్తునుల్. ౧౯.

౩ — (నడచుచుఁ గౌతుకానురాగములతో) తమ్ముడా ఇచటి నిపుడు గనుము.

మ. అప్రడే యీవిన లేడి యంగణపు టిజ్యా వేది కైతో సమీ

పపుదే మేయుచునుండియు న్దృణము సంబాళింపనే దాని మా

, నిపపుత్రు ల్గొనివచ్చి నివ్వరుల నందింప న్నగంబందు కం

దు పరాకొండక మాటిమాటికిని గన్గొంచున్న దాసక్తితోన్. ౨౦.

ఇంకను,

తే. గీ. ఎల్లెడఁ దపోధనకుమారు లిమ్ముగ నిడు

చాను విద్యోము దాలుచు చీమగములు

మకాని వనమార్గములఁ బ్రథమాన చిత్ర
వలయ పత్రావళిలవలె నలరఁజేయు.

౨౧.

ల— బౌర పశువులకును చిల్లలపై ననుగిక్తి. ఆహా. శిశువులకును దను పనులయం
దాసక్తి.

రా— (ఒండుకడఁ బొడగని.)

తే. గీ. మునులు నిజకర్త వినియోగమునకుఁ గోసి
కొన్న మవ్వముగా గుబుక్కొన్న పూరి
చేరువ జలాశయంబుల యోరఁ గణితి
పిల్ల గడుపారఁ దిచుచున్న దల్ల యడిగో.

౨౨.

(అన నడుచుచున్నారు)

ల— (వేటు వలను గిని) ఆయ్యా

క. వడిగలిగియు నీ పెల్లువ
యడుగడుగునఁ జెట్లపాదులందుఁ గుటిల మ
య్యెడు కాలువలకు నడమం
దడవు నిలిచి నిలిచి మరలఁ దనరం బాటుకా.

౨౩.

రా— కిట్టా! చక్కఁగాఁ జూడితి.

క. వలయాకారములగు తరు
వుల పాదులనడుమ నడుమఁ బుష్టి నిలిచి కే
రళ లలనా చినురంబుల
వలెఁ గుటిలత జరుగు కాలువల నీ ర్గనా.

౨౪.

కావున రమ్మ. మహిమకునికి యగు కాశికిం గనుచు నిండుకనేపు తనవు
పావనముచేసికొందము. (నడిచి కనియు) ఒక్కచో నంటువలనఁ గలిగిన యల్లి
శయమును సాజమును మీటును. బౌరగాదా.

మ. విలసిల్లు నృహజమ్మ లిక్వి గొనము త్వేర్చేయ రా కాశ్రమ
స్థలమందున్న నదీప్రవాహముల వైత్యస్వచ్ఛతా మాధుర
త్విలువంజాలుచు నింద్రియంబులను; నాపెంపున్నదే; యిట్లు ప్ర
బ్బలి పూగుంపులతావుతే యనుపమ వ్యాప్తి స్థిసాళింబెడికా.

౨౫.

ల— ఆయ్యా! ఎదుటఁ గాశికి యొడ్డుపాదుగునఁ గనుంగొనుము.

కా. ఆ మేధా జననార్థం వటువు లత్యంతాస్థనాస్పత్తధు

శ్రీమంతంబు లి వెడ్డు మోదుగులు రక్షించు న్నజద్విడ్విఖ

స్తోమాకారములైన కోరకముల న్నందాల లీలాకరో

ద్వామాకృష్టిఁ దపోవసం బవనిజ ధ్వంసంబులేకుండఁగన్.

౨౭

(తెరలో) రామభద్ర! యెంత దడవు చూపునఁ దపోవస విహారావనుల సఖల పడి చెదవు ఏల.

చ వెలుఁగులఁజేడు ధామముల వృత్తి యజుస్సుల మార్పు నిట్ట; మా

నులెదొ యుపాస్తి సారము మనోగతిఁ జేయుదు రీ మనీషుఁడు

స్వలుపఁగ మధ్యవాసరము జన్మముచేఁ తల నుద్యమించి ని

న్దలఁచుచు నున్నవాఁడు గడు దాపుననుండి మఱుంబు గావఁగాన్.

౨౮.

రాముఁడు (అనమి నటించి మక్కువతో)

చ. మునుకలు మూడుప్రాద్దులను, మూలఫలమ్ముల మన్కులు, వృగా

జినముల నిద్ర, గట్టుదురు చెట్టులనారలు, చర్మచక్షువు

ల్లనని వెలుంగుగాంచెదరు కామతమోధికదూర వీరి చ

గ్య, నుతిపదంబు, ధన్యులు మహాత్ములు సమృద్ధ కల్పవృక్షముల్.

౨౯.

(మరలఁ దెరలో (వెలుఁగులఁజేడు) మొదలగు నాపద్యమే చెడువుచున్నారు)

రా— (విని తత్తరపడుచుఁ బైకిఁ జూచి) ఆహా వేడి వెలుఁగు మింటినదిమికెక్కి

నాఁడు. కాపున వత్సా? రమ్ము జన్మము నింటనుండి క్రమమున నాహ్నికమా

జరపిన గురువునకు సన్నిహితుల మాదము. (అన నడుచుచున్నారు)

ల— (నలువలెఁకులు పరికించి అయ్యా!

చ. బలుమిను మానికంబు జిగి వర్వుట బగ్గునమండు ప్రాద్దు రా

వెలుఁగుల గుంపు గ్రమ్మునటవీతటిఁగూఁతలువీడఁదీతువుల్

వెలుఁగులఁజేని వెల్లు లిల వేడిమి మీఁదను దేల హింస ధా

నలు పవలింటి నడ్డ విజనంపుదెస ల్లనుజంట యేర్పు నీ.

౩౦.

ఈ యజ్ఞశాల నేలయుఁ గడు దాపు. కాపున నీ మట్టినిడ చవికంజేరి యాజకులం

గనుపెట్టియమండి ప్రాద్దుతిరిగినతరువాత మహామునిం జూతము.

రా— ఇట్లగుఁజాక. (అన నడిచి కూర్చుండుట నభినయించుచున్నారు)

ల— (కెలనికిఁజూచి) అయ్యా!

ఆ గీ. వ్యోమమధ్యమున మయాఖము లాడించి

ప్రాచుండ వరుస భాను బింబ

మొక్కడు పట్టిపట్టి యుర్వీరుహముల మూ
లములనుండి నీడ లాగు నెక్కి.

౩౦.

రా— బిడ్డా! పట్టపగలు గడచినఁ బగలును గడచినదే.

ఆ గీ. ప్రొద్దు తేరి గుట్టములు గట్టమునఁ బొడ్డు
గట్టునుండి మింటికడకు నెక్కి
యిపుడు గ్రుంకు మెట్టకెలమిని దిగుచున్న
వాగుగమ్ముఁ గెలుచు నతిజవమున.

౩౧.

ల— అయ్యా! నిచ్చల మిపుడు రక్కసులు వత్తురు కావున ఘనుఁ డీ యెజ్జ
పెద్ద ధర్మపుత్రమొగమున నీకు జన్మపుటరంగుసేర నాజ్ఞాపించుచున్నాఁడు.

రా— (క్రోధదర్పములతో) నాయనా! యిట్లైన.

తే. గీ. క్రతువిఘాతకులైన యీ కట్టిఁడలను
బలయ సమయ కృతాంత ఘోరముగఁ గెడపి
భూమి నిరసుర మెనరింపఁ బూను నాడు
వీల్లు పుణ్యాహమంగళ విధియొనర్చు.

౩౨.

ల— (నవ్వి) అపుర రేడిమ్మరుల సమయించు తమకమునఁ గలఁగిన యన్నగారియెడ
వచ్చుకాలము సకలము గనఁజాలు కాశికముని మాళిని పైతము మన్నింపడు?

తే. గీ. వేచి కామాది బీజ మవిద్యనియతి
జ్ఞానదృష్టిని గడియించు కారణమునఁ
గడచినది రాఁగలదియు నౌ కాలములను
వర్తమాన సమానతఁ బడయఁజేసె.

౩౩.

రా— పూజ్యచారిత్రవిశ్వామిత్రు నుతింపఁగలమా?

తే గీ. పరమపురుషార్థ కారణ బ్రహ్మతత్వ
వేది యయ్య గృహస్థాశ్రమోదితములు
స్వర్గసాధనములునైన జన్మములను
లీలఁ జేసెడు నాచారపాలనమ్ము.

౩౪.

మఱియు

చ. అడఁకువమ్రొక్కువేల్పు దొర యాదల చాగపుఁ జెట్లపూల వెం
బడిఁ బ్రసరించు తేనెలనె పాటిల నార్ద్రత, దేవలోక మ
ష్టుడు పనుపం ద్రిశంకు నరపు స్సృజించిన వట్ల యుండగా
విడిచిన సన్నకుండలన వింత యొనర్చెఁ దపస్సమగ్రతకా.

౩౫.

ల— (ఎదుటఁ జూచి ముదముతో)

క. తన జన్మపుఁ జేతలచే

తను వేదార్థమును ఫలయుతముఁ జేయుచు వ

చ్చెను మన కులవతి యిదిగోఁ

గనుఁగవకుం బండువగుచుఁ గలుషము లడఁపక.

౩౨.

(తరువాత దీక్షావేషముదాల్చిన విశ్వామిత్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

రా— (చూచి గారవముతోఁ దమ్ముఁడా! లక్ష్మణుఁడా! చూడు.)

క. మన గురుఁడు నేఁడు శ్రుతి చో

దన వత్కర్తాంగ భృతిని దద్దమెఱయ, నా

త్త నియమపుఁ దేజమునఁ బు

ట్టిన నిరి; యెసకం బెసంగు తీవిం దాల్చుక.

౩౩.

విశ్వా— (కొన్ని యడుగులు నడిచి సంతసముతో) అపుర మేము తలపెట్టిన కర్జము నెఱవేర్చినట్టె తలంపఁగంటిమి?

ఉ. జన్మపుఁ దిండులం దనుపఁజాలెడి యీవిధి యల్పశేష మ

య్యె; న్నిహత స్సకేతు గుత నిష్ట సఫత్రక, రాముచే సెన

ర్తు; న్మలినాక్షి శంభు విలు దున్ని కరగ్రహణ మ్మొనర్చి యీ

సన్నుతుఁ డింద్రకార్యములజాడ మెలంగ భజింతు గుప్థతక.

౩౪.

(రామలక్ష్మణులు లేచి చేరుచున్నారు.)

విశ్వా— (రాముని గడుఁ దడవుగని గారమును గోరికయుఁ గడలుకొన)

ఆ. గీ. ఈమహానుభావుఁ డిట్టి దట్టిదనంగ

రాని మాయచేత రఘుకులాధి

నాయకుఁడయి విహృతి నేయుచు మా మది

మునుఁగఁజేయు నమృతపూరములను.

౪౦.

(ఇద్దఱు సైద్ధకరిగి) దశరథ నందనులు రామలక్ష్మణులు మ్రొక్కుచున్నారు.)

విశ్వా— (కపుఁగించుకొని) అర్భకులార! యుండేమి దీవింతుము.

ఆ. గీ. ప్రాప్తపాలనంబు నప్రాప్తలాభంబు

మీరొసర్ప వజ్రధారి యాయు

ధములు శత్రుచామరములవలె నగు నై

శ్వర్య చిహ్నతైక ఫలయుతములు.

౪౧.

(ఇద్దఱు కూటాడక తలవంచుకొనుచున్నారు)

విశ్వా— (నవ్వి) అర్భకులారా? యిచ్చోటంత పరికించితిరా! మా యాశ్రమ భూమి
లింపు నంపుచున్నవా! జడదారుల సదారత నెన రొనరించుచున్నదా!

కర్ణము— (విషయముతో) తపోధనా!

ఆ. ౧. ఎవడుచాలు! నిర్ణయింప నియ్యది రమ

ణీయమగునె యరమణీయమగునె;

దీనిఁ జూచుచున్న మా నెమ్మనము రజ

స్తమము లడఁగి శుద్ధతమతఁ జెలఁగె.

౪౨.

(అన నందఱు తగునట్లు గూర్చున్నారు)

విశ్వా— (భావగర్భముగ నలఁతి నగవుతో) పాలురారా!

ఆ. ౧. ఈవనములఁ దపముఁ గావించె నాటక్కుఁ

ద్రాఁత గుఱ్ఱు తపసి వానిఁబోలె

మిమ్ముఁ జూడ లోచనమ్ములు బహుకాల

మునకుఁ వెఱచి రిచటి మునులు నేఁడు.

౪౩.

(ఇరువురు నించుకనేపు తహతహపడుచున్నారు)

విశ్వా—(తనలో) ఓహూ పాచ్చరిక వెనువ వీరి మనముం బూర్వజననచరితమే మొ
తలఁపఁ జేసితిమి. ఇంతయె చాలును. వేటువస్తువున కాకర్నించెదను. (పడమరఁ
బొడగాంచి నైకి, వేగిరపాటుతో) అపుర పొడుపుఁ గట్టు కాశ్మీరపుఁ గుంకుమపు
వది వటువాతి సంజతిన మొదటి గుత్తి వేవెల్లుం గడ పడఁతులు చేనేత నీళ్లు త్రొని
కడ పరుకం జేర్చిరి.

(వినునుతోనును) తే. ౧. ఆ. స్ఫురించుతఁ గైరవ మఖిల దిశలఁ

వీల్చుఁగాత మా. వెన్నెలవెరుఁగుఁ బిండిఁ

బొట్టవోసికొను చకోరము లపరగిరి

కొన కిదిగోఁ జేరెఁ దన్ని మేల్కొల్పు దివియ. ౪౪.

(కలయం గనుంగొని)

ఉ. గాదిదళోటివీనునెఱ గల్గి, యుపాంతములందు సుంతపా

తామతమంపుటున్నిఁ దనుపా జిగి వెల్లులఁటెడు నాఁచుచు

న్నాఁ దెమత్తలొచటక నారుల కాకుల మంగళంబులం

బాడు వసుంధరాజముల మాళి సమూహమునుండి చూచితే.

౪౫.

వెండియు.

తే. గీ. కడలి నీకులు మఁత్రసంస్కార సంయు
తములు నేయుచు వేదత్రయమయమైన
బోలె యాదిత్యుఁడు మునుఁగఁజూచె నీదిగొ
వేలు భువనము మోదాబ్ధి వీచిఁ దేల.

౪౬

రా— (ఁలువఁకులు దిలకించి)

తే. గీ. గాటమగు పిన్నదీధితి కరములఁ గడుఁ
గాలి చల్లారిసట్టులు నీలరూప
మొందె దిక్కులు; నీకుల మొడయని దెస
యో? క్రమమ్మున నొందుల యోజఁ గనెడు.

౪౭.

ఇంకను,

చ. నెరసిరిగాంచు నాశ్రమపు నేలలు జన్మము నగ్నిమంటపైఁ
బరఁగెడు భూమము లొకటిగ బార్బలెఁ బాఱఁగ దిక్కు గోడలన్
స్వరములు దీర్ఘమైనఁ దుది సంజను; వ్రాఁ బలుకుల్పరించు బా
లుడు గడుపెచ్చఁజేయఁ దమలోఁగల పోటిని; దన్ను వీనులన్.

౪౮.

విశ్వా— బాలా? రఘుపాలా?

మ. పగలెల్ల న్విడు నీడలే తమవి పర్వ నైపు లన్నింట నీ
జగమిష్టాప్తెడు నీలకంచుక పరిచ్ఛన్నంబు నాఁ బ్రక్కల
న్రగుల న్వారిధి, రత్నసానుపునెడ న్రాజిల్ల, గాఢాఁధకా
రగతి శ్యామ ధరిత్రి చిత్రతనువై రంజిల్లఁగాఁ జేసెడిన్.

౪౯.

ల— (వినుచుతో) క. ఎదియగు నెల్లెడ వెలుఁగే;

యదియే మొండుతటి తమమె యపు దిక్పత్రం;

బిదియేమొ వింత విప్లవ

సదన వినిర్మాత ధాత చాతురి యారా.

౫౦. ---

(ఎల్లెడఁగాంచి)

మ. కడువెల్లు న్పణదీప్తరత్నముల నాగశ్వభ్రమ; ల్పాచ్చు ని
ప్పడు గోకిహృది గూర్యకాంత దహనము; ల్రాపునేయంగ ని
ర్గడల న్గాటముగాఁ బవల్నిసీయుఁ జూర్ణంబైన సంధ్యాగ్ని పె
న్నిడుఁగు ర్లట్టు లడంచుచు న్దమము నెంతేవెల్లు దిపాఘనుల్.

౫౧.

రా— (చూచి)

మ. కను విశ్వం బటె; నుండె నిల్లె; దెస యొక్కండే, నిమిత్తంబు లే
మిని బ్రాచ్యులు వాడరేరు; కనుబల్కింజెంచు కండే భయం
బెసయం గాటపుఁ జీకటిం బదముఁ దే లే నెంచుఁ బామెండె నం
చును; మేల్పర్తిడఁ గానరామి సొరమిచ్చు నీవ్డట న్నోభమున్. ౫౨

క. జన నయన గోవులను దో
లొక్కినిపోయెన తనదు వేయిగోవుల తోడక
దినకరుఁడు గలపి; యా కత
ముననే యీ గ్రుడ్డితనము; పో, గా దిరులన్. ౫౩

మఱియు,

క. తనఁ గాష్టాఘముఁ దద్దయ
ఘనమపు తిమిరంపుఁ బుర్వగమి, చుక్కలు నాఁ
గనఁబడు చిల్లుల మొత్త
ముననుండి వెలుంగు లనెడు పొదులుపడు నెకో. ౫౪

(తెరలో నలబలము. అందఱు వేరపాటుతో వినుచున్నారు.)
(వెండియుఁ దెరలోనే)

మ. కనుగొలందెఱసేసి గ్రుడ్లు తిరుగంగాఁ జేయుచు, నొట్టుచూ
డను బల్పంచున వర్చునెంపముడి నాల్గ్ న్నాటికి, స్త్రీకటిం
దననేత ల్దెఱనోటవెల్గు శిఖిమంట న్ననడ, న్నద్రల
న్విను రాద్రంబుగ నాడుఁ దాటక యిదే నింగి న్నడ ల్పొల్లిటన్. ౫౫

ఇంకను,

తే. గీ. కురియుచును నెత్తుఁ త్రేతాగ్ని కుండములు ము
నుంగ ధారలఁ బుట్టుకొనుడు రిపుడు ను
బాహు మారీచ ముఖ్యు లుత్సాహ విహిత
సాధు జంతువిహింస నూత్నపులు మమ్ము. ౫౬

విశ్వా— (తలఁపుతో) ఆహా తాటకయా? నాయనా! రామభద్రదా?

ఆ. గీ. మా నెలపుల వేదమాన్యక్రియలమాన్చు
మానుషాదిఁ జంపఁ మాను శంక;
వేదవిధాయులగు నుబాహు ప్రముఖులతోఁ,
(గొనుము విల్లు) మన్నిగొనుము దీని. ౫౭

రా— (కడురోతతో) మహాత్మా? ఆడుదానిని దీనిని (ఎట్లుహింసించును)
(తెరలో, మొట్టో, మొట్టో, అయ్యా? విశ్వామిత్రా? ఎంతదడవుదానవులవలని
పరాభవ మొరువంగలము) శరాసన మెక్కిడిన దాశరథిం బనువుము.

రా— (చిలునగవుతోఁ దెరకెదురుగఁ జూచి) బాలమునీ? ఇంచుకనేపు తాళుము.

తే గీ. అయ్య గురువును బిలువ; కత్యల్పమిద్ది
విధి గురుతరంబు నీ నెలవే? కుశాత్తు
సంభవున కాత్మజుఁడు మధుచ్ఛందునకును
భర్తృపుత్రుఁడు నీకు భేదంబు గలదె.

౫౮.

విశ్వా— (ఇంచుకనగి) ఉక్తి ప్రత్యుక్తులు మానుఁడు. ఇదిగో నీ తపోవన విఘాతము
మిక్కిలి దాసినదియ.

౨— (వెతతో) (తనలో)

క. అను శాసించుచునున్న
న్తుని కుశజుండన్న యేమొ పొందును శంకఁ;
బనిలేదు; శాస్త్రమే యీ
మునుల పలుకుల కనువృత్తిఁ బొరయునుగాడే.

౫౯.

రా— (తనలో)

ఆ. గీ. ఏను గురువునాజ్ఞ నిపు దొనరించెడు
నింతి హతియుఁ బాప మిడద; సిగ్గొ,
నేఁడు నిలిచి రేపు నీల్రెడు మన మలఁ
తులము గనులుమాని గెలిచినామ.

౬౦.

కాని

తే. గీ. ఎపుడు నీ జను లతికుతుకపరులగుచుఁ
జక్క నా సతి తప్పెటఁ జఱవ నిది, జ
గత్స్రళయసాక్షి నక్షత్రకాయధారి,
సిగ్గు వడుఁ గుల గురువు వసిష్ఠమాని.

౬౧.

(తెరలో)

ఆ. గీ. మూర్ఖులార! జన్మములు చేయనేల, మా
కత్తివాయి యిదిగొఁ గలదు. దారి
చూరతరముగాడు చేరుకో స్వర్లోక
మరయ లేక సుచిర మలఁత చనునె.

౬౨.

రా— (విని కినిసి తొరతో లేచి) అడఁకువతోఁ జేతులు వోయిరించి

ఆ గీ. దశరథునకు నేను దనయుడనైపుట్టి;

విల్లుపట్టి వేఁడి వెల్లుకొలముఁ

గ్రొత్తకంఠ మొలక హత్తిఁతు నిదియేమొ

యని యకొంకు నెడఁద వనితఁ జంప.

౬౩.

క. తగు నరయమి; లోఁగొను మో!

భగవానుడ! గాధిసంభవా? నీపలుకే

యగు మాకు భర్తశాస్త్రము

జగదఖిల హితోపదేశ సద్గురుమాళీ.

౬౪.

(మొక్కి తెరవంకఁజూచి) జడియకుఁడి సంయమధనులారా?

క. ఈ రజనీచరసేనల

దోరింపఁగ రాముఁడొగతుడ; నా చాపం

బారయుఁ డిది కుశకజకుశ

వారి కణమ్మునకుఁ దుల్య బలవంతుముగాఁ.

(అని చాప మారోపించుచు వెడలెను)

ల— (ఊహముతో) (తనలో) పున్నెమున నన్నగారి చిన్నయీడు రాచచిన్నెతో

గూడిన దగును. (తెరకెల్లనికిఁ జూచి సంతసమును గనఁబఱచుచుఁ బైకి మహాత్మా!

కుశకజత్త! చూడు చూడు మెదుట నన్నగారు విల్లు చేకొనఁగా.

తే గీ. అనిల బాణము దాకి దిక్కుఱుటఁ జచ్చి

బ్రతికె మారీచుడు; సుబాహు వృతుడ; నఱకి

యిలను వైచిసఁ గృప వింత, యేవ నగపు,

కనలు, జవపూఁపఁ గనుదాటకను మునితలి.

౬౫.

విశ్వా— (చూచి) నాయనా! లక్షణా! మే మదృశానంద శరవశులము; కలుగఁ

జాలము; పోనెమ్ము; పలుకవలయు నదిమాత్రమేమున్నది ఈ ప్రతిష్ఠ మీకు నేఁడు

గలిగినది కాదుగదా?

మ. విలు మార్వీరవ భీకరమ్ము దివిజ ద్విజ్జైరముం బూను మీ

రలు దేవేంద్రు శచీకుచమ్ముల లత ల్క్రియం గృతింజేసి నా

రఘుత్తైత్ర యశో విశోధిత సమస్తాశాంతరాశాం బర

స్థలు లిక్ష్యకు మహాకులీనులు నతత్రాణ స్వభావోన్నతల్.

౬౬.

ల— మహాత్మా? చూడఁము.

తే. గీ. నేను రేడిముడల బాంధవ స్థితి జేల
యనెడి విచారికారి కామమున నున్నా.

మైన యాధాన ముగించి బాంధవ బెంతు
నీదరికి నాన్యుడ తీరడ నుదయముఖ్యు.

౧౮.

— (రంగముఁజూచి వెలుగ నాటు నీలునగవులతో)

తే. గీ. అరవి వసిష్ఠ ప్ర పరికాత్మవాండు
గురులు కుశ్వరు రఘుకుల నరవతులకు
నీ మహాముని యానతి నేనునర్చి
నట్టిదియు శ్రీవశకుఁ గుఖపెట్ట దకట.

౧౯.

(తపోవన మహలోకించి)

చ. దరితునిసాధు వెల్లుల హతంపడు చీకటి తీవగుంపుల
శ్చరమపు జన్మపుం బొనల బంతులు గప్పంగ నింటి పాత్ర; లం
బరములు చక్కఁగా నుదికి చాలురు, గట్టంగరే, పిచ్చుక; ని
ద్దురగొన నాగతుల్లుబడు తోరకుఁ సేయు మునీంద్రగేహముల్.

౨౦.

(ముందు చూచి)

మ. కయిపట్టి గడు కైపువెన్నెల విహంగంపుంగనుంగుంపురు
కృయ, మెచ్చె మునుదోచు వె; ల్లతిమనః కాంతార్థి నీలాంబురు
ద్యయన వీడ్డకయుండ హృద్గరి మముం దాఁ బూటకాఁపాచు మా
నయన వ్యంద్యమున స్పృహఁజనమిదు నైత్యంబుఁ బెంపారఁగాఁ.

౨౧.

పెండియు.

కు. తెలుపండింపఁగ భూధరాగ్రములకు దీపించుచు న్నమ్మిరే
కులు నూత్నము లడంచు దీక్షఁ గొని వెల్లుల్లాన్ని సౌధా కర
ములు దూఁడు ల్బలె, నీ తమోమయ మహంభోరాశి సంతృప్తిపై
వెలిపుచ్చు న్నరువు ల్వడి నెలయఁబో విశ్వంబు నా జానగుక.

౨౨.

విసుపుతో,

౪. కనరాకుండినఁ జంగ్రుఁ దిట్ట సుదయాగ్రమ్మండు, బో నె; మృదం
చును ముంజీకటి మొత్తము న్నెలుఁగులే; చూడ్కు ల్లుదంబందఁ జే
యూను; దిక్కు ల్వలపించుఁ గల్వలను; గం దొందింపఁగా వెల్లిడి,
ననవచ్చు న్నయి కీతఁ దీయదనున న్నామ్య ప్రకాశంబుతో.

౨౩.

సంతసముతో)

ఉ. పూయమఁ గుంగుమంబున నభోభవంబు, బిరుదేంద్ర యేల్బడిం
జేయుచు బోట్లు మోసుచు, నీల రాత్నపు నీటిగాఢుల
న్రామచు, వేల్పురావుకపు రామ లెరుక్కొని యిచ్చు దూర్వల
వైయటం బిచ్చి శుశ్రుగము మించెడుం జందురుచుండలంబిదే.

28

ఇంకను,

మ. శచిశస్త్రుల రుంకుమంబు పోడితఁ జూహ్యంబున న్నిలుచు
న్రచియించు న్దలివెల్లు వెల్లులు మహాద్రాక్షటకాలంకృతి;
న్రుచు లిక్విర్గు హరించుచు, న్దెలుపుచు స్వాస్వాదుల, న్నస్పకొం
చచల, న్బాసిలఁ జేయునం రలను మ్మత్సంత మీ వ్యోమముకా.

29

మ. బనుల న్రాండెరుకోనులే నపుడు నీ న్రాశయకానుండు న
న్నయఁ దీర్లం దొగ లచ్చి గుల్కుకిరము ల్పాట న్నధించు; న్నిలో
చ్చయ చర్మ బుల నాఁగు; న్నెక్కొకయెడ న్జాయ ల్లిహించు న్నిల
వైయఁ బ్రాణంబులు పట్టు వైచడి భయోన్మేషంబున న్నంపిలకా.

2౯

(వెన్నెల వెల్లరసి)

మ. తమ మన్ద్యాధి నల్లగండములచేతంబోలె నత్సంత శు
ద్ధమగా నిందు కరంబు ల, న్మరద క్రిందండెనెనా నీడవం
భయంబు జందు వెలుంగు కలైకొని వాక్యగుంబంతయు వైక్క ది
ప్రమోకొ; నీడలసాకునం దెనె నెరిక వైక్క తిందంబులకా.

౩౦

(తిరిగి ప్రక్కంజూచియను)

తే. నీ. వలచుల నుంబులరావైపు తరులక్రింద
బాగుచు నిలవంబుల న్నాయమున మృగాంకు
వెలుంగు, వైకెక్కు వెన్నెలపులుంగు ముక్కు
పోట్లు నెడనెడ బెజ్జకు ల్పాతయకరసి.

౩౧

(ఆరసి)

తే. నీ. శ్రీమంతుల చివకటి దెలక న్నాడు
కాక యల చూర మిలె జక్కవలయెదల;
యత్తమంబుల చామెలో బొచ్చి తలుము
కొనబుగోయని నెల జిగుర్నిరుంజకోరి.

౩౨

మఱియు నీపుడు,

చ జలజలనెల్ల సాడులను సాగెడు నీకుల చిన్నగుర్తుల
 మ్మెలిచెడు నిందు రత్నములు ప్రోవులుగాఁ బ్రతి కందరంబున
 దొలుకడఁ దెల్ప గల్వమడి లొంగలి మొగ్గల తయ్యదీయ వె
 న్నెల బలుజాలు చండుకుండు నింది తటంబులఁ బొర్లఁజేయుటఁ. ౮౦.

(నడుచుచుఁ బైకిఁ జూచి)

చ. తరుణతమాల కోమలము బాబ్బిను జండుఁ నిలంపఁ నల్పె; దం
 దురు గద కం ద దం టును; దోచు నసత్యముగానె యిద్ది; ని
 మ్మచుండగు రాక్షుకోటలను జూబ్బిలు కాటుల గాయము ల్పడ
 న్నరమకదైన బెజ్జములఁ గాన్పడు మిన్నె యి దేఁ దలంచెదఁ. ౮౧.

వెండియు

చ. వెలుఁగులు సాన నెల్లెడలఁ చేలెడు నల్పుల యటు, పెద్ద కు
 క్కలవలెఁ జుక్కలు న్నెరయుఁ గాన నభంబున; జన్మసిద్ధమా
 మలిసతగల్గు నీ నెలయు మానక పట్టుట సూర్యబింబము
 న్బలమగుచేతి నేర్పుగల త్వష్టసు యంత్రమునండు నిల్చెడిఁ. ౮౨.

— (కలయం గనుంగొని)

తే. గీ. ప్రచుర తమములు చీకటికి రాత్రుల, నివి
 ప్రవిరళంబులు వెన్నెల రాత్రుల నపుడ;
 గనుక మిగులఁగ సుఖ చిచ్ఛునఁ గరచి
 చుక్కలనె పోతపోనె నీకభ్రకరుని. ౮౩.

(పల్కి)

చ. కమలంబు ల్విక్రముఖంబులౌటను దక్షాగ్రస్తామరక్షేద్యయా
 పమృతిస్తేయకట స్ఫుధాకట నివాహయాగగు ద్భ్రేంబు
 చి, మఖీకుండు నివాహ విచ్చి హరితాక్షీ వక్త్ర) భాద్యన్య పు
 ణ్యము శాస్త్రోక్తవివాససారముగ నాత్మాహత్తముం జేసెడిఁ. ౮౪.

శ్వా— అన్నికడ లవహరించి, బార! చేరి తిప్పినె సత్యము సొంతముగఁ గానక
 మాసపోదురు. బొఁగా.

తే. గీ. తెలివిదెఫలంబుఁ గుముదము లైలివిఁజెందెడ
 దినును చెన్నెలపెరుఁగు పిండివి బకోర
 ము లుదరంభట లలిక స్పృశి సుధాంశుఁ
 డనుచు నిది యెట్టి దగును విభ్యాతరక్తి. ౮౫.

రామునింజూచి యానందమందహాసములతో) పౌర యీ పోతఁడు పిన్నటికపుఁ
గలని గెలుపుతోఁ దిరిగివచ్చియుం దాటక గీటడంచుట నేవవడుచు బిటానఁ
జేరఁడు (లక్ష్మణుం గూర్చి) కుమార లక్ష్మణా మన యీ చరిత మీ ముని మాపు
సిరి దొరయచున్నది.

తే. గీ. తోచు నెవ్వడు రామచంద్రుండు రాత్రి
చరతమోహరుఁ డెడట; నీ స్థలము, మునుల
కన్నుల వికస్వరమ్ములఁ గలువల తఱ
చు గల యది వోలెఁ బొనరించుఁ జూడ్కి కింపు.

౮౬.

(పరికించి)

తే. గీ. కడలి నుబ్బించు నితఁడు పాల్కడలిపట్టి
కన్నులకు ముదమిడు నత్రి కంటిపాఞ;
వేల్పులందఱకును సమప్రియుఁడు చక్క
నడరు సోముఁడు శచిగేస్తు నన్నపాత్ర.

౮౭.

రా— (సిగ్గుపడుచుఁ జేరి) మహాత్ము. కుశికాత్మజయ్యా? మ్రొక్కెదను.

విశ్వా— స్నేహ బహుమానములతోఁ (గౌఁగిలించుకొని) నాయనా? రఘుకుల
నందనా! ఇట్లే,

క. పరమఫలము యజమానుఁడు

పొరయు క్రియ లేవదమూలములు సేయుచు మే

మరి సంతోష విచక్షణ!

పరిపాలించుటను నీవు బ్రతుకుదు మెపుడుకొ.

౮౮.

రా— గురువచనము శరణుతో నేకరించితిని.

విశ్వా— (ఆలపు జువ్వంటిన రాముని కపోలము దుడుచుచు) కుమారా! గారపుఁ
జెలి నీరధ్వజుఁ దొనరించుచున్న జన్నపుఁ జేత యిపుడు రక్కసి పెక్కువ
యిక్కట్టుచేత నేమయ్యెనో యని నిక్కముగ నాయెద వడకు వడుపుననున్నది.

రా— (మన్నవతో) నేఁడు నీ ముల్లోకములకు నందరాని గారపుఁ జెలియన
వలుకేమియొ గొప్పతనముఁ జెందించుచున్న యీ నీరధ్వజ నామధేయఁడెతఁడు.

విశ్వా— రఘునాథ. వత్సా! విదేహదేశముల రాజధానిని మిథిలను వినుచున్నావా!

రా— ఇందెల్ల నేల పేఁడు లెక్కిడలేని నెలతాల్పు విల్లును నాగటకొన దున్నిన
మన్నె తల్లిగ నగర్భజన్మయైన కన్యయానని పవిత్రములపు రెండు విచిత్రముల
జనులు పలుకుదురుగద.

వీశ్వా— (నవ్వి) అవును.

రా— (అభిలాషతో) తరువాత. అండేమి.

వీశ్వా— క. వినుకెంపువేల్పువలన

న్యనే నేతఁడు యజ్ఞవల్క్య ఘనమాని ముఖ

మ్మున బ్రహ్మవిద్య యీ వర

జనపతి నీరధ్వజుఁడు సాధారణుఁడే.

౧౯.

అస్త్ర సన్యాసముచేసిన యా ప్రాచారతపసి దీక్షావిలోప వితర్కము నన్నుఁ గలంచుచున్నది. కావునం జిరంజీవులారా యీ మాజన్మపు మిగులు ముగించి వేగమే మిధిల కేగెదము.

రా— (సంతసముతోఁ జే యడ్డుపెట్టి) తమ్ముడ! లక్ష్మణుఁడా! మాకును గ్రొన్నెల తాలుపు చేతఁబూను వింటిపైఁ దడవులం బట్టి వేడుక గలదు.

ల— (పరియాచకముగ) పూజ్య యగర్భ సంభవయునవు రాచకన్నెయందును.

రా— (కిసుక నీటునగవులతో) ఔర నీవు వేరె యేదొ ప్రహసనము ప్రస్తావించు చున్నావు. (మునిం గూర్చి) మహాత్మా! ఇత్వాకు గోత్రగురూ 3 మీకిష్టమెద్దియొ (అదె మాకుఁ గరణీయము) అనఁ దిరిగి యందఱు వెడలిరి.

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కేసినకుర్తి వాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలా యనసూత్ర సనామకన్యాపరిణేత్రాకుండివేంకటవివశ్చిత్పత్ర నీతా రామాగ్రజ ద్వివేదివంశమాక్తికసోమనాథదేశికప్రసాద సమధిగతా లంకారశాస్త్ర హ్యాసమూర్తి శాస్త్ర్యాంధ్రీకృత భట్టమరారిమహాకవి ప్రణీతానర్హరాఘవనాటకమునం గౌమారవిక్రమ నామకము ద్వితీ యాంకము సంపూర్ణము.

తృతీయాంకము.

(తరువాత గంచుకే ప్రవేశించుచున్నాడు) కుదిమి నిలవిలం దొట్టుపడుచు

గొన్ని యడలులు నడిచి తన్ను వగపునం దిట్టుకొనుచు)

చ. తన వినఁ జక్కఁగా నడువఁగా నుడువ నృసిసేయ లేకయుం

ట, నవనిపాలకు ల్ప్రియపడ న్నుచు హాస్యరసప్రధాన దృ

శ్య నటు నొసఁచె ధీర్ఘవాగుచా యు విఁగ న్నరలన్నవన్నియ

న్య నుపడఁజేసి యాటయెది బాగుగ నార్పఁ దలంచుచున్నదో.

౧.

(ఎదుటఁ జూచి) ఇదిగో నీతాపాదసేనిక కలహాంసిక.

కలహాంసిక — రంగము (ప్రవేశించి) అయ్యా! మొక్కెదను.

కంచుకి — అమ్మీ, కళ్యాణివగైయు.

కల — అయ్యా! బహుకాలమునకుఁ దను దిర్ఘనము. (అయ్యెను) తా మెచ్చటనుండి

(వచ్చుచున్నారు)

కంచుకి — (ఆలోచించి) అవ్వాయీ! విశ్వామిత్రమహాముని సాటిలేని వింత పసివాండ్ర

నిద్దఱం దోడ్కొని జన్మమొనర్చుచున్న నీకభ్యజ మహారాజుకడకు వచ్చుట

నీ వెఱింగినదియెకా నుడువనేల.

కల — అవును. అయ్యా! వారివేరును మహిమమును నిన వేడుకవడుచున్నాను.

కంచుకి — అమ్మీ, నుడివెదను.

చ. నిశితము లేనికైదుపులు నిర్జరవైరిసరోజదృగ్దృశా

వశగత మూర్ఖు గాడ్పుఁ బెనుప న్నెట భుక్కులఁజేడు వజ్రమా

త్తశయముతోడ నంటఁడు సమస్త సురాత్మక సూర్యవంశ్యుఁ డా

దశరథుఁ డొప్పుఁ జెందు నయతత్పరత న్ధరయెల్ల నేలాటక.

౨.

తే. గీ. వీరబిద్ధలు నా మహా వీరు సుతులు

తామలత్తుణ నాము లగ్రజులు నీరి

తోడఁ బుట్టులు భరతశత్రుఘ్నులు, కప

విడువ కెప్పుడుఁ జరియింతు వీరు ప్రకృతి.

౩.

కల — మనయింట రాచకన్నెలు నీతోర్తిళలు మాండవీశ్రుతకీర్తులునుబలె. (అరసిహర్ష

మభినయించుచు) ఔరా యీ కుమారులు మహా రులసంభవులుగదా! (ఇంచుక

నేపు మిన్నకుండి వెచ్చని గిట్టార్పుపుచ్చి) మన కిట్టి యదృష్ట మెట్టుగలుగును.

కల — వగవకుము. దేవబ్రాహ్మణానుగ్రహమువలన సమస్త శుభములు రాగలవు.

ల— తరువాతఁ దరువాత.

మంచి— అకతమునం బెద్ద లంతపురి నెంతలు వేడ నాస్తి వంగడపుఁ జిన్ని
కొమరులం గని మరలి వచ్చుచుండం బురొధమున నతానందుడు నన్ను
బిలిచి రాజకన్యల సౌభాగ్యదేశతల నారాధింపఁ బరిచెను.

ల— (సంతసముతో) అయ్యా? ఘోషమునం నతానందుని వచనము నిక్కముగ
నెల్లరకు సమతము.

మంచి— అట్టి? అంగిరసు మనమందు గలదికాదు ననుకూలము వలకండుగదా.

ల— కావున నయ్యా మొక్క టిలిల్లు మోస్తటించుకొని రాజుని జనకుని వ్రతన
తెగువను రఘునందుడు నెకవేళ్ళునఁ బరిచెను?

మంచి— పుత్రీ మమ్ము నీ సంశయదోల యూచుచున్నది. అట్లేదా.

చ. సవనము పరిమొగదె, సురశత్తుల మృత్యులైరి, పరమో

లి వసుమతజి కొలుకుండు తీల నదేల మహర్షి, బానిక

సవితృ కులార్థి సోముఁ బిల్వసగరిని జేర్చక తదృహశ్చరా

సువిధుని నిరంతరం బుట సూచుటఁ జూర్చునెవ్వఁ జెప్పమా. ౪.

కల— (జ్ఞప్తిగల్గితిట్లు గనఁబడిన సమయముతో) అయ్యా? వాత్సవిశేషము తెలి
యుటచే వ్యాకులపడుచున్నదెందులను బాహులాటపని చే వినుదింపఁజేయుచున్న
రాచక నైను జూచిపోవచ్చిన నే విమ్ముఁజూచి పరాణిపడితిని. మీ రిప్పుడు
సురశత్తుల పేరెత్తుటచేఁ దలంపునను వచ్చెను.

కల— (వంతిచ్చో) నీ దూరమాత్రును గలంచుసంతవార్త చెప్పితి.

కల— నీతాదేవిని వరించుటకు రావణ పురోహితుఁడు వచ్చెనట.

కల— (దానియం దనాపరకుం గనఁబడుచును నానందమున మందహాసముతో)
ఈ వార్తచే వ్యాకులపడుచున్నదెందుల నిమ్మాయి జానకి యూహనినయు నెఱుం
గునా? నిశ్చయ మిపు టిమె దుంగియును మంగిళాచారములు గావించి బవ్వనపు
దారిం గాలిడఁ జూచుచున్నది.

కల— అవునయ్యా? ఇది యిట్టి మీకు తెల్లని నానమాని నే నిపు టిట్లు రసం
గొన్నది యెకటి యెఱియూ తెలిపెదను.

మ. నిరభిప్రాయమ పన్నిహసలగుట న్నెయ్యగఘోషాప స్వధూ

వరుల స్పృహలఁ గూర్పుమలఁచుఁ బలుమాఝాపింపఁ గల్యాణి తాఁ

గరయుగ్మంబున సేకరింప జుటగంగా సూపదీకన్నెఁ దం

తురముల్పేయున రోషహర్ష ముకుళిస్తేమమ్మన న్నండమాల్.

కం—(సంతసముతో) ఈ పుత్రుని కిచ్చి నన్ను మేము వైదేహ జవరాలింజూచి యాశు
దింపఁ గంటిమి (చిటునగవుతో) వైదేహ.

కల— పిదప నాపడఁచులు నూద్దరాండ్రగుట మఱియెట్టి నిర్బంధింప సిగ్గుపడుటకును,
సిగ్గుపడుచున్నది.

కం— (నగి.) ఆమ్మి? ఈమె చాలా యావనసంధియందున్నదిగదా,

క. ఈయింటిని బాంబు నుక

సేయింతయు నమ్మలేక యితరుల కెఱుంగఁ

జేయక మర్రక్రమ్మన న

త్యాగత యిది మదను మనుప నతి కుశలలుగా.

౬.

కల— (సిగ్గుతో) చక్కఁగ వక్కాణించుచున్నావు. నీ పలు కందఱు యనుభవమున
కును సరిగ నున్నది.

కం— (మఱియు నమ్మి.)

నీ. అపుడు మెత్తందనమంది శుందరమగు సకలాంగములనుండి జవ్వనంబు

గట్టితనంబును గుట్టగాఁ గూఁచి సృజించినట్టులు చెన్నమీఱు

వక్షోరుహంబుల వైభవంబందుచు క్షణవర్తి విషయభార్యములు మిగుల

మధురస్వరోశ్చేషమాతలగు జవరాండ్రు చందన మలయానిలేండు

తే. గీ. మధుసమాగి మసదుయసంపన్న కుశుమ

రసఃషేవణమత్రాళి విశకర్షణంకృ

తి కమలాకర ముఖ సువిదిత పదార్థ

తతుల నెద్దానికన్న సన్నుతికే దగరు.

౭.

కల— (నవ్వి) కాపునం గానిండు మీరేదియు విషనులేదు; నేనేదియుఁ జెప్పనులేదు.

కం— ఆమ్మి యీ వృత్తాంత మిప్పటికిని రాజునకు విశదముగాదా? అయిన నగుమా.

ఇంతమాత్రమున నేమి మునింగిపోవును.

కల— వీని యాశ నాశమొందుత. రావణుడు దేవి పెండ్లియాడునా?

కం— (విహసించి)

తే. గీ. అధిక బలవంతులకును బ్రాణాంత మతిక

నయనువి ల్లిదియేమొ విఘ్నంబుగలుగ

నఖిల భవన విజిత్యురుడయ్యు నెవఁడు

పెండ్లియాడును? జనక భూవిఘ్ననిపుత్ర.

దశకంధరు ననుసరింప మహాక్షత్రియుఁడు విదేహరాజు తాఁబ్రలినమాచ్చువాఁడును
గాఁడు. కాఁబట్టి యిది యింతుకయు సార్థకముగాదు.

కల—(నిట్టూర్పుచు) ఇట్లుగుఁగాక. అయ్యా? ఇప్పుడా రామలక్ష్మణులు లేందున్నారు?

కం— ఇదిగో వేలుపుటింటి యరఁగునందే.

తే. గీ. ఘనులఁ గౌశిక వైదేహ గౌత కూత్త

సంభవులఁ గొల్పుచున్నారు స్వమతి మాను

ష తను ధారు లగుచుఁ జేరు జ్ఞానకర్త

ఫలము లపవర్గ నిర్జ్వరనసతులనఁగ.

౯౦.

కాపున రమ్ము. మనము వచ్చి యెంతవడి మసలితిమి? రాజకన్యాగృహము నకై
పోవుదము. అన వెడలిరి. విష్కంభము.

(అనంతరము జనకుఁడు విశ్వామిత్ర శతానందులు రామ లక్ష్మణులును

(రంగము) ప్రవేశించుచున్నారు)

జనకుఁడు— (సంతసముతో) మహాత్మా? విశ్వామిత్రా?

క. జామాత కలిమిగానమి

మామనమునఁ గొందలంబు మాన్పుచు రా నీ

వామోదం బొనరించెడు

నూముని యీ దినము శుద్ధిన కుత్తమ నియమా-

౧౦.

మఱియు,

తే. గీ వెలయ నీతేజు, మాదేశముల, వలగొను

నెగల నాపతిగొను నగ్ని; చెడుగు లడఁచి

నీరుల నెసఁగెడు క్రియల నాంగిరసుఁడు తన

కరమునను స్రుక్కు శిథిలముగా గ్రహించు.

౧౧.

విశ్వా— చెలీ? నీరధ్వజా? బహుకాలమునుండి నీదేశ మిట్టిదియె

తే. గీ. ఎందు వేదాంత దర్శనాస్పందమతివి

దండధారకుండపు నీ; వఖండ నిఘ్న

డంగిరసు కునిమనుమఁడు నగు పురోధ

యీతఁ; డం దెఱ్ఱ లగ్న; యే యెగ్గులేదు.

౧౨.

(ఎల నగవుతో)

అల్లునిఁ గానమిం గలుగు నలజడియే మే మడఁప మిగిలియున్నది. కాని నీకు శుఖ

దుఃఖము లన లోకముతోడిమాట. అవుఁగదా?

తే. గీ. యోగి యేతఁడు మూర్తములు ద్వమించె

తైత్తిరీయ యజుస్సు లుద్దామనూని

యాజ్ఞవల్క్యుఁ డతఁడు నిన్నొపనిషద

కాస్త్రసిద్ధాంతవేదనకాలిఁజేసె.

౧౦౧

లక్ష్మ— (రహస్యముగ) అన్నా? ఉపాధ్యాయుఁ డెపుడు వినుచుచుండు పవిత్రము నపరిమితము నాశ్చర్యమునగు సచ్చరిత్రముగల యా విదేహ మహిపతి యీతఁడా? యీతఁడా?

రా— (ప్రమోదానురాగములతో) నాయనా? యా బృహదారణ్యోపనిషదధికారి పురుషుఁ డితఁడె విరాగి శిష్యుఁ డీయనకు యాజ్ఞవల్క్యు మహాబుని శుక్లయజు స్సులు వాక్రచ్చె. ఇంచుక సేపు గనుంగొనియు)

అ. గీ. యతుల నెలుచునట్టి యా నిజగురునకు

గోసహస్రమిడిన గోసహస్ర

వల్లభ ప్రశిష్యు వైదేహు. నాతిథే

యాగ్ర్యు నిపుడు గొలువనయ్యె మనకు.

౧౦౨

జన— (నిశచయుతో) ఎదో వేటొకటి యిపుడు వలికితివండుఁ దామె చాలినవారు మహనీయుఁడు సహస్ర మయాభాంతేవాని, శ్రీమతుఁడు యోగీశ్వరుఁడునగు యాజ్ఞవల్క్యుమొద్ద సద్గయన మనునదియె మాకు గొప్ప కీర్తిపడగ..

విశ్వా— (నగి) ఓ మహాయోగి

తే. గీ. కవులు నెలుచునెరు యాజ్ఞవల్క్యుము? యెట్టి

దో జనక నరపతి యెట్టిదో యిటు మిము

నధికరించి ప్రవాహ నిత్యాత్ములఁ బ్రభు

గాంచుచు సహస్రశాఖ సగమచయంబు.

౧౦౩

శతానందుడు— మహర్షి? కౌశికా? ఇట్లు వీరు బ్రహ్మపదులు త్రిజగత్పూజనీయ మహిము లనుకములె.

జన— (వైలక్య మందహాసములతో)

తే. గీ. పాట యగు చతుమర్షణసంజ్ఞ బుక్కు

లకు, జగమ్ముల దురితజాలమ్ము లడఁచు

నీకు పలుకులు వేడ్కలు నిండ నేఁడు

విశవతు దుఃఖపెట్టు నా విచితి మఱియు.

౧౦౪

కాన మానుమని యాదలయం దంజలి ఘటించుచున్నాఁడు.

విశ్వా— (చిలునగవుతో నీతని చోసిలి విడంబుచుచు) సుహృదా? నీరధ్వ
దా? చోయిలి సడలింపుము; ఇనిగో మే మూరకున్నాము. ఇప్పుడు ప్రాతే
యాద్రాజా ప్రాణవాహకుని పిల్లు మోపెట్ట జాలిన యల్లునిచేర బ్రతికి - జెల్లించు
కొన్నవాడవగుము.

అ— (చేయట్టుపెట్టి) పవిత్ర మీముపిసంఘ ముండొరుల మనోటిమి పేర్ని పొగడికల
నింపొనరించుచున్నది.

శా— వత్సా? నీవు వాక్రుచ్చినట్లే.

తే. గీ. వీరు శ్రవణులను లోకోపకారముకయి

స్వతులుసేయుదురని యశ మెన్నంగలము

వీర యొందొరు నుత్తమ విభవమెఱుంగ

వలెతు లొడురయే; నది వశమె మనకు.

౧౧౦

జన— (సంతసముతో) పరమానుగ్రహపాత్రుడగుగా నున్నాను;

నీ కాయకమానస కలుషంబు లడంగించు సామానుల సమస్య యిది యొక్కొ

బుక్కులకు సమార్థ మెఱింగించు కృతియొ యజుస్సుల మొదలెదొసామునీకు

దీనన బహు కార్యదృష్టఫలంబు నాక న్నెకు వరుల బురోగతునింబోలె

దెలుపుచున్నది.

విశ్వా— (సాధిప్రాణముగ, నించుకనగుచు) మిత్రకి హలకేతన? యిదిట్లే. కలజా
యనతిదిరకాలభగ్న

తే. గీ. వేదిఖిలములు, వెలుంగెదో వేదవేద్య

మపథ మిందందు నీలుగుల కఖిలపాప

హరి శుచితకుసారము ధ్వారతమము

లగ్రజన్తుల పలుకుల కర్థహాని.

౧౧౧

శతా— (తనలో) నిక్కము రామభద్రునె యల్లునిం దలంచి యీ మహాత్ముడు వంక
మాటలచే మఱిమఱి నీరధ్వజుల బరిభ్రమింపజేయుచున్నాడు. కానిమ్ము నే
నీయనకు రుచి గలిగింప నెఱుంగనివానివలె నడిగెదను (పైకి) భగవతి కేతనునకు
గొత్తుభ శ్రీవత్సమలవలె నీ రతనముల జత యెతనియది.

విశ్వా— (నవ్వి) (తనలో) మేలు నాయనా! శతానందా? మేలు. వక్కాణింప
దలంచిన వస్తు వశ్రమముగ దిగ రే వానర్చితివి. (పైకి) వత్సా! గౌతమా!
వీరు కకుత్స్థకుల సంభవులు.

శతా— (అనవాలు పట్టికట్టు.)

చ. సవన హయమ్ముతోఁ దిరుగ సర్వజగమ్ము మహారయమ్మునం

బ్రవిమలకీర్తి, హిమాతలకుఁ బంచి, చతుర్దిశలిచ్చి పుత్రకా

మ విధియొసర్చెఁ బజ్జిరధమహ్యాధినాథుఁడు, వేల్పులెల్లఁ ద

ర్ప్యవితతి, యందు వెన్నుఁడు ఫలాశి ఫలంబు ఫలప్రదాతయుకా.

౧౯.

కాపునం దాటకామధనమంగళారంభమునం బ్రసన్నులైన మీరు సాంతముగ

దివ్యాస్త్ర మంత్రము లుపదేశింప నేర్చికొని యజ్ఞవిఘ్న నివారణ దక్షిణచే గురుగ

వులఁ దనియించిన రామలక్ష్మణాభిధానులు దశరథసూనులు వీరె యాదురా!

విశ్వా— (కోరికతో) అవును.

(జనకుఁడు వారిని గూర్చివేర్చులతోఁ జూచుచున్నాఁడు)

శతా— కనుక వీరిలో రామభద్రుఁ డేతఁడు. లక్ష్మణు డేతఁడు.

విశ్వా— (రాముం గనఁబలుచుచు) వత్సా! ఆంగీరసా

చ నలువురు రాకొమారులు దినప్రభువంశ మహేశ్వర ప్రజా

జ్వలలతవాడులేని ప్రసవమ్ముల గుత్తులమాద్రఁ బుట్టిరా

బలియురలోన నాద్యుఁడు విభాతము తాటక కంఠ్య రాత్రికి

స్మృలిచెను రాముఁ డేతఁ డతిపుణ్యకథాంకుర మూలకందమై.

౨౦.

శతా— (లక్ష్మణుం గాన్పించుచు) ఈ రెండవ యతఁడు లక్ష్మణుఁడు. ఆనందము

వరిష్ట వసీష్ఠానుభావమున క్షత్రకుల మెసఁగుచున్నది.

జన— (నవ్వి) మేలు మహత్తా! మాబోఁటి జనులలోఁ గలసి క్రీడించెదవు.

మ పురుషనాతుం డదలింప చుమ్మని, పరాభూతిం ద్రిశంకుక్షమా

వరుఁ డందంద్రప, దీప్తకోపకిఞ్చి విశ్వంబాహుతిం జేయ నీ,

వరవిందాసరుఁ డేగుడెంచి వడి వృద్ధాలాపము ల్విప్పుచు

స్మరిహీణాక్షరము ల్ప్రసాంతస్వనమున స్పృరంభము వ్యాసృడే

౨౧.

అట్టి నీకును, యాగము చేయుచుండ, నెరులు రక్షకులా!

శతా—రాజర్షి? ఇది సత్యమే ఇంక నేమనిన దీక్షం బ్రవేశించువారు కినియ రామిని

క్షత్రియుని రక్షకుం జేకొందురు.

జన— (సంతసముతో రామలక్ష్మణులం జూచి యితరులు విశకుండ) మహత్తా!

శతానందా!

మ. కని యీ పజ్జిరధాత్మజద్వయము సౌఖ్యమొందు నానెప్పున

మ్మునఁ బ్రత్య క్షవిభావనమ్ముచిటము స్మృనాడు నె; ట్లర్కు శి

ఘృని మద్దేశికుఁ గొల్చువేళను గుఱాల్తోద్భూతుఁ డస్తన్యహ
మునకుందాఁ జనుదెంచునస్తు దిటము న్బోనాడవల్లేమొకో.

౨౨.

కతా — రాచతనసీ? వైదేహ ఇది యిల్లె. నేను నీ రాకొమరులఁ గనుంగొనఁచుఁడ
బాలికలు నీతోర్కిలలు డె దమునుండి దిగరు.

జన — (విశ్వామిత్రుఁగుఁజేంచి) మహానుభావా!

క. ఈ యూ, డీ యతి సుందర

కాయము, వీరాదృతములు కార్యము లివి, నీ
యీ యర్భకులను గనుఁ గోఁ

జేయు న్నామది యభీష్టసిద్ధి నటనమున్.

౨౩

విశ్వా — (ఎత్తి పోటుతో) మిత్రా! నీరభ్యజా! ఏల గృతార్థముగా నున్నానె
డెందమునె యడిగికొనుము.

జన — (భేదస్థితములతో)

ఉ. ఆదిమపూరుషుం డెవరి యన్వయమం దితఁ డెంచుమాలి; స
ద్వాది వసిష్ఠుఁ డెవ్వరికి ధర్మరహస్యవిబోధకుండు; మీ
కాదరణీయ బాంధవులు నౌదు రెవఁడెకిమిండు వారు; మ
ర్యాద మదీయ ముంకువకు నౌ నతిదారుణ మేమిసేయుదున్.

౨౪

విశ్వా — (మందహాసముతో) రా నిరాబారీ! ఓలి కట్టుపాటె యడ్డమైన నెది
యేపాటి యది.

జన — (వంతతో నరయుచు) (చేయడ్డుపెట్టి) సర్వజ్ఞా! ఆంగిరసా!

క. జనక సుతాపరిణయవిధి

ఘనమూల్యమటంచు నెఱుక గలిగియుఁ బలికె
న్తుని కుశికజుఁ; డిట్లీకత
మున నామది తడవు మోహమున నురియాదున్.

౨౫.

క పురదానవనిర్మంథన

కరణ ప్రధితమ్ము హరుని కార్ముకమె దృఢే

తరమో; యేతత్సగుణా

చరణమ్ము నాపణమ్ము సాధారణమో.

౨౬.

కతా — (పాపము శాంతమగుఁగాక)

మ హరు బాణాసన మా నలంఘ్య; మహాహరంబె నీయోలి యా

దరము; స్వర్వ మి డట్ల యా; నెక నిమిత్తం బేమన, ప్రామచం

దిరుఁ డీతండు నిసర్గసిద్ధ మహిమాత్రిప్రాధి గాంభీర్య భీ

కర చారిత్ర విభూషణుం డనుట విఖ్యాతంబెకా యెల్లెడన్.

౨౭.

జన— (కౌశికుంగూర్చి) తపోధనా? ఎంత దడవునుండి యరయుచున్నను నిప్పటికిని నీమాటల యర్థమును నిర్ణయింపఁజాలకున్నాను.

విశ్వా— (నవ్వుచు) కావునం జంద్రశేఖరు శరాసనము గనఁబలుపుము. రామ భద్రుఁడె వివరించుఁ గావుత.

రా— (ఆనందముతోఁ దనలో) ఎట్టు లసత్యోహముల మన మలరఁ జేసికొందును. ఇదిగో నీ ఘనుఁడు నా యభిలాషమును బూరింపనె యీశ్వర చాపమును యాచించుచున్నాఁడు) (జనకునింగాంచి విమర్శముతో) అహహ.

తే గీ. కాదు సంభావ్య మీవని కండునందు;

నమ్మి పలికెడు నీ మునినాథుఁ డిప్పు

డనుచు నారయుఁ జాల నీ యవనిరమణుఁ

డేమి పలుకునె యుత్తరమేఁ గలఁగితి.

౨౮.

జన— (ఇంచుకనేపె యూరకుండి వేఁడి నిట్టూర్పు వెడలించి) సుచరిత్రుఁడు విశ్వామిత్రుని ప్రాపున నీత రఘుకుల ప్రసూతున కియ్యఁగాంచి పెక్కునాల్లకేని ధన్యులమగునట్టి యంత యదృష్టము మా కెక్కడిది.

రా— (నిగ్గుపడుచున్నాఁడు)

జన— మఱియు నె సామీ?

మ ఆమరేటొక్కర్తుకమయ్యె యర్థనుపులం దర్పించి లోకత్రయా

క్రమము ల్లానుపు దీక్షయెక్కిడుట యేకాలంబు నన్లే కవ

క్రమె యారాటతి యీ ధనుస్సు గని భారంబంచు మున్తోచె వ్య

ర్థమె మార్వీకిణకాళిమైణమద సౌరభ్యాధ్యము ల్బాహుపుల్.

౨౯.

విశ్వా— (నగవుతో) సుహృదుఁడ? నీరధ్వజా? ఏల యతి పుణ్యరాశివి. నను నిందించికొనెదవు.

తే. గీ. అంతకును జాలు నీభాగ్య; మగుడు మేము

నిట్టి యుత్సవములకు సంప్రేక్షితలము;

కలర భువనత్రయావనక్షమాలు; నైస

దొరలు నీరేరు రామభద్రుండుగారు.

౩౦.

ల— (తనలో) అపుర నే నాడఁ దలఁచుకొన్న పలు కుపాధ్యాయుఁడె పలికెను.

స— మహాశయా? మణిమంత్రౌషధులవలె రఘుకుల కుమారుల చిన్త్యమహిములు,
నిక్కము. ఇది యొండు నుడివెద.

మ త్రిజగజ్జిత్వరమైన సర్వదివిషత్తేజంబులం గూర్చి య
బ్జజుఁ డెద్దాని సృజించె; నెద్ది గిరిశశ్లాఘ్యం; బెట న్నుల్కి యం
బుజనాభుఁడు రగాధిరా జరి; పురమ్ముల్కాడు లక్ష్యం; బిదే

మొ జగావిల్లు మహాద్భుతాంబుధి తలమ్ముం జిత్తముం జేర్చెడిట. ౩౧.

తా— ఆ. మఱి మఱి కుక్కంటి వింటి స్తోత్రపాఠము చేయనేల. ఈ కొడుకునె
నమ్ముచు మన్నింతము ఇంకను రామభద్రున కసాధ్యమేది.

తే. గీ. ఒదవఁజేయుచు రాక్షస పూపా హోమ
మేదా తేజోగ్ని మండించు బుక్కొనర్చె
దాటకను బాలసఖిపుష్పత్కముల; నితఁడు;
సాలు దశయుఖుసైతము లీలఁగెలువ. ౩౨.

(తెరపై సగము గనఁబడు) పురుషుఁడు—రావణ పురోహితుఁడు శాష్కలుఁడు
మహారాజుం జూడంగోరెడి.

తా— (క్షేపముతో) ఆ. రానిమ్ము. (పురుషుఁడు నిష్క్రమింపఁ)

రా— వెతతో (లక్ష్యుఁడై వినునట్లు) వత్సా! అహ. ఈ దురాత్ముఁడు రాక్ష
సుఁడు కామారి కార్ముకాకర్షణ మహూత్సవమున గడ గావించె.

— ఇది యొకటియెగాదు (అని యరవలుకున నగుచున్నాఁడు)

రా— చనపుంగినుక నీటునగవులతోఁ గడకంటం గాంచుచున్నాఁడు (రంగముం
జూచ్చి శాష్కలుఁడు వేర్వేరం గాంచి తనలో) అహహ యిందె బనకఁ తా
నందులచేఁ బురస్కృతుఁడై మాకందఱక మిత్రుఁడు మిత్రమిత్రుఁడున్నాఁడు)
(విమర్శించి) ఉండుఁగాక. వీని సరకునేయనేల (తనచేలికె వలకడ దిలకించి) ఈ
ఈ రాచబొమ్మచారులెవరు.

తే. గీ. పుణ్యలక్ష్మీగలట్టి యీ భూవరాత్మ
సంభవులయందుఁ బాలించెడు శాంతిపరత
ముంజ్యేణకటి సూత్రము మొదలుగలుగు
వ్యంజనమ్ముల నుత్సాహవశత నిదగొ. ౩౩.

మఱియు,

తే. గీ. బుగ్యజుస్సామములకట్టు లీ కుపురకుఁ
బ్రక్క వై సర్ది కాజో విభాస్వర మిది

భూవరాశ్చక యుగశంబు పాలుచును విధి

మంత్రరూపముల నధర్వతంత్రమువలె

౩౪.

(పరికించి) హా నిచ్చలము వాడె లక్ష్మణసహాయుడగు రాముడగు చెడుపీనుఁడు
కౌశికమునిని వెంబడించుచు మిథిలం జేరినాఁడు. (క్రోధశోకములతో) అయో
బాలికా! సుకేతుకుమారికా! తాటకా! ఎట్లు నీ కిట్టి మనుష్యుడింభునిచే నట్టి
దైవ వైపరీత్యము సంభవించె. అనరణ్య వంశమునఁ బుట్టిన రాచబిడ్డని యొడ
లెటుంగమి యెంతపెట్టిదము.

మ. వడుగీతండు కుశోద్భవాభ్వరముఁ బ్రోవ న్వచ్చి తద్విఘ్న మ

వృదు గావించఁ దలంచు సుంద సుతునింబోర న్వడి న్వచ్చి వ

చ్చెడు క్రొన్నెత్తురుఁ గల్లు ద్రావి కడుఁ బిచ్చిం జెండుతూపుంగమిం

బడు గర్వంబునఁ బజ్జికంతుని కుటుంబమ్మందె గీడ్యయఁడే.

౩౫.

కానిమ్మ వీని భుజవరాక్రమము గనుపట్టవలె, (చేరి), జనకమిత్రులారా మీరు సుఖ
మున్నారా?

జన— పాలస్త్యపురోహితునకు మేలురాకయో, ఇటఁ గూర్చుండుము. (శాష్కలుఁ
డట్లు చేయుచున్నాఁడు)

జన— నీరాజు రావణునకుఁ గుశలమా! పోనిమ్మ.

క. కలరావదలకుఁ బ్రతిక

ర్తల ధర్వోపాయములను ద్వత్సం నిఖలా

ర్యులు పలుపు రదుగవలదు స

కల పుణ్యజనాధిరాజు కల్యాణమ్ముకొ.

౩౬.

శాష్కలుఁడు— (నవ్వి) ఛాందసా! నీరధ్వజా' తనచేయిగమి కటకటాలుబలయు
టొప్పుమేడ నెలకొను నీరేడుజగముల గెలుపు లచ్చిరాణిగల రావణునికిని నేదేనిఁ
బ్రతికరింపవలయునది కలదేఁ బ్రతికరింతుమ, అరయుమా,

మ విముఖుండయ్యను భీతి యార్థధరణి న్నివండు నున్నట్టి నే

త్రములం జేయును జాతుషం జెతని కృత్యంబు ల్పహస్రాత్ముఁ; డు

ద్యమవొతుఁడొకొ నాగలోకజయ యాత్రార్థంబు కైలాసమె

త్తి మహామార్గ మొనర్చె; వానికి విపత్తి స్రాపకుం డెట్టిఁడో.

౩౭.

ల— (కోపముతో నేకాంతముగ) ఆయ్యా వెయిచేతుల యగ్జునుఁడు వానియు
శార్వసారము దిగ్గఁ ద్రావిన దురాత్ము రావణు నేల పొగడుచున్నాఁడు.

ర— నాయనా! ఇట్లనరాదు.

ఉ. వాలియుఁ గార్తవీర్యుఁడును వాని శరీరము సారమారయఁ
జాలినఁ బజ్జికంధరుని స్కంధమహత్త్వము నుత్త్యః మప్పుడే
చీలిన గొఁతు నెమ్ముకల చిందఱవందఱలారుదాని వే
శూలి గ జాజినంపు నన శుద్ధముఁజేసె ముదంబు పెఱపునకా.

౩౯౯

వెండియు,

చ. సమరమున స్థయంకరము శక్రని వజ్రము మొక్కపుచ్చి లో
కములను మాటజెట్టి దశకంధరుఁడే భుజియించు దేవరా
జ్యము; నిరీఁ బెక్కు ధామముల సంచరణంబున నించు చాపఱ
మ్ము మరల నిల్పె నాత్మ భుజపుష్కలకానన నిత్యవాసగాకా.

౪౦౦

జనకుఁడు — (శాష్కలుండుగి) బాపఁడా! నిజముగ రాక్షసరాజిట్టివాఁడ.
శాష్కలుఁడు — రాజర్షి! జనకా!

నీ. త్రిపురారి సంతుష్టి దృగ్గోచరుండైన బలు తీఁటగల బాహుపటలి తీల
దళితంబులై వెండి మొలచు శిరంబుల వీరుల తలకట్టు, గోరఁ దలఁప
వరము, యాచ్ఛాదీనభావ విముఖములై పదిముఖములు నీవు వరమకుఁగఁకు
నీ నడుమ గుమటంచు నిలుచును బోరాడ సిద్ధమై యాదశ శిరుని నుహిము

తే. గీ. మెట్టు వర్ణింప నలవియా; నితఁడు నిపుడు
యజ్ఞ భూజాతఁ గన్నియ నడుగ గౌత
మాన్వయ పురోహితునిచేఁ గృతావసంబు
నీ భవ సామున కనిపె నన్నెయ్యమునను.

౪౦౧

విశ్వా — చెలఁ కాఁడా! నాఁగటి పడఁతేఁడా! చూడుచూడు బాహుండు రామ
భద్రుఁ డెలికలోచన శరాసనదర్శనోత్సాహ వ్యాకుల చిత్రవృత్తివతే నున్నాఁడు.
జనకుఁడు — (విహసించి)

ఆ. గీ. ఇదియె మఱియు మఱియు నేల యానతి యీయ
నప్రమేయమహిముండైన నీకు
భృత్యులనుచుఁ దలఁపు మిహ్వాకుపులు విదే
హాన్వయ ప్రసూతులైన నృపులు.

౪౦౨

శాష్కలుఁడు — ఘనుఁడ! హలకేతిసుఁడ! ఏమిది మే మాకాశము నడిగితిమా!
ఒండేని యీ కార్య మపరిహార్యమె కావుననె త్రివిచన మే నెసఁగవు. జరిగె
పుము.

ఉ. దానమైనర్ప నేవలయుఁ దప్పక కన్యక నేరికేని; య
ద్దానిన గోరుచుండె భుజదర్పకశంఖద నిష్టాత్రయుం
దైవ దశాననుండ విదితార్థుని పోలికఁ జూచెదే; ప్రా
చీర మరీచి ముఖ్యులు వడింపరె గోష్ఠుల నీడు సత్కథల్.

ర. ౨.

శతా — బాపకయ్య, మేము బహుకాలముక్రిందనె బహులాసంగితిమి.

శాష్క — ఆహా రాచహామె నప్పన నేయుటకంటె నది వేటెట్టిది.

శతా — అలింపుము.

క. మముఁ జెందఁజేయు నానం

ద మెతఁడు కందర్పవైరి ధనువెక్కిడి; యీ

కమలాయతాక్షి వాకిఁ

బ్రహదంబున నియ్యఁబడును బహుమతి గాఁగె.

ర. ౩.

శాష్క — హరహర, అవుర, మీరు నీ యక్షరము లుచ్చరింతురా!

అ నీ వ్రేళ్లు నూట మొరయు వెండికొండయె గలత

పాతముగ వచించు పారుషంబు

తలుగు ఘనండు నడ్కికఁ గుఁడు మాహేశ్వ

రుఁ డెటు చేయు నట్టి రోతపనియు.

ర. ౪.

శతా — (నడ్కి) పాటఁడా.

తే. నీ ఉత్తమ క్షత్రియాశ్వబాహోశ్చక్రంతు

జనక బాహాని నిశ్చలశంభుఁ డితఁడు;

దశమూఢుం డెక్కు వెట్టుఁడు ధను వత్సేన

మాహ్యమగు నీకే మాచెప్పు నత్తరంబు.

ర. ౫.

శాష్క — హానములొ.

తే. నీ అంగిరసుఁడు పులస్త్యుఁడు నర్జుణుని

గుతులు, కాపున నాంగిరసుండవైన

నీకుఁ బాలస్త్యుడైన యా నీతివరాది

నాథుడై భూతి వైరంబు నాటె నెక్కి.

ర. ౬.

(కోనములొ మింటఁ జెలియెన్ నర్జును)

తే. నీ ఎనంగు దశకంతుఁ డుద్రమాహేశ్వరుండు;

హిను లిరర భరాధీశులెల్ల నుద్వి;

శంకర శరాసనారోపముంకువ; యయె

యేమి కాగలవో! నీత భూమి జాత.

౪౭.

శతా—(కినిసి, యాకారము గానరానీయక) జ్వగ్గట్టా యిట్టి విల్లెదొ విసయ ప్రసం
థము వల్లింపఁజేయుచున్నది. కాబట్టియే నే.డు నీ రావణు.డును మాహేశ్వరాగ్ర
గణ్యుడయ్యె.

తే. గీ. శంభు నాథారమైవ యచలము నెత్త

నతి కుతూహలి; యెక్కిడ నతఁడె చాప

మగును మాహేశ్వరుఁడు నీ దశాననుండు;

మాయకుల యాత్మపక్షపుమాట లహహం.

౪౮.

(శాష్ట్రునికంటె నన్యు లించుక నగుచున్నారు)

శతా—(కోపాకార గోపనములతో) రామభద్రా.

మ శివు ముంజేతి విభూతియంటునరిచేఁ జెన్నెందు నీ చాపము

వృచన భ్యాతముఁజేయు సజ్యము; మొగిమ్ము ల్పెందెడింగాత వీ

రవితానంబుల యాత్మపాహువుల తీవ్రజ్యోసమాఘాతజా

త విశిష్ట వ్రణరోరుహలక్రణ తోడ్పాఠానైచ్చాయయే

౪౯.

శాష్ట్ర—(రోషముతో) ఓరో శతానందా? ఏల యిట్లు తెలివిమాలినవాడవై

మా యెదుటం బులన్తగోత్రజు మహారాజు ధిక్కరించుచున్నావు. మాసికముం

బాటవైచి జేపుటుంజెకొంటువలె నీ కిట్లు దశానను ననమానించి మానవమాణవకుం

ప్రేమించుట యెట్లు, ఒండేని నీతిల్లి యహల్యకు మానృతము గౌతము విడిచి

తామేళ్లుంబోని వేగన్నులు గలుగు నిండునిపై వలపెట్టు.

శతా—(క్రోధగర్వముతో) ఏమనిచున్నావు! ఓరీ! ఏమనుచున్నావు! మా యెదు

టనని.

విశ్వా—(చనవుతో నలిగినట్లు) వర్ష! గౌతమా! వట్టి జగడ ముడుగు ముడుగుము

ఈ బంతి తలల రాకాసి క్షేని యొజ్జ మనయింటికి వచ్చినవాడు. (చిన్నవోవుచున్న

రామలక్ష్మణులనుజూచి నవ్వి) నాయనా! రామభద్రా! జనకపంశపురోధ నీవు

బింటి యింటిఁ జేర నను మతించుచున్నాడు.

రా—(గురువు లానతిచ్చినట్లే) అని యడ కువ న్నిగ్గుకోరి కలతోఁ దిగి లక్ష్మణునితో

వెడలెను.

శాష్ట్ర— సృవతపోధనా? హలకేతనా! ఘోరపుణ్యుడవుగా నున్నావు. తొల్లి

వరమేశ్వర పరిచర్యా సత్కార్యంబునం దొచ్చితి తలలు నలుకఁగా.

మ. కనమిందాదృశ చిత్రకర్త సదృశాకాంక్ష్యంబు పూర్వేతకు
 న్నకనంబండు నవర్శనీయపు విలక్షత్వంబు వీక్షించి దా
 ని నడంకింపంగ నీ జగత్ప్రతయము నే్వడె న్నురారాతి నా
 ఘన యీరైదవమో మె దప్పడదె చెందు నీకు నర్థిత్యమున్.

౫౦.

శతా— (లేచి తెరివంక చూపుతో హర్ష మాశ్చర్యమును గదుర) చూడు చూడుడు.
 శా. ఎంచే నేకధనుర్ధరుండు మహిమోపేతుండునా శూలి క
 య్యెందర్వీరరనేత మార్వీయును నా కృష్టిస్వతంసంబు ము
 క్తిం దాఁ జెందెడుఁ గంకణత్వదశముం గేలన్
 (జనకుండు తమిగనఁబలుచుచున్నాఁడు)

శతా—

కకుత్స్థాస్వయా

బ్రీంకుం డిష్టదె జామవగ్న్యగురు విల్లేలాగతి వ్రోపిడున్.
 (రెక్కలా) లక్ష్మణుండు.

౫౧.

నీ. అష్టశ్రుతులు గింగురన విధాతకు, మాఱునెలఁగంగ నష్టదిక్కులు, మహేశు
 నష్టమూర్తులు వడఁకాడఁ, గలఁజ్ఞైభృదష్టకము వగుల నాభుజంగ
 మాష్టకులగులు నమ్మల బధిరము ల్లా మెనర్చుచు నన్నగారి బాహు
 దర్పమున నీర్విలు దర్పకారాతి శరాసన కలకిల మడరు నిదిగొ

జన— (ఎఱిమివెత వింతయుఁ బెనంగొన) ఆహా వ్రీలినదియునా?

శతా— తె. గీ. విశ్రముఖమున వైదేహిపెండ్లిపనన,

సుదితుల మొలకచెక్కుల సొబగుసాట;
 వగఱ నడఁప నువశ్రుతు ల్పఱఁగు మింట
 రామసంక్షుణ్ణచాప వజ్రస్వనంబు.

౫౨.

శాష్ట్ర— (దుఃఖాశ్చర్యములతో) (తనలో) ఔరా దురాత్ముండు రాచ మిడుఁగులు
 సర్వకర్తృణప్రతాపుండు.

జన— (సంతసముతోఁ బాదముల పయింబడి) సంయమధనా? కుశికనందనా?

ఆ. గీ. ఈ మహికుమారి రామభద్రుండు నిజ

శౌర్యమున నె కొనియె స్వగృహసమయ
 మున మెసంగువాడె మన యూర్తిశను లక్ష్మ
 ణునకు భవన మహిత సూక్ష్మచంత.

౫౩.

విశ్వా— (మందహాసముతో) చెలీ? హేధ్వజా? నీ కిష్టమయినట్లై.

శతా— (జనకుని చెవిలో నెగ్గిట్టిని చెప్పి) సామీ? విశ్వామిత్రా. నెలతాలుపు విల్లె

క్రిడుట పేరి ప్రియవార్త మొదట వినిచిన నాకును బహుమాన మవ్వవలె
యున్నది.

విశ్వా— (నవ్వి) నాయనా! ఇచ్చెద నేమి గోరెదవు

శతా— కుశధ్వజుఁ డాఁతుల మాఁడిపిఁడు. కీర్తుల భారతశత్రుఁ డున్నాఁడు. వెన్నెనేయఁ
బ్రార్థించెదను.

విశ్వా— ఇట్లుగఁగఁక (శతానందుని హస్తమునం బట్టికొని) మనమె యంతయుఁ
గావింపవలయు, దశరథుఁ గుటుంబసనాథు రావింపుము.

జన— ఇంత ప్రయమిత్రు నుత్తరకోశల వసుధాకళత్రుఁ బిలిపికొనిరా నీ మహా
తాపను నాంగిరసునె పనుపుఁడు.

విశ్వా— ఈవిధమునఁ గావుతను

శతా— (లేచి) వేఱు గొప్ప సందేశ మేదే నున్నదియో

విశ్వా— ఊహాపోహ సమర్థమాత వగుదువు నడుపుము. (అన శతానందుఁడొ
వెడలెను)

విశ్వా— (హర్షముఁ గనఁబఱచుచుఁ దనలా)

మ. వరబాహుబలభగ్ను శంకర భనుర్వ్యాఖ్యాత విక్రాంతి భా

స్కరకుల్యం దొనరించె మైధిలుఁ ప్రజ్ఞావార్ధి పరీణుఁ; గ్రో

త్త రహిం జెన్నగు వెండ్లిసఁ బరముల న్ధన్యంబులొ మిత్రమం

దిరము ల్లాంతు; మి నేందువంశములఁ బండె న్నేడు మా దీక్షనల్. ౫౪

శాష్ట్ర— (నివ్వెట రోసమును గడుర నించుక నగుచు) ఓ నీరడ్విజా! మనుజునికి
ఘనతె గలిగింప విద్యావృద్ధ సంసర్గముకంటె వయస్సులు దుష్టల సాధనములు.
కావుననె నాగటిచాలున దొరకిన నల్లపిల్లను వరింపవచ్చిన పులస్త్యులమును
వదలుచుఁ గడు వృద్ధుడవయ్యు జడమతివగుచున్నావు. (మునిఁ గూర్చి) కొంకా.
నేడు నించుకయు మించి పోలేను, నీకును లంకానాయకు నెడఁ దాటకం పడకు
పించిన నేరము మాపికొనుట కిదియె సమయము. (విశ్వామిత్రుఁడ.) ఆమాటయం
దనాదరము నభినయించుచున్నాఁడు

జన— మహాత్మా! రమ్మ తాం జేరి రామభగ్నుని మోము జొబిల్లి వెన్నెల జాలునం.

గల్లపిల్లుతాం పులు వేలకొలదిగ మైధిలెం బ్రార్థింప మఱిగిన మదిం బట్టార్చెద.

వేండి వేలుపు వెలుఁగులఁ గమలిన కలవల ? మికి నవ్వుత? భక్తి బింబనఁ బంకము

కంటె వేఱు రోగహరిగలదా! (అన లేచి నడుచుచున్నాడు)

శాపక—(భేదముతో నాకాశమున) అయో దయనీయా! ధరాతనయా! పాలస్త్యండు
ప్రార్థించిన నాలోచించుచు నిన్ను హింసించుచున్నారు.

ఆ. గీ. అస్వతంత్రురాల హా నీత నిను సర్వ
భువన విజయక్షి సవతిజేయు
నెవఁడు నీకు స్వజను నెవనిని గనము జ
నించి తేము వ్రక్కలించి భూమి

౫౫.

(కిరుకతో జుగుంగూర్చి నీరధ్వజా) ఏవి.

మ బహుపా రాణపరాక్రమస్తుతికథా వద్వార్థ్యము ల్బుద్ధ ధూ
ర్వహరాత్రించర చక్రవర్తి భుజవజ్రస్తోభము ల్లోఁ దలం
చి హరింపించుచు దాన నీధువు వహించె న్నూపణ స్రక్సమ
స్పృహణీయత్వ మమర్త్య భృంగతతికి విష్ణుద్విపంబు న్గటా.

౫౬.

అవియు నుండఁగా,

తే. గీ. వంచితుండవాట నుజనసంబంధమహిమఁ
గాంచఁ బున్నెము లేదయ్యెఁగాని నీకె;
రావణాసుర హస్తవర్తనమఁ జెందఁ
గలడు తప్పక వసుమతీ గర్భజాత.

౫౭

(ఆక్షేపముతోఁ దెర కెరుగుగఁ జూచి)

మ. సురరామాతిలకంబు లెందు నిడ వీచోపు లరంగించు త
న్నుదోఁఁబుల దోర్మహాపరిఘ గంధం బెల్లెడం గ్రమ్ముటం
బునుద్ధండు జగత్ప్రియానుభవ సంపన్నండు పాలస్త్యం డీ
వరగాత్రం గొనఁగోరె న్నూరి రఘుడింభా నేకానంబోకుమీ.

౫౮

(ఆశ్చర్యముతోఁ దలలా) ఆహా యీ జరగిన గొప్ప కార్యమును దన్తంత్రియగు
మాల్యవంతునిఁ బురస్కరించుకొనియే లంకాధీశ్వరునకు విన్నవించెద. (అన
నందలు వెడలిరి)

గద్యము ఇది శ్రమతేగ్గనినకు ద్రివ్యానేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలాయన సూ
త్రిసః మకన్యప తేత్రామండి వేంకట విపశ్చిత్పత్త్రీనీతారాభాగ్రజద్వివేది
వ. శమాక్తిః సోమనాథదేశికప్రసాద సమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తి
శాస్త్రస్యోద్ధిక్త భట్టమురారి మహాకవి ప్రణీతానర్థరాఘవ నాటకమునఁ
గామారికార్తుకథఁగ నామకము తృతీయాంకము.

చతుర్థాంకము.

(తరువాత మాల్యవంతుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

మాల్యవంతుఁడు— (ఆవులించుచుఁ గన్నలు తుడిచికొని) ఓహూ రాత్రి తేల్లవాటి నదియే. అట్లేకా.

మ. కననాఁ జాల దెస ప్రధాంగ గృహీణీ గార్హస్థ్యము స్పించి, మే
 లాగ్రనఁ దిక్కుద్యుతితేజు లింత నెలవెల్లు ల్నిద్దురంజెంద; ని
 ప్తురు గాకు ల్దమ గూఁటి చెట్టుకొన నిప్పుం జెందుచు స్థూసి ని
 ర్ధ్వనులై సారెకు గుర్తుపట్టు నిజయాధధ్వానము ల్బీతునన్.
 మఱియు,

శా. పొందందమ్ములవిండు దిక్ప్రియుఁడు దూర్పు సృజిక సృష్టిధురా
 లం దగ్నుద్భవనాడు లూఁడురుచు లివ్వ వ్యాహతివ్రాసపు
 ల్సేంద న్రాతిరిఁ గోరు పొందు నిదరల్సేర్చు ప్రధాంగద్వయీ
 బృందేందీవరవల్లి కావనముల నే్వర్వేర నిక్షేపమున్.

(కలయం గనుంగొని యెలమితో) మేలు, బంతి కత్తుకల దొరచేయి గడియలు
 ప్రోచు నీ రాజధాని నెల్లెడల నలరు పురజయలపొండు పోడిమి పానరాకుఁగదా.
 మ. వరుసం జీఁకటి వర్తము ల్వగుల నీ పారస్వ దిద్ధాత్రి నం
 బరరత్నంబు మయూఖకోరకతతి న్వాప్యపింపఁజేయఁ; న్నవ
 స్మరస్-గ్రామకళోపదేశకు గృహంబండుండి యిఁదేగు నుం
 దరి తుడ్చుం దన తొమ్మున న్నొసలి చందంబైన కస్తూరికల్.

వెండియు,

మ. అదిగో వెల్లెడు వేవెలుంగు నుకుమారాంభోజినీ సర్వ కా
 రి; దృశాగోచరము ల్విసర్యసితమూర్తి న్నాంతఃక్షుప్తహ
 స్పదము లుక్కుంకుమఃత్రయకరు ల్పాలిఁద్రురోమాంచము
 ల్పాదువంజేసెడు నుత్పలాక్షులకు సాపూర్ణంబుగా నిత్రణిన్.

ఇటను,

క. ఒండొరుల చెట్టకట్టుచు
 మి డని యిలువెడలివచ్చు మెలఁతుకలేమో
 గొండాడెదరు నఖిక్షత
 ముండసెచోఁ జనులఁ బులక లాప్సితంబున్.

(ఒండుకడంగాంచి) ఇండు గడు బెడంగున్నది

మ అలరంజేయకు క్రొత్తకోళనపు ప్రాయా లద్దంగా నెచ్చెలు
బ్బలునాసందలవాంచి యేకతమురేవ్యాపారము లేవగఁ జ
న్నలఁ బ్రతాంకురము వ్లిఖించునపు డెంతు వీర లీ కాంతకు
న్లుగంజేయును దాఁగు గోటి గుటిఃజ్ఞప్తి న్నమత్కారముల్.

౬.

(ఇంచుక నేపాలోచించి) అయోవైదేహిని వరింపంబంపిన పురోహితుఁడు నుడుపు
కకుత్స్థకుల కుమారుని మగఁటిమి పేరిమి విన్నకోలఁ గష్టదళ ననుభవించు
చున్నాను.

చ. నిరుపమ మెట్టుపుట్టు ధరణీస్థలి నద్భుతమైనతేజమే
యరయికలేక పక్షిముఖు నా చరితమ్ము లవే విచారత
త్పరత యినీ నీకీధిని సదా యని మీలిత లోచనంబుల
న్జరగెడు మాకు సాంతముగ శాంతి నభిఃకమలంబు మంత్రికిఁ.

౭.

ఇంకను,

మ విన నైరింపఁగరాని వింత మిధిలావృత్తాంతమాలించి నె
వ్వనమందుం బడు చింత మాటఁగ మొగంబం దాదెస న్నొల్కన
వ్వార న్బిడ్డఁడు లంక పేఁడిపుడు మాకుల్లాసము న్నేయఁడై
నరు దేవీకచక్రప్తి హస్తగతసంతానస్రగా మోదియున్.

౮.

(విమర్శించి) అయ్యయో ఈ, మా, చిరజీవనముభయోత్పాదనము.

చ మును విడి ప్రీతుండైన తృణబుద్ధి నహంకృతి ధిక్కరించుచు
న్నుజులఁ గోరుకొంటివి సమస్త జనమ్ములచే నవధ్యత
న్ననుఁ గడు సొంచు మర్కమున సాటుట నయ్యది నేఁ డయోశమ
మ్ముచు గను సొండఁ గీడు గళము ల్పదియున్నవి నీకు బిడ్డఁడా.

౯.

(అరయికతో) ఔరా? మిధిలాధిపతి కార్యము నెఱుంగమి.

శా. కాకేహినిన మేము గాధిసుత నిఘ్నంబైన చిత్తంబున
జ్ఞేకోనర్హతగల్గు బంధులముః ప్రాచీనుల్బులస్థాకులే
నా కాంక్షం గన రెట్టు లింద్రమకుటప్రాంతస్ఫుగద్రత్నభా

రాకారాజినలుండు రావణుఁ డెట ప్రార్థ్యుండో యల్లుండుగాన్.

౧౦.

మిధిలావృత్తాంతము లారయ వెనుక ననుపబడిన యవ్వాయి శూర్పణఖ యెంత
మసలెను.

శూర్యణఖ— (వచ్చి సంతసముతో) అమ్మరో చక్కని ముద్దు పెండ్లి వేసము సింగారమున జిగి మిగులు రఘుకులకుమారుల మోముదమ్ములం గనంగొంచుట నేవపుం గల్గచూసితనంబుననుం బున్నెంబుం జూఱగొంటికి, అమ్మ నిట్టనివారిచేయిపట్టినను సుఖపెట్టుట గొనములకుం బుట్టుతోడ దట్టినయది

మాల్యవంతుడు— (కిని నెనరుతో) అపుర యమ్మి శూర్యణఖయా? అవచ్చయి నే నిండున్నాను ఇటు నీట నీవు (రమ్ము)

శూ— ఆహా యీ కొటబురుజుకొనకటకటాలనే చూతాయహుడు (ఉన్నాడు) ఔరా పాపకార్యముల దుస్స్వభావము. ఏలయన, నిపుడు గడు మేల్కానుట గన్నులుమండం బ్రతిక్షణ మాపులింతలఁ దెలుచు సొటితూటున నెడఁ దనుండు బెట్టిదపుం బలువనులు గవఁబడ నెతఁడో వెఱవాఁడు బలెఁ గనఁబడెడు, ఒండేని సాధారణుని మంత్రత్వమును దుష్కరముగదా, తేగువతమి మిగులు జితనమున బెట్ట నడతలుగల మనరాజు రావణుని మంతరితన మెంతయు మొనరింప నలవి కానిది, నన్నె వేచియున్నాడని తలంచెద కావున నీతనియొద్ద కరిగెదను (అంగ దతోడ జేరి) అయ్యా నమస్కరించుచున్నాను.

మాల్య— అమ్మి! కళ్యాణిని ఎగుము ఇటఁ గూర్చుండుము. దశరథుడు భరతశత్రుఘ్నులతో విధిలాపురముఁ జేరెనా?

శూ— (కూర్చుండి) దశరథుడు వచ్చి కొమారులకుం గన్నెవని జరపినతరువాత నె నే విధిలానగరముఁ జెఁదితిని

మాల్య— (నీట్లూర్చి) నీతకుఁ బెండ్లియయినదియను నీయర్థ మతిస్ఫుటము.

శూ— అవును.

మాల్య— (పరికించి) ఔరా దురాత్ముడు కుశికాన్తజుడు రాచబాపనిచెడు నాటకము

మ సరనాథు న్నడువృద్ధు వేఁడె సుతు జన్మంబుద నిర్విఘ్నత

స్థిరమార్పించెను నేర్పి యాయుధము లా పాలాశుల నివ్విల్లు శాం

కరము స్ఫుర్న మొనర్పఁజేసె భరణీ కన్యాకరిన్వీకృతి

స్మరింపించె న్నతీ యేమి యా కపటః సిద్ధిన్దేయ శానిరౌచునో

౧౧

శూ— అయ్యా, ఇది యిట్లే అందాబాపఁడు వసీష్ఠమహాయనికంటెను స్ఫురణగల వాఁడుగ నగపడెను.

మాల్య— (నవ్వి) తపములచేత నీతని యాత్రమునకు బ్రాహ్మణ్య మాదేశమైనను ప్తాని వంటిది యగుట రాచకూళితనమును కడువదు. మఱియు నిసర్గ సౌమ్యుఁడును

గాకుత్పచటుపు, పొడమటఁగాఁపు, వడుగున నేలతాలపుఁ దపమనఁ బుడమి
వేలుపునఁచి యీ ముప్పట్టములుచమునివలనఁ జరుపుచుఁ గుచ్చితుఁడుగ మాటును
అట్లైకా.

చ మదమెదవించు నజ్జరలమాన్విన సాజపుఁ డక్కులానితోఁ

జరుపుట పెంపదేవులత, సర్వభయమ్ములు నించు చీఁకటు

ల్పదుపునుగాక చివ్వికలజానగు కెంపువెలుంగు; మోదమం

దద పథికాళి దాఁగనఁ దా నభయంబె ప్రవృద్ధమయ్యెడికా. ౧౨.

కాగెమ్మ కడచినది త్రవ్వ నేల, ఇపుడు తాఁ జని నీతం దోడ్డే గడంగు రా కాసి
మన్నీని నెట్లు మానుపనగుచు.

శూ— బలవంతముదక్కు వేటుపాయము గానరాదుగా

మా— అమ్మి అట్లు వాక్రువ్వకు వాక్రువ్వకు, అట్టి నయవిజయి వీరాంకురము
గైకొన్న విదేహమహిపలదుహితం బలిమి నపహరించుట మహాపాపముగదా,
ఆరయుము,

మ పరఁగం బొగఁచు బాహుదండయుగదర్శవ్యక్తి భీతాత్మడై;

యొరుతోఁ జెప్పఁడు బాసకీవరిణయోపోద్ఘాత మ న్నజ్జి గుం

దరు రాము న్నగి మారు లిట్లరసి యానంబెట్ట వీరుండు శం

కరు విల్లట్టిది యందె నెక్కిడియె నాకర్షించెఁ దున్నెవ్వడికా ౧౩.

కాపున నాతనియందు నగుర పరివృథుఁ డాకతాయగా నెట్లీయ్యకొందుము.

శూ— (నిట్లూర్చి) తాతగారు నిర్ణయించినట్లే యగు ఆహార కాలమహిమము.

ఇపుడు ముల్లోకములగెలుపులచ్చి నవలీల బండకత్తెం గావించిన మహారాజు
రావణునెడను నిట్లాలోచింతుము.

మాల్య— అమ్మి

మ దివిజాస్త్రింబుల కొజ్జయయ్యె మునియు న్దేవాళికి న్సంబరం

బపు నెంతే భవచాపభంగమున నొరా! ముజ్జగంబిద్ది రా

ఘన దాత్తీయగుణమ్ముల న్నొసయె నిక్కంబంచుఁ జింఛించు ప్రా

భవ సంజ్ఞంబెడ మాతెడన్తనఖిలత్వంబే ధరామండలికా. ౧౪

శూ— సందేహమేమి; యా వివాహమహూత్సవమున నంతయుఁ గన్నులారఁగాంచితి.

మాల్య— కనుక బలిమి మైథిలి నపహరింపఁబోయిన రావణుని కొకనిక నేకులు
విసరినపెంకులచేఁ జొవుమూఁడెనట్లగును. అట్లైకా, బిత్తరినెత్తికొనిపోవుచుండ
రాకొమరుం దెట్లు లోర్చునెంచును. రాముఁడు యద్ధసన్నద్ధుఁ డగుచుండ

మంత్రులు పురస్కరులు చేసినవాగులును దోడన నకుముకట్టారు. నరీరసంబంధులకు చుట్టములం జెప్పినట్లు ఓరువరాని గోడుగినుకలవలెనని తేజు కారుచిచ్చువలెఁ బోయించుచు రాష్ట్రమునకు నుగ్రహహస్త్రాఁడు నలు వండులు.

శూ— (వెచ్చగ నిట్టూర్చి) అయ్యా! అపురా తగువని యేది.

మాల్య— అవ్వాయీ! విను, కార్యజ్ఞులాల వగుదువు. బాంబవంతుఁ డనువాసరుల మంత్ర కఁఁడు అతఁడు మతంగాఁ డమందున్న శ్రమణయను సిద్ధశబరింజేరి హాసీసుగ్రీవుల విరోధముచే నర్థము లన్ని లభ్యతులును గుఱ్ఱపులు నిష్క్రిందం గుఱారు సుగ్రీవు నభిషేకింపఁదలంచి రావనము ను హరించు గోరుచున్నాడు.

శూ— (వెంటలో) అపురా రాచబిడ్డఁడ రావణధర్మము ను హరించు గోరుచున్నాడా! పయిబయి,

మాల్య— మణియు నయోధ్యులంకి పైకెయి బలితవార్త నలలపఁబంపిన మంత్రయను ముసలిబాసన కడు వెండివేషములనుగట్టె డమంట నునుముకడఁటి మిథిలపాంత దూరనిర్దనారణ్యమున మన్ననముని సతీర్చు యజ్ఞవల్క్యమునిని నేవించి యిపుడె నిమిషముక్రింద వచ్చిన సూర్యుఁడు నా హనూమంతుఁడు నుడువుచున్నాఁడు. కావున నీవును మామేలుకై హనుమ నియొడతోమం బరకాయ ప్రవేశవిద్యచే మంత్రరాశరీతముం జొచ్చి నచ్చి నయచుపడి నీవార్తను దశరథునకు విశదపఱుపుము ఇట్లు జనగం పృథ్వీరాజుల ప్రసంగమున నడుగు పడుకులు ముండ్లు మిట్టుపల్లులు పులులు నీగిహుల ప్రతాపములు తఱచుగు పెనుగానంబడి పరదేశి రాచకొమారుఁ డెల్లనిధివలె నుక్రిందకువం బట్టియె తప్పక వాలిసంహార ముపకార మొనరించి నా దురహం గోరుచు సుగ్రీవుం జేపట్టును, అని వ్రాద్దించెను.

శూ— (ముచ్చటతో) అయ్యా ఆవార్త. యేది

మాల్య— (చెవిలో) ఇట్టిట్టు (అని చెప్పచున్నాఁడు.)

శూ— (నగుచు) ఓహో ముసలి యెలుఁగు కపటము బాణతనమును, పైకెయి.

మాల్య— విదప నా శబరయోగిని సుగ్రీవగుణావరాగమున సంతయు నట్లే యని యంగీకరించి యిపుడె విదేహనగరి కభయభియై యేగెనని, జనస్థాన విహారులు రేద్రిష్టురులు వచ్చి నాతోఁ డెలిపిరి కావున నీ బాంబవంతుని పన్నుగడ ఫలింప విరాధాదులు వసించు వింధ్యగిరిగవుల మెలఁగు రాముని చామ నపహరింప ననువు పడును మన మాయలా! సురాసురసమరయోధ ప్రథమగణ్యుఁడు నాజిన్దంత

దేవేంద్రదత్త మాయాహరణ మంత్రధారియు నగు దశరథ భూదారు చేరువ నిలువంబాలవు.

శూ—(సందియముతో) అయ్యా! ఇంటికి వచ్చినవాని కిట్లపకారము నేయఁదగువా
మాల్య—(నవ్వి) ఆమ్మి! మేలు, పెద్దలతో సమముగ నూహించుచున్నావు. దరిఁ
జేరిన యతని భార్యపుత్రుల నపహరించినవారి రాష్ట్రము రేఁగి సరిపెట్ట సమకట్టు
నందురు కాని, యీ సహజప్రతాపశాలి మనస్రూపున మనమైకొనఁడు.

శూ— ఊఁ. వేటొకటి నుడివెద. రామభద్రుఁ డిట్లు చేయినా!

మాల్య— సందియమేమి, లోకోత్కృష్టమగు నేదొ యొకదానిఁ బ్రకటించుచు మహా
మహిములు రాచఱికము సుకములనును రోయుదురుగదా.

శూ— ఇంకను నేదొ వేటొందు కీడు నెట వచ్చెననుకొందును.

మాల్య—(సంతసముతో) అదియేది.

శూ— ఏకఱకఁడు విల్లువిఱిచిన దాశరథిపై రోసమున సకలసరపాలవిరాముఁడు
పరశురాముఁడు వచ్చె” నని నేను జనకరాజధానినుండి వెడలునపుడు వింటిని

మాల్య—(సంతసముతో) ఇదియెల్లం బొసఁగియేయున్నది.

మ భుజసంఘప్రతిబద్ధ నార్తదనదాంభోగ్రాహ దంష్ట్రాంకుర

వ్రజఃబి వ్రణరాజికిర్కశత నుగ్రం బేదా మే సుస్పృ భూ

భుజు నా యద్భుతుఁ గార్తవీర్యుఁ బరశుప్రోక్షిపునిం జేయు మా

నిజనాగ్రేసరుఁ డెట్టుతోర్పుగురు విల్విర్మూలముం జేసినకా.

౧౫.

కాని, యెల్ల నేలకేఁడుల కుత్తుకక్రోవుల నెత్తుటి తడి నడుసగు గంధ్రగొడ్డలిదాల్చు
నీతఁడును దాశరథి నొక్కొ జాలఁడు.

శూ—(ఓర్వలేమితో) ఔరా యాపాలనొంటిరాచవడుగును మాతామహుఁ డిట్లు
మన్నించుచున్నాడు

మాల్య— ఆమ్మి ఇది యెఱుంగవు

తె. గీ. సర్వరాజసమూహ దస్సహము సర్వ

దేవతేజోమయమ్మును ద్రిపురహరుని

చాపమును గ్రుంచు శ్రీరామచంద్రుఁ డెఱిల

భువనములుగెల్చె ననికొనఁబోలు సుమ్ము

౧౬.

ఇవ్వుడో

తె. గీ. క్షత్రి రథిరాంబురాశిశ్చత త్రిషువణ

మజ్జయందగు పరశురామముని యితఁడు

వచ్చె నేమగునూ బుద్ధిమలము చాల

దుఃఖసేయంగ రాముని బాహుళ్యైః

౧౭.

కమళ, రమ్మ. రాజగృహమునకేహపువము (అన వెడలి) ఇది విష్ణుంధకము.
(తెరలో) అయ్యయ్య. జన కాగ్ని హోత్రపరిచారకులారా! వాద్యము. వాద్యము.
పూజాద్రవ్యము. పూజాద్రవ్యము.

నీ! అజరిత్రవ్యవర్యక్రతి, పృథుభుజవ్రహ్మర స్తంభరీరాజహాసే

శింజనీమతిశ్రేణిసంజ్ఞాభక్తిభావరీచిత్రైశ్రవణస్త్రి

ఘనకస్త్రుతిగగనతీర్థవక్షాపికసరతేజీతవివాహవి శరవ

రాటవీరమృశాయ మరూహలి, మహిక్షిత్వీ కపాలఘుపుగలివీశ్వరీ

తో గీ. శ్రీమదగుచేతం జతురంత భావనశీ

విజయోరాద్రనిహదయి గల్లుచాల్చి

యంపహనులను గట్టుపుట్టంపు గుళల,

వది వది విగించుచునెకచ్చ భార్యలండు.

౧౮.

(తరువాత శరీశకాసనములు కరయుల సమగ్రాధగీర్వములతో

జోమదన్యుడు వచ్చుచున్నాడు.)

జోమ—(చిత్రలో) 'అయ్యో, యదటయదట మధురము' భోజించు జయోడు

నిరుజయుల విరుడుమగు మ్రింగెను. వర్తమానమువనా,

మహాస్థగర. ఎది శస్త్రేశస్త్రాతే, బృథిరి రగమహిళ్యత దేవీభక్తివ్య

భజరప్రాక్షాతనా నైవ్యయములు తెరుపు ల్లగడి వ్యోన్యలి; న్నా

దుది భాత్రికాంత శార్వాభ్యుల గనదు; కరిట్టుంజ గండమ్మతేట్లు

మృతముం బ్రాపింప, దక్షిణపుటకుటకటాపువ్వలవ్యేణి క్రియతో.

(విరుద్ధవిప్రయములతో)

మ భాత్రం దేవీతిశాసలు సేవ్యేజెరిపార్వ్యగయి, జ్యోతిం జెవీకర గ

ర్వోవిభాహిత్వలయ ల్లవ్రతయసురప్రద్యేషికాంతావె;

జ్వరితుక్తం బాసరింపదేవి సురయస్తుంశయ, యాహుట్టమ

పులివిభగ్నగుగు కంకణమ్మ ల్లరా శంజరిచారాకం వదే.

౨౦.

(రోసయన సెగుడుం దిగుడుగనదుచును) బిహుహహ విజేమలారా వాశరధి

రామం దేవీ న్నాడు.

చ. నలకిన కారవర్యభజనాశసమూహమునండి మీదికి.

నృజంగమా రక్తధారల నెవ బగు శార్వకసమృద్యుడవో

జ్ఞుచి యొనర్చితి స్మృతజాతినె యాముతి; దాని కడన్ క
క్కుఁజికిఁ దొంటితిండికి మిగు ల్పువనీచుల నేడు రాసెవకా.

౨౧.

(తరువాత దైత్యసంతోషముఁతో దశరథరాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు)

రాముఁడు—

చ. చదివెం జక్క నిచాపవేదమును సత్సాములు న్బాజకా
స్పదనూ పర్వత కన్యకాధపునితో పడ్వక్తుఁడను దోషగాఁ
బాదలె న్నూరులకుం దపస్సులకు సంపూజ్యపుఁ దేవంబున
స్వదితుం దేభృగునాఘఁ దాఘుని నే వీక్షింతుఁ బుష్పేంబునకా.

౨౨.

బామ— (భేదనిందలతోఁ దన్నుఁ గుఱించి)

మ గరిడీపోరున గాటపుం ననుక కర్గంబై కుమారుం దిర
స్కరణంబు బాసరింప భగ్ననియమోజ్ఞాతుండవంచు, స్థిరా
పరమేశు ల్బుఱులోన నల్పుకొని నావక వ్వులొకించి; రా
హు బాణాసుభంగ మక్షతుండనై యాలిఁతు నే నక్కటా.

౨౩.

(అరసి అయ్యో నే నడలినుంచునని విని మరాత్తుఁడు తిఘుకులకు మారకుఁడు గడు
నూపిరి వెలువరించె (కొంచెము పైకి)

నీ పీఠోరి కాకుత్స్థులార మీకెట్టులు గాదయ్యెఁ గర్ణయుగళవిషయము

దుష్టదేశాధిపతు లానర్చు గోహృతి పితృహింస నాది కాప్రియముల నగు
కోపముఁ బాప మహిమాపకారక మిరువదియొకమాటు సంమృదిలెవిషమ
బాహుజబాతివ్రహ్మహము రోషాతిభూమిసంభిన్న గర్భామిషాస్య

తే గీ. గాంత్రిమేదోవసలదైన యామగంధ

మున నుఘోరము జమదగ్ని ముతనూబు

దక్షిణభుజాభరణము విషక్షహరణ

దీక్షిత ప్తికుతారము దక్షతమము.

౨౪.

రా— (చూచి, సంతోషబహుమానముఁతో)

మ దరమందీతఁడు సంప హైహయవతి వోశ్శ్రేణి యన్నిచ్చె న
స్వరిగా నెక్కి యురమ్మ నించు సకలక్షౌభ్యజ్ఞయశ్రీల నుం
దరుం బజ్జ్ఞాన్మవిజేత; శత్రుమఖము ద్వాఙ్మాచె వెన్నిచ్చిన
స్థర సంపూర్ణత పన్నులుండు భృగుగోత్రస్వామి ధన్యుండుగా.

౨౫.

(క్షణము గనుంగొన చిటునగవుతోను) ఔరా యీయన మైవరపు, కతియుపలు
తలఁపులకర్ణములఁ దద్దయ నింపునింపుచున్నది. అవుఁగా,

మహాస్థంభర జడల స్తూర్ధులు, బాణాసనపరశుల సంసంబు, ముంజేయి రుద్రా
క్షల పే రేయంపకట్టై ల్పమరథటమహా ప్రాణహోద్యత్కిణౌఘ
మ్ము నిమ్నాభ్యున్నతాత్యచ్ఛతభయకర మీ బోర దాల్చి న్నమశ్రీ
చెలువం బొందించు కృష్ణాజినమాను భళి యీ చిత్ర మన్యత్ర గానక.

(అని ద్వైతముచున్నాడు).

కామద— (కనుకొని) బౌర యీ దాశరథి వినుగొనములకు సరియగు యాపున
సలరించుచున్నాడు మే లోరి రాచకంద మేలు.

ఉ వేళుతోడ సర్వసృధివీవరవశముల న్బైకల్పు న
న్నేలిగఁ జేరు నీవు సమదేధమహి ధర కుంభకూట భి
త్తేళి సురూఢతైక్ష్యనఖకింశుకకోరకజాలు కేసరి
న్బాలకురంగమ, క్లిపుడు పాటిలఁ జేయుదు తృప్తి యెంతయుక. ౨౭.

కా—(ఎల నగవుతో) మహానుభావ! భార్గవా! గురుతరుణుల కింతయె తారతమ్యము.
దానికేమి, (అలోచనీయమొంది)

మ కని చేసె న్నడు గాఢ్యగూర్ధ్వహుఁడు; నాగస్వామిహరుండె యా
ధనురామ్నాయగురుండు; విక్రమ మహద్ద్వారంబు; భూమండల
మ్ముచు సర్వమ్ముచు గశ్యపాదుల కరమ్ముల జేర్చి; తీ సాటి చెం
దని, యట్టిట్టనరాని వైభవము కందంబై న ని స్తోక్తెడక. ౨౮.

కామ—ఓరి రాచపాపఁడా నీ యీ శాంతిసౌజన్యశా ర్యాతిశయమున నెమ్మనమున
నేమి తనినీవాడను, కాని,

మ కృతవీర్యాత్మజనుఁ దరీనయన వారిస్రావవర్షర్తుసం
మితమా తూలలఁ బుట్టు రక్తజలధిఁ బితౄత్వాంబు సంతర్పణ
మ్ము తగంజేసి, భుజించి యెల్లవారల, స్పృగున్న యీ కిన్క
కుద్ధతి నీ విందుకలాపు వి ల్విటుచు చిత్తంబైతి వాహ మటేక. ౨౯.

కా— (సన్నిహితై) మహాభాగ,

తే గీ. బాలశీలాచినులభచవలత వృషభ
వాహు వి శ్లేక్కువెట్టితి. వచ్చెనంచ
నిట్టి యశుధ మసంగత మెట్టా. యిండు
నే హృదయమున నిను గణియింపనైతి. ౩౦.

కామ— (రోసముతో) ఆ. నీచ! రాచకూనా! వ్రథమనాథ వ్రథమశిష్యుఁ బరశు
రామునిని నీవు గణింపవైతివా?

మ బ్రతుకంగాంచి, పరాననుండు యమదంష్ట్రకల్పకుచ్ఛాగసరి
తరిముక్తుండయి రెండు మార్లు శరజన్మ బరిదన ట్లాయె; నీ
క్షితి రాడ్డోర్వనకర్తకర్జును జయించె నీర్వరుఁ డీతండు విం
శతివారములు సుక్కమాటుపయి భూజోనీక్షయి వాడియె.

౩౧.

రా—రాగురాఘవు! ఆంధ్రహింపుము సామీ! ఆరయమిచేరఁ గణింపజేసెనిగాని
గరువమునఁగాదు.

తే. గీ. త్వత్పజవశీకృతవిశాఖవదనముఁ గని
నాన నెవ ప్రక్కవై కోరె దా నెయిమో
పుట్టు గిరిజ భవానియొ నట్టి నీమ
జనని యే స్త్రీలలో వీరజననిగాదో

౩౨.

జామ—(నగి) ఓరి రాచవిడ్డ!

క. కనుటఁ బునరుక్తమా మా
వినుత్పాదా; కుశకజన్మవిదిత మృత్యు
మృత్యుజేర్పు; మదకుగడవకు
కొని పరమపుం గలనికెత్తికొను నీవాకత్.

౩౩.

రా—(తనలో) ఓజిమో! మహాత్మునిశ్వామిక్రునిని చాటుచున్నాడు ఇప్పుడిట్లే
(కానిమ్మ) (పైకి) (ధైర్యముతో నించుకనగుచు)

చ ఇరువదియొక్క మూతులు జయించితి నఁ గ్నినుఁబోలు జెట్టి కీ
ధతదేయోయెరిత యర్జునమితంబు గడించినదయ్యె; నూర్జునా
కరముల బాలుఁ డీతఁ డతిష్ఠము వీరుల దిట్టియా వ్రతం
విరసము మామా పూను దయ నందెకు పూజ్యత మాకు జారిసే

౩౪.

జామ—(క్రోధమున నదిరిపకుముఁ దనలో) ఆహ యీ మరాత్తుడు రాచపాత్మని
వీరకున్జ్ఞుమార్గము తొలఁగని పరస ప్రతిపదనముల చతురు! (పైకి) ఆ. వావాత్మా!
నీకుఁ బరమకాయుఁ డొక్కజాతి నేత నె పూజ్యుఁడా? ఏల యిప్పుడు నాయుధము
చేళానవు?

తే. గీ. విషయమునఁ దూటి మాకెదో వివేకదూయు
వెలువరించెడు నీకువల్కులఁ గృతాంత
రదనకరవక్రకరిసేపరకునిరీక్ష
కాక్షమంబయ్యె నెపుడు మాహన్తమునిగా.

౩౫.

(ప్రియరగను) అహహహహ.

ప. జగములు మూటిఁ గావ నెరజాణ పయోరుహ గర్భదాహు బం
బగు నృపవర్ణ మేని కులిశాభభుజద్వయమందడంగె ని
యగ సుత భర్తృపుత్రుఁడు లయాన్ని గగసించునొ కీలజిహ్వల
న్జగమని దేవదానవులు చాల భయంపడమండు వెండియున్.

౩౬.

(తెరలో) భార్గవ! భార్గవా!

తే. గీ. తత్ప్రపదమర్థహీనముగా నొనర్చి
యాగ మొనరించు నీకు నీ యవనితలము
సర్వమయ్యెను దక్షిణ సమచితంబు
విడువు మిప్పుడు కైదువు విగతఫలము.

౩౭.

మ— పీఠ డెవఁడో ప్రశాంత గంభీరస్వరుఁడు. కావున జనకుఁడు కావలయు.
(ఆవంకఁజూచి) రాచతపసీ! నీరధ్వజా! మహాత్ముఁడు సూర్యశిష్యుఁడు ప్రాచీన
వాజసనేయియునగు యాజ్ఞవల్క్యునితో వేదాంత సిద్ధాంతముఁ జదివి మహా
వాక్యోపదేశ మొందినవాఁడ వాడువు! కాని శిష్యుల ననువర్తింప నీది సమ
యము గాదు.

తే. గీ. పుడమి మయ్యెడుమాటులు ముట్టడించి
యజ్ఞదీప్తాంతకారకు లైనభూసు
రాళి కెడి సర్వ నృపవధవ్యక్తశక్తి
మమృతారము జంటపో ర్తానుసేట్లు.

౩౮.

(వెండియుఁ దెరలో)

తే. గీ. ఛృగుతిలక నీకు దండంబు; విడువగ యిది;
హృదయ మొనరింపు సదయ మహీనమాన
త్రిజగదభయప్రద మయ్యె నీభుజము సంత
మొదలు రామునిపై యస్త్రముఁ గొనునె కట.

౩౯.

మ— (రాముంగూర్చి) ధీర కర్కశస్వరుఁడు పీఠ డెవఁడోయి.

మఁదను— సామీ! ఈయన మాతండ్రి రఘునాథుఁడు.

ప— (తెరలో) ఇసీ. ఎల్లెడ రాచమొలకలు వెలువడుచున్నవి! (తెరవంకం
గాంచి) ఓ రాజా! దశరథా! మాకు నామముననె మిత్రుఁడగు పుత్రునిదే
మన్నింపఁదగుదువుగాని వీరవ్యవహార మెఱుంగవు.

తే. గీ. పురమథనచాపభేదప్రధూత, మహామ

రేయు దహియించుచున్న యర్చిస్సు తీవ్ర

మార్పఁ గోరెడుఁ కైదుపు నేర్పుకాఁడు

రఘుజనక దారపుత్త్రనేత్రజలములనె.

౪౦.

(తెరలో) ఆ. జామదగ్నా! ఏమి యిట్లు మేరమీటి యాయుధసన్నాసముఁ

దేసిన వారి సైతము బలిమిని విల్లు పట్టించుచున్నావు.

జామ— (రోసముతో) ఓరి విదేహకులహీనా!

నా. నీ కీవెల్లులసామి యొజ్జ యొకరుండే యంతరస్థుండుగాఁ;

శేకొన్నాఁడవు నేమ మీవు; నయసెచ్చె న్జ్వాల సంచోర్చెద;

న్వాకొన్నాఁడవు వింటి పేరెటులుగాన న్నిన్నిదేతీర్తు నా

స్తాకాశేషసృపాలసంహృతి మఖాంచశ్చేష సంకాశనికా.

౪౧.

(తెరలో) భాగ్గవ భాగ్గవా! చ్యవనవ్రతముఖులు కెద్దలమాట పాటించి సారె

సారెకుఁ బోరుడిగి పరబ్రహ్మపరుఁడవై మహనీయుఁడవైన నీకు బుద్ధులు మరలఁ

జలించుచున్నవి. కాన మాను మీమీఁదను నెంతదడవు నిన్నాయుధపిశాచి

యాడించును.

జామ— (నవ్వి) అయో యాజ్ఞులపై నెయ్యము శతానందుని గలంచుచున్నది.

కానిమ్ము. ఇతనిఁ జక్క నను నయించెదను. (అతని కభిముఖముగ) ఆంగిరసా!

తే. గీ. పశుపురోడాశరసికు నీ వసుమతీకుఁ

గావఁడగు నుర్వి రఘువులు గల రదంభ

ఘనఘశలు తత్కులమెదో సగర్వము నులు

మాడి భృగుపతి నీ యిష్టమంతసేయ.

౪౨.

(తెరలో) ఆ పాపాత్మా! తుత్త్రియాపుత్త్రా! తుత్త్రియభూణహత్యా పాతకీ?

ఇత్యోకువుల యాయుధము బ్రాహ్మణులపైఁ బ్రకృతి దుర్బలము. వారు నీనెట్టి

వాఁడవై తివేనియు నోర్తురు. ఏల యిట్లు లుల్లంఘింప మా బ్రహ్మవర్చసము

వలనను వెఱవవు.

జామ— (క్రోధహాసములతో) ఓరి బ్రాహ్మణాధమా! చెడిపె జాదుకా! గాతమ

గోత్రాపకీర్తికరా?

సీ. మనువంగసమున నీ మానిసిమొలకలు కైదుపుకతఁ జెప్పఁగలరయేని

యాకృతి విజ్ఞేయ మయ్యేనే బ్రాహ్మణగణమందు నీకిష్టి గలదయేని

సమ్రాట్సుమిచ్చిదాసాధకతమమిది పూను లవసహేతువు కయి మామ
కము శింజినీకుశకన్ద బోల్పణకిణ గ్రంథి వినిందనార్హంబుగాదె
(తెరలో) మహత్త. భార్గవ! భార్గవా!

తే. గీ. వేదివి వసిష్ఠు జ్ఞాతివి; విధిసుతుండు

విదితుఁ డా మహనీయుఁడు భృగువు నీకుఁ

దాత; యని కడుబుత్తి మెత్తవడు నాదు

హృదయ మిపుడును దెగదు కుదృష్టివిడుపు.

౪౩.

మ. — (అట్టహాసముతో) ఓరీ దశరథా! ఏమనుచున్నావు? ఏమనుచున్నావు?
ఇపుడును నీ హృదయముతెగదా! ఈ పరమ వాడకుండ నెట్లు తెగును.

(తెరలో) ఆ జానుదగ్గా! గురువులనును ధిక్కరించుచున్నావు!

ఉ. ఈదిన నూది రామునకు నే ననుజన్తుఁడఁగాను; బుత్త్రపా

త్రాదినిగాను నే రఘువరాస్వయశక్తిపాలకాటి; క

త్యాదృతి నన్న ధీరుఁడౌ యనాదృతి భీరుఁడౌ యందు రీజను;

ల్లా దనకేను గంకణము గట్టితి దుర్ద్విజఘాతదీక్షకుఁ.

౪౪.

మ. — (తిరస్కారముతో రాముంగూర్చి) ఈ లక్ష్మణుఁడు నీకుఁ దమ్ముఁడనుగా
ననుచున్నాఁడేమోయి.

రాముఁడు — (వెలుఁగు సీటునగవులతో) అనుగ్రహింపుమయ్యా, అట్టిఁడె యితఁడు
నేరము లేమి న్జ్ఞానైన జవ్వనమునకు వెనుకటి యీడున సున్నవాఁ డేవో కొన్ని
యక్షురముని నదరుఁగాత.

మ. — (అంత నగవుతో) ఎట్టున న్నిపాటిదానికి నోరువని వానిఁగాఁ దలంచె
దవు. ఇతఁడు నిన్ననుసరించువాఁడుగా, నీవు గ్రుంకుచుండ నీవెంటనె గ్రుంకఁ
గలఁడు. ప్రొద్దు చల్లారం బ్రొద్దురతనమును వెంటిఁ జల్లారును. (తెరవంకగ)
మే లూరి లక్ష్మణమేలు. కడుఁ జిన్నవాఁడవయ్య నీవించుక నామదికి మెచ్చు
గమరఁజేయుచున్నావుగాని యిదిగో నీపెద్దన్న రాముఁడు వట్టివాఁడు.

మ. మును పుచ్చీర్షముఁ గ్రౌంచపర్వతగజమ్మ స్వీచ్ఛి బాణంపు గో

ళ్లను, హంసమ్ములపేరిముత్యములు చల్ల నూర్చిల్లమకా సేంహవృ

త్తిని బెంపెక్కెడు నాపయిన్నగఁటిమి స్థింఠించు నీవేమి డీ

కొనునంతేనిఁ గుతూహలంబిడు భటాంకూరంబ వా దిమ్మఁక.

౪౫.

(తెరలో) భార్గవ! భార్గవా! పని యగువలకు నిది డీకొను వేడుకయో
పైకొను వేడుకయో యెటుఁగ నలవిగాదు.

రాముఁడే— (కోపముతోఁ దెరకెడురుగ) ఆ. వత్సా! యేమి నేఁడు కీర్తిగురువు
లనును దిరస్కరించుమిడిసిపాటు.

(తెరలా) అయ్యా! ఇదిగో నే నూరకున్నాను. ఉమింపుము జామదగ్నాన్య
అన్న నన్ను నియమించెను.

జామ— (శర్మి) ఓరీ రామా! యెట్టు లిప్పుడును సత్యజ్ఞియవాక్యమున నె మాయా
గ్రహమడంపఁ జూచెను. కవచధారివిగా కైదువులనె కైదువులం బ్రతకరిపుము.
మఱియు నోరీ.

తే. గీ. పుట్టితివి సూర్యవంశభూభుజుజువలన;

శస్త్రవిద్యఁగఱపెఁ గుశికాత్మజండు

విడిచినను నీవు సుతత్రవృత్తి నిట్లు

టంకమువలెఁ గొలచును గళంక మంటు.

౪౬.

రా— (గరువము చిటునగవునుదవ) మహాత్మా! ఇది నిజము.

జే. జననంబందితి సూర్యవంశ వసుధేశశ్రోత్రి యూగ్యోదతా

వని; దివ్యాయుధపారమందితిని విశ్వామిత్ర మానెఁడ్రుతో;

జను లిం దెంచుత దుర్యశంబా యశమే; శస్త్రంబు పట్టంగ వి

ప్రనిపైఁ బూనఁగరాని సాహసము సంపూరించె భీతి న్నదికా.

౪౭.

జామ— (కోపముతో) ఆ. పాపా. వదరుఁబోతా! నీకుఁ బరమరాముఁడు వసిష
విశ్వామిత్రులవలె స్వస్తివాచనమున జీవించు వ్రాహ్మణుఁడా! (వగతతో) ఇసీ.
అయ్యో. ఇట్లు రాచవాండ్ర పలు తెఱఁగుల పలుకులు వినుచున్నాను. (కోపా
ధిక్యమును గనఁబఱచుచు) ఓయీ నేను.

తే. గీ. దశరథునిగూల్చి నలుపు రాత్నజులతోడ

జనకకులగళగళిత నూతన రుధిరస

టలను రణభువి నెలమి నెండాలు గట్టి

రుద్రశిష్యుఁడు గావించు రాద్రతరము.

౪౮.

రాముఁడు— (రోసముతో) ఆ. జామదగ్నాన్య. ఏమి యీ వాకు వెఱబొమ్మ మఱి
మారముగఁబఱచుచున్నది. అవసరమున నొకానొకప్పు డిత్సాకువులును గిగియు
చురు,

జామ— (బొమముడి విటుపుతో) అమీదనేమి;

రాము— (గర్వముతో) అట్లుపై.

మహాస్రగ్ధర. ఎది నీచే గంబపుండోయి నిరువదియొకండే మహీప్రజ్ఞుడుంబు

ల్పాదలిచె ద్వాగమాభ్యాసము మఱి యెది పయి నెచ్చెద ద్వావింశము నె.

మృది గోరు స్థూతు నీ విల్లహిమ మది గనంబర్పమి నేడు చాలిం

పమ నాచే యొక్క యా శాభవము విలు గుణ ప్రాప్తమందేసినంతక్కు

జామ— (కోపముతో) ఓరీ ఏమనుచున్నావు! ఏమనుచున్నావు! (చూతు నీ విల్ల

హిమ మది గనంబర్పమి" మొదలు పద్యోత్తరభాగముఁ జదివి వెతతో) ఆయో

ఎల్లయెడల మండుచున్న భయంకర శ్రాధపావకుశకు విదేహదిలీపుల కొలములు

నా నెన్నియాహుతులగును. (విగ్ధురగును) ఓహోహో సప్తవీప కులపర్వత

నివాసులార భూపతిలారా. బయలుదేలుఁడు. బయలుదేలుఁడు.

చ శ్లో అశతల్లి సైతము వధించి సృపాస్రపు టిప్పకల్లు తీ

పుగను మెటుంగు గొడ్డలెను బొల్చు నెతం దొసరించె భూస్థలి

స్వీగత సృపాల; యచ్చరము జెజ్జిమనం బడు నెంపచూరు గ్రౌం

చగిరికి నేడు సంచలమిషంబున నా భృగుండగై వెండియుక. ౫౦.

రాముఁడు — (హాసముతో)

చ. ఎమటనులేని భూపతుల నేటికొ తిప్పెను; నేను బాలకే

లిదళితపూర్ద్విషద్ధనుడ లేనె సమక్షమునందు నీకు; దు

ర్మదృతివీర్యనందనసమ స్రుభుజావనకర్తనక్రియా

విదితము నీను బాహువుల వీర మెదో వ్రహరింపు నాపయక. ౫౧.

జామ— (కోపాటోపముతో) ఆ. పాప. వేడివెలుగు కొలముకందా మఱి

మఱియు నా గట్టుదొరపట్టి చెలువునిల్లువిలుపు నె వల్లించుచున్నావు. ఆహహ

రాచవాఁడును కార్తవీర్య భుజములు నటకైన భార్గవుని భుజదండమును నెయకు

చున్నాఁడు. బౌరా కాలమహిమాతిశయము. ఎన్నఁడు విననిది వినిపించును.

కనని యది కనిపించును. ఇంకను నోరి రాచపురుగా.

మ. చదివించె నృహు రాజసంఘమాననస్వాధ్యాయముం దండ్రీ వే

ల్లిది యావు స్థూరియించు హైయయఁడు నా మేల్వెల్లు; బద్ధంబె యు

న్నది మీపైరుప యాకతంబుననె; యెన్నంబోలు సాధారణం;

బది కాదిపు ప్రధాన; మాత్మగురుచాపాతంబె ముఖ్యం బిటక. ౫౨.

రాముఁడు — ఋషి. జామదగ్న్య. ఈ తొంటికిరీతిపడగ పాతెగిలిగదిగా.

ఇదిగో నీపుడె గనుంగొనవలయు. (తెరకు సభిముఖముగ) తమ్ముఁడ లక్ష్మణుఁడ!

విల్లు. విల్లు (తెమ్మ)

జాను — (తిరస్కారముతో) ఓరి తన్నెలుంగని రాచబొమ్మచారీ!

తే. గీ. ఈశఘజదండపీడనవీతిపార

మా ధనువు నున్నె నీతిగె; నీ వైతి పోతు

మాత్ర; మిది మాట రాజకమధనపాథ

నమ్మవెన్నుని విల్లదిజ్య మెన్నునర్పు.

౫౪.

ఎక్కిడినవిదప నీవింటితోచె మానోఁ బోరఁగలవు. ఈ త్రసిత్రదీప్తిచుల మగు
మాకో, బహుకాలము ను నీ యీ పోవువు హతాత్రముఁ జేయుచున్నదియ.
(అని రానుచుచేరికి విల్ల గ చుచున్నాఁడు)

రాముఁడు — (అందినా) భగవా! యీ నేల యెల్లదఁగాలు చాత్రిలఁ జేయు
చున్నది. కావున నీ సమర్థుని సహించు నెండుచోటి కరిగెదము.

జాను — (రోసముతో వచ్చుచుచు) ఓహోహో బ్రహ్మక్షత్రతేజముల నాత్మ
స్థానూపరులారా? రాచున నిందు.

తే. గీ. శరణుగు మీఁ సర్వశస్త్రప్రయుక్తి,

జగు మిదు మీకు ధరణీ దివిజలవాకు;

లిపుడు రేణుఁకొడు శతకుపితుఁ డవని

తల నదరద రామ మైధి మొనర్చు.

౫౫.

(అన వెడలిరి) (తెరలో)

ఓహోహో పౌరులార! దేశవాసులార! మంగళవాద్యములు మ్రోయిం
పుఁడు. ఈనై దేహీవివాహము హోస్సవమును బరమరామవిజయోత్సవముతోడను
గలపుఁడు.

శా. ఇందుంగన్నియయోర్తుపందె మగు నం చీసొంది క్రేఁగంట భూ

సుందర్యాత్తజ చూచుట స్థలుముఖివోగ్నత్న వివిం బర్వ గో

విందేచ్ఛానన మెక్కువెట్టె రఘుశృంగ్వి భర్తృచంశాంబురా

శీందుండాపయి ముల్కిఁగూర్చి గతిమాయించె స్థగూర్ధరకుఁ.

౫౬.

(తరువాత రామజామడగ్నములు వచ్చుచున్నారు)

రాముఁడు — మహత్తా! భార్గవా!

మ. అనికై యన్యులు విల్చిన స్తరల రాదందు ర్నయన్లు నిగ

త్తుని గోత్రంబున భూమిపాలు రకృతాస్త్ర ల్భాసురశ్రేణి; నే

చినరాముండదె పెక్కునాల్ల శాసరించె న్నియెడ స్సత్రపా

ఘన విద్యాద్భుతశౌర్యశతానయనాంగా నీవు నన్నెఁపుమి.

౫౭.

నామ — (నగి) బాబుం డెట్లు మీయెడ సాపరాధుడను.

లే. గీ. ఎది గనుంగొన నిను గినియించితి మిపు

డా జనార్దను లేజు నీయందు గాంచి

బహుదినహ్ను కన్ని యాపదలు వడలి

నిర్భగంబగు సుతమా నెమ్మనంబు.

౫౭.

రాముడు — ఇటు ఇటు రమ్మ మహాత్మా.

నామ — (రాముని చిరుక మెత్తి చిలువవ్వలో) వత్సా! యారణ్యకులకు జనపద ములఁ జిరసంచారమప్రళస్తమగదా. కావున మమ మరల నెంచనిపెదవు.

రాముడు — సామీ. మహాసాధావుఁడు యాజ్ఞ వల్క్యుని గృహమున నతిథి సత్కార సమచిత్రద్రవ్యముల సమర్పణని మా జనకుఁడు జనకుండును నిన్ను వేచి యున్నాడు.

క. రమ్మా విష్టరపాద్యా

ర్థ్యమ్ములుగొని చేరవచ్చు రఘుజనక కుటుం

బమ్ముల పూజలు గైకొని

సమోదనా పూని శుద్ధిసంపద లిమ్మా.

౫౮

నామ — వత్సా! ఉత్త్రయశ్రోత్రయుల యాతిభ్య మపతిహార్యమే. అయిన నిట్లు వానశ్రస్థుల సదాచారముల బొలంగుట నానగూరిన నేను ధర్తాచాద్య యాజ్ఞ వల్క్యుఁడేరి దర్శింపఁజాలను. ఆచారమో! దూరమునుండి చేసినను జేసినదియ యగును. (ఇంచుక విగ్గరగఁ దెరకు సంముఖముగ)

క. ఈక్షేత్ర చతుర్వర్గ మ

పేక్షి చేరి వివిధులెతని స్మృతి నా యోగి

శ్చేత్తాంతులగిలకుని

మోక్షప్రసాద యాజ్ఞ వల్క్యు మ్రొక్కెద నిదిగో.

౫౯.

(తెరలో)

లే. గీ. ఆ హరిమండలజేయుఁ దావక మధుమండ ద్రిపద

నెలల యత్రి; పవమానదేవతాక

ముక్త లాసరించునిను శుద్ధు; వృద్ధిబొందు

నీను బహుము వాఙ్మయనిచయపరము.

౬౦.

నామ — నిగ్గుగదురుట నీ దర్శనముజేయ నుత్సాహపడను; గావున నా యర్చన గమన మనుమలింపుము.

(తెరలో)

మ. తెరువుల్నియని తిన్ననా నడున మాత్తియపు టి వీడి మర
దిరమాత్తియము మాకు నెల్లరకు నెంతే సద్గుణించ చ్చికో
వరమాల్వంబపు నీవికేమి త్రిజగద్వ్యాపారధుర్యుండు మ
ధ్వరికిర్నుడవమూర్తి భార్గవకులం బందొందె దానందముకొ.

౬౧.

బామ — నాయన నా! రామభద్రదా!

రా — సెరిగిమ్ము.

బామ — ఆరుగుము. నిచ్చల మిప్పుడు నీయత్తవారు కళ్యాణమంటప మలంకరించు
కొని నీరాక వేచియుండును. (అని గొంగిలించుకొని వెడలెను)

రా — (వెతలో) అపుర మహాత్ముఁ డరిగెను కావున నేనును దండ్రుగారి యొద్దకే
యేగెదను. (అని నడుచుచు ముందుచూచి) అహ జనకుండు జనకుండు నీటనే
వచ్చుచున్నాడు. (అని చేరుచున్నాడు)

(తరువాత జనక దశరథులు ప్రవేశించుచున్నారు. దొర లొండొరులం
గొంగిలించుకొని)

జనకుండు — తే. గీ. ఎడవదలకుండు నీకొడు కితఁడు సువరి

తాతశయమిది యగు నైహాసీకులకు

సాజము విజయిరాజుల తేజభృగుత

నూజు పరశువు నుదరము నుండికొనియె.

౬౨.

దశరథుండు — (ఎదుటఁజూచి ముదముతో) అపుర నాయన రామభద్రుండు
వచ్చినాడే!

జన — చెలీ! మహారాజా! చూడుచూడు.

మ. బహుకాలంబునకు న్తగత్రయము మన్వజ్జేయచున్నాత్రము

న్దిహిరుస్సర్వకులాది పూరుషులకు న్నేల్పెయి గావించుచు

స్వహితంబేకొనవర్ణము, క్షికషమై భృగ్వగ్ర్య విక్రాంతికి

స్వహరించు న్న్యవీరుఁ డీతఁడు సుధన్వేత్రమ్మల న్దుంచుచుకొ.

౬౩.

దశ — (చూచి వెయ్యిముతో) మిత్రా! లాంగలధ్వజా! ఇతఁడు బాబుండయ్య
రఘురాజ ధర్మపాలన సర్వభారవహనకుమఁడు. కావున నీతనియందు ముదిమిచే
మోవ నలవికాని వట్టాశ్రమభరము మోపి మేము నొందే నాశ్రమంబున దిలీప
కులానుమాపమైన తపముచే నేషమాయుష్య మనుభవింపఁ గోరుచున్నాము.

జన—సుహృదుడ ! దశరథు మేలు నీహృదయ మనదృశము. ఇదిక్రిమమునం జేయఁ దగుపని.

రాముడు—(చేరి) అయ్యలారా మ్రొక్కెదను.

జనకుడు—రమ్ము రమ్ము నాయనా ! రామభద్రా ! (అని సంతనమునఁగొనిలింపు కొనుచున్నాడు)

దశరథుడు—(రాముఁగొనిలించి) మిత్ర ! జనకా ! రామభద్ర నభిషిక్తుంజేయ జా మదగ్న్యవిజయ హర్షావసరమె ప్రశస్యతరము కాలహరణమునకుఁ గారణమేమున్నది.

లక్ష్మణుడు—(రంగముచొచ్చి) ఇదిగో మాననీయ మన్థర తెచ్చిన మధ్యమాంబపత్రిక (దొరలు వితర్కముతో నొండురులఁ గనుఁగొనుచున్నారు)

రాముడు—(సంతనముతో) తమ్ముడ ! లక్ష్మణా ! అమ్మకుఁ బరివారమ్మునకు సేమమ్ము మన్థరమ్ము వాక్రుచ్చుచున్నదియా ?

లక్ష్మణుడు—అవును.

రాముడు—నిచ్చలు మనయెడఁబాటు నుత్తలపాటమ్మనుమ్మలింపఁ జేయును.

జనకుడు—(లక్ష్మణుని చేతనుండి పత్రిక యందికొని చదువుచున్నాడు)

మేలు మహారాజు దశరథుతోఁ గైకేయి విన్నవించుచున్నది.

ఎట్లు. తే. గీ. పూర్వమొప్పినవే వరమ్ము లవి రెండు

వేఁడుకొనెదను భరతుడు పృథ్వీనీది

యేలు రాముడు పదునాలుగేండ్లు దండ

కనువసించుతఁ దమ్ముతోఁ గాంతతోడ. అని

౬౪

(భూవల్లభులు మూర్ఛిల్లుచున్నారు)

రాముడు—అమ్మ సెలవాసంగినట్లే (అని పత్రికశిరసున నునిచికొని) తమ్ముడ ల లక్ష్మణుడ మమ్ము సేవింపఁదోడుపడు మీవది నెనువెంటఁబెట్టుకొనిముందునిలువుము.

లక్ష్మణుడు—అట్లే (అని వెడలెను)

రాముడు—నాయనలారా ! ఊహించు. ఊహించు.

జనకుడు—(ఊహితిల్లి) అయ్యయ్యా,

తే.గీ. వెండ్లియాడెను రఘురాజవృషభుడయ్య

నాదిదేవుడుమామయా ద్వాదశాత్మ;

జనకుడెన్నంగఁ గేకయచక్రవర్తి

యడిగెఁబోయిది యీదృశమా ! యిదేమి.

౬౫

(అని సొమ్మసిల్లుచున్నాడు.)

రాముడు — (చేలచెఱుగున వీచుచున్నాడు.)

దశరథుడు — (ఉపశమిల్లి) తే. గీ. ఇదియెదోనుడియెడఁదలపదవి మీఱు

నగ్నిమయమంధకారమయమ్ము భావ

మిందుభోక్తృత్వమేనాది యిట్టినన్న

వదలఁబూనెద వెట్లయో వత్స! రామ.

౬౬

(ఆరసి) అయో అమ్మయీ : నాముద్దఁగూతురా! రేదిమ్మరుల నతిథుల సత్కరింప దశరథునిల్లు సొచ్చితివి, (అని సొమ్మగొనుచున్నాడు.)

రాముడు — నాయనలార! ఉపశమింపుడుపశమింపుడు.

జనకుడు — (ఉపశమిల్లి యాకసమున గుఱినిలిపి.) మేలుసభీ! కైకేయి మేలు. భూనందనియగు నానందనికిఁ బెనిమిటిననుసరించి యుంటయె యనుగ్రహించితివి (విమర్శించి యడలుతో.)

మ. విలుదాల్పుల్కిశుపు ; ట్టశాస్యభుజము లేవండంబెసంగించుచో

టులవౌ; కూతురుకం; దభద్ర చరితాటోపమ్ములా కానన

మ్ములు ; తీపానుసుటుల్వాలంగి యయశమ్ముం దుచ్చు భూనేత; యె

ట్టులు నీపుట్టినయంట దుశ్చరిత పుట్టుం కైకయీ యో! సకీ.

౬౭

మఱి కష్టము. మేమునెట్టులీభరతు రాసిరివీనురవణపుఁ జీకటిమానిచివురు కైకదుర్యశము దేశములఁ దఱచగుచుండఁ దలయెత్తికొని లోకులమొగము గనఁగలము.

రాముడు — (లేచి) ఆయ్యా! జనకభూజానీ. తండ్రి సుగమున్నట్టు నేను వినలూగున నీపు యత్నింపవలయు (అని వెడలెను)

దశరథుడు — (ఊఱడిలేచియు) నాయన రామభద్రా నన్నుంబోవుము (అని జనకుడు పట్టికొనుచుండ వెడలెను) ఇట్లందఱు వెడలిరి.

గద్యము. ఇది శ్రీమత్కైసినకుర్తి వ్యాసేశ్వర కృపాపాత్రాశ్వలాయన సూత్రాత్రేయ. నగోత్ర సనామకన్యాపరిణేతాకుండి వేంకటవిపశ్చిత్పత్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేది వంశమాక్తిక సోమనాథదేశిక ప్రసాదసమధిగ

తాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశాస్త్రాంధీకృత

భట్టమురారి మహాకవిప్రణీతానర్ఘ రాఘ

వ నాటకమున దశరథ వివ్రలంభ

నామకము చతుర్థాంకము.

అ న ర్ఘ రా ఘ వ ము .

పం చ మాం క ము .

—o—o—o—o—o—

(తరువాత శ్రమణాజాంబవంతులు వచ్చుచున్నారు)

జాంబ—తరువాతఁదరువాత.

శ్రమణ—తరువాత మిథిలనుండి బయలుదేరి మన్థరాకళేబరము వదలి మారుతి గాచిన నాశరీరమాశ్రయించి గంగయొద్దను శృంగబేరమను బోయపల్లెఁజేరి యుంటిని.

జాంబ—వైఁద్రే.

శ్రమణ—పిదప నేనదుగుపెట్టఁగానె యందు వీరు రామలక్ష్మణులిదిగో సీతయను పద్దెల్ల డవినవచ్చెను.

జాంబ—(ముదముతో) పిదపఁబిదప.

శ్రమణ—అనంతరము నీరామలక్ష్మణు లెవరని చుక్కానుకాండ్ర తేఁడు గుహుఁడు నన్నడుగ విన్నవించితిని.

తే. గీ. తనుజులను గోరికొనుచున్న దశరథుండు.

మునియనుగ్రహమున నాదిపురుషుకళలు

నాల్గుగళె; నందుగుణవిధానమ్ము మొదటి

సుతుఁ డితండు; తృతీయుఁ డుద్ధతుఁడతండు.

౧

జాంబ—శ్రమణా చక్కఁగఁజెప్పితివి. పయిఁబయి.

శ్రమణ—సాగనంపవచ్చిన బంధువుల జలసమీపమున నిలువ వేఁడికొని తత్తఱపడుచు వచ్చిన గుహుఁడు చేరంబట్టిన నావ యెక్కి.

మ. తనతో నిద్దఱు రా నమర్త్యునది భూతస్వామి మాళిన్రజ

మ్మున్, లంఘించి యితండు కేవిడి ప్రియమ్ముం దమ్ముతో నట్టునా

ధనికి న్బారెడు టొమ్ము చెంచుయువతు ల్దమ్ముంగన న్వేడ్క వెం

టను గట్టమ్మున నడ్వ నంతఁజనెఁ గొండం జిత్రహటాఖ్యమున్.

౨

జాంబ—అహహహహ ! అతి దుఃఖము.

శ్రమణ—అయ్యా దుఃఖభయమువలననే యందు గారచెట్టుక్రిందఁ గుమారులు జడలు దాల్చిన వృత్తాంతమును విడిచితిని.

జాంబ—శ్రమణా, ఇది యంతయుఁ దుదకు మేలునకె మాటును.

శ్రమణ—నేనో బోయదొర సంతసింప నచటనె నిలిచితిని. మఱియుఁ బెక్కునాళ్లు గ
డచిన వెనుక మంత్రి పౌరపరివృతుండై రెండవ దశరథకుమారుఁడు తండ్రి స్వర్గా
రూఢుఁడయ్యెనని వినిచి రామభద్రు నయోధ్యకుఁ గొనిపోవ నామార్గముననె చిత్ర
కూటముంజెందెను.

జొంబ—(నందియముతో) తరువాతఁదరువాత.

శ్రమణ—తరువాత నయ్యా! లోకములయందుఁ గేకయుల యకిర్తి మహాస్తంభ మా
కల్పముం బాఁతు నేదియో తండ్రిని మోసపుచ్చెను. కాన నిపుడు రఘువుల మహా
రాజ్యముం గొనుమని మఱిమఱియుఁ దడ వారాముని బతిమాలి రాముఁడు శరీర
ము నిమిరి నిశేధింప జడలు దాల్చి భరతుఁడు శరభంగముని యిప్పించిన రాముని
పావకోళ్ళు సింగపుఁబీటనిలిపి ప్రజలమేలు విమర్శింపఁదలఁచి యపుడె నందిగ్రామ
ముంజెందెను.

జొంబ—(నంతసముతో) ఔర మాయత్నమును శ్రమణ పరిశ్రమమును ఫలించినవి. ప
యింబయి.

శ్రమణ—తరువాత వృతాశాచమువచ్చిన త్సత్త్రియునకస్త్రగ్రహణము నిషిద్ధమని యన
రు నెమకు జనస్థానముననున్న ఖరదూషణాదులు విరాధుఁడను కూరరాక్షసు నచ
టికనిపిరి.

జొంబ—(నవ్వి) చీ మోఱకులార! మించిపోవుపనికి రాజులకుఁదత్త ణమి శుద్ధిగదా.
పీదపఁబిదప.

శ్రమణ—పీదపను విరాధవధ కుతూహలాకృష్టహృదయుండై యోరువరాని యలజ్జి ప
గలు పొడిగించు తండ్రి యపరక్రియ గడపి రాముఁడు నలుసంద్రములఁ బుడిసిలించిన
దిట్ట బింజపుఁగొండ పెంపుకడఁకనమ్మిక నడచిన పోడ వాతాపి దానపు పెద్దనిడ్డు
రమేలుగరగ కుండపుట్టు నిరాబారి యరయు నరణ్యవీధికిఁ బయనించుచుండ దారి
ని భారాధరుండను కాకి సాహసమున వైదేహిని హవళిపాలు సేసెను.

జొంబ—(తనలో) ఇది యెంతయు నవశకునమే (వైకి) తరువాతఁదరువాత.

శ్రమ— తరువాతను.

ఉ. ఎవ్వఁడుచీరె రక్కసులనెల్ల వధింపఁగఁ జేయు హోమపు
న్బవ్వపనంటివంటి నిమిపుంగపు గాదిలిపట్టి దేవి చ
న్బవులగుత్తి యట్టి బలిభోజికి రామవిభుండిక్షికయ
న్బవ్వనమర్చి యస్త్రమరచూఘానరించెను నేర్పు పేరిమిన్.

జాంబ—అనంతరమనంతరము.

శ్రమ—పిమ్మటను, తే. గీ. వరుస సేవించి యీరఘూద్వహుఁడుమహిత

దివ్యతేజుల మునుల సుతీక్ష్ణముఖుల

గుంభనంభవునానతిగొని వసించు

నంచితపరాక్రముఁడు నేఁడుపంచవటిని.

౪

జాంబ—(హర్షముతో) ఇపుడు మనకు హస్తగతుఁడె; ఋశ్యమూకమునకు జనస్థానమునకు నెంతదూరము.

శ్రమ—అయ్యా! ఇపుడును వినఁదగినది విన్నవాఁడవు గావు నూ.

జాంబ—పరాకులేకున్నాను.

శ్రమ—అందును గామిని రామభద్రుఁజేరి రసమొనఁగెదనని పతిద్రోహపాపముఁ దలంచిన చుప్పనాతి సౌమిత్రి కోపానలమునఁ జెవి ముక్కు పెదవులనుమూడాహుతులఁ దాచితము చేసికొనెను.

జాంబ—(భయముతో) హాహా! మహానర్థకారణము గలిగినది. పిదపఁ గోఁబుట్టున కట్టియవమానముఁ గని ఖరాదులేమయిరి.

శ్రమ—(నవ్వి) అయ్యా! యేమయిరి! రామభద్రుఁడు విల్లందిననగునదియే.

జాంబ—(ఆనందమున నవ్వుచు) అయిననేమి వారికిసాయపడనున్న వారును విరాధుపయనమున నలఁగిన దారిపట్టిరా!

శ్రమ—అవును.

జాంబ—శ్రమణా! ఇపుడు రామరావణులకు విరోధము ముదిరినది.

శ్రమ—(నగుచు) అయ్యా! ఖరదూషణాదుల మరణము వక్కాణింప నూరక తననోరు నోవఁజేయునని తలంచెద; ఒక్క యక్కర మక్కటలేకుండఁ జుప్పనాతిమొగమె దశకంధరున కెఱింగించును.

జాంబ—(చిరునగవుతో) తడవులేకుండ వచ్చుకీడు పొడగాంచి యొడలెఱుఁగకున్నాను

మ. పగయెఱ్ఱున్మ్రునుఁదాల్చు రావణుఁడు విశ్వామిత్రయజ్ఞాదిగా

నగరోర్వీధవవంశ్యుతోడ; నిపుడుం జక్కాడ నీబంధుల;

నగు నుత్సాహ విభుత్వమంత్రముల నుద్దాముండు మాయావి ద

ర్పగుఁ డొండెట్లిదిపైఁచు శూర్పణఖకర్ణహ్రావిచ్ఛేదమున్.

౫

అల్లనల్లన వీరిరువురకు వేరమురగులుచుండ సరియెడరున నుండునహాయవిరహితుఁడ దాశరథి సూరకుమారునితోఁ జెలికారమొనర్ప సుసాధ్యుఁడగును.

శ్రమ—అయ్యా! ఇపుడు సేయవలయునది యేమున్నది? మచ్చాత్త్రపుత్తుఁడు బో

యతేఁడు గుహుఁడు లక్ష్మణునికి మిత్తుఁడుగదా. ఈసోపనమున మనకు రఘు నాథసోధము సుగముగ నెక్కనగు.

జాంబ — (అనందమందహాసములతో) శ్రమణా ! నిక్కము సుగ్రీవపక్షపాతిని వపుదువు. కావునం బొమ్ము నిషాదనాథు లక్ష్మణునంనిధికనుపుము. (అన శ్రమణువెడలెను. తెరలో, నొకవంక)

ఓహూలక్ష్మణా ! వైశేషికకన్దలపండితుఁడ జగముగెలుచుకొనుచుఁ దిరుగుచున్నాను. నీరాముండెందున్నాఁడు ! వానితోఁ బ్రసంగించెద. (ఒండుకడ) ఓహూహూ సన్నాసీ ! తేలుమంత్ర మెఱింగినవానికినల్ల ద్రాచును వెఱపించుదురద సుఖకరముగాదుగదా !

జాంబ — ఆహా ! లక్ష్మణపరివ్రాజకుల సంతాపము అంతయువినెదను. (అని యవధానముఁ బూనుచున్నాఁడు)

(తెరలో మఱియు నొండుకడ) ఆ లక్ష్మణా ! నేను సర్వవిద్రావణుఁడనుగానే నే వానినోర్చి గౌరవదూరుం గావింపను.

(తెరలోవెండియువేటుకడ) ఏమీ ! నీవు రావణుఁడవా !

(జాంబవంతుఁడు మఱింత యప్రమత్తుఁ డగుచున్నాఁడు)

(తెరలో మరల నొకయెడ) ఓమాటకారీ ! (సర్వ + విద్రావణ) అందఱంబరువులెత్తించువాఁడ నను సమాసోక్తిని (సర్వ + విత్ + రావణ) అని వేటుతాత్పర్యమునఁ బలుకు నెపమున నెదురుకొను నిను నిగ్రహించితిని కాన నను భిక్షకుఁ బోనిమ్ము.

(నేటొందుచోట) నీతోనేమి; మఱి రావణునితోనేమి ; నేనును నిష్ఠమునకై కడగితి. త్వరగనరిగెదను.

జాంబ — అపుర యేమిది పర్యవసాన మన్వష్టార్థమే. ఒండేని వీఁడు రావణుఁడే సన్నాసివేసమున వచ్చి రోసమునఁ దనపేరునెప్పినదానిని మఱుఁగుపఱిచి సరగదప్పుగఁదొలంగె ననికొందును. (కలయంగనుంగొని) ఓహూ మన మునుపటి యనుఁగులజెలి దక్కినంపుదెసనుండి వచ్చుచున్న జటాయువువలె నగపడుచున్నాఁడు కావున నిపుడితనికై నిరీక్షించెద. గ్రద్దలు దూరదృష్టిగలవిగద. ఇతఁడెపుడేని సింగశపుడీవి వృత్తాంతమును నెఱుంగును. (రంగమునకువచ్చి) జటాయువు. ఇదిగో మనము పంచవఱింజేరినామ. ఏల. గోదావరి యలల చినుకులతడి నవకము బలుపును హొచ్చుదరియడవులవరుసలుగల యీజనస్థానభూములు గననయ్యెడు. వెండియు.

మ. మధుమత్తాన్యభృతాంగనల్లులుపు నామ్రంపుంబొడిన్దర్శము
 ల్సుధునీతీర భువుల్లనంబడు ; జిహ్వాంసువ్యాధభీతిన్మ్రుగు
 ల్వ్యధతో వానినిదాఁటి పాటి సకతాభంచౌ రజంబదై క
 ప్పధరన్దారులదృశ్యమైన నభయభ్రాంతాత్మలై యూఁడున్.

౬

జొంబ—(ఇంచుక దరికరిగి) చెలికాఁడు జటాయు వింతవేగముతో నెక్కడనుండి?

జటా—(చూచి) ఆహా జొంబవంతుఁడా ! నెయ్యుఁడా పైరింపుము. ఇపుడు నిన్నుల
 రింపను నేను గందపుఁగొండగూఁటినుండి యన్న సంపాతి యడుగులకెరఁగి మరలి వ
 చ్చుచు మారీచుఁడు వెంటరా నీవెనుగాన నెల్లడందిరుగు రక్కసుల పేనిం గనుం
 గొంటిని. కావునఁ గడునలజడి నెంచునన్ను బిడ్డఁడు రామభద్రుని నెయ్యము తొర
 వెట్టుచున్నది.

జొంబ—(తనలో) మేము నిదె యెటుంగఁగోరికొనుచున్నాము. (చైకి) మిత్రుఁడా !
 త్వరపదుము. (అని వెడలెను.)

జటా—(చని చూచియు) ఇదిగో నెడుటం బంచవటి. (ఆరయికతో)

మ. చనఁజేసెన్దపులన్హిరణ్యహరిణచ్ఛద్మంబున నామ్రుని
 న్వెనుకంబోయెడుఁ బిన్నతమ్ముఁడతనిన్జేరంగ వేగంబున
 న్ననమందెంతొ భయమ్ముతోడ దళవేత్తంబిట్లు నన్నాసి చొ
 చ్చెను గాన్పించెడు రావణుండిదిగొఁ జీ. నీ. కష్టమాత్మాకృతికా,
 అహహ. తే. గీ. అడలు లకుముకిపోలిక నార్యపుత్త ౩

౭

యార్యపుత్త ౩ యనుచు సారెకఱచుచున్న

జనకరాజన్యకన్యక స్పందనంబు

నెక్కఁజేయుచు నీపాపుఁడెందుఁబోవు.

౮

(పౌడ్ఢత్యముతో నడుచుచు) ఓరోరి రావణా.

శా. ఈయిట్వొకువధూటి నాత్మకరసంస్పృష్టింగలంగించు నీ
 కోయీ డెఁదమునందు లజ్జయె యెహూహూ లేడు యద్వంశప
 ర్షాయంబందు జనించితీపు సతబ్రహ్మ ల్వర్వధర్మోపదే
 శాయుష్కారకు లాపులన్త్యముఖు లేనైరెట్ల సంభావితుల్.

౯

(మరల నాకాశమున) పదిమోముపుట్టలు గల్లయట్టహాసంపుం బొగం బూడిదరం
 గువాఱ నేమనుచున్నావు. ఓరీ రాక్షసాధమా ! ఏమనుచున్నావు.

క. జగములకు నానగొలిపెడి

జగతీనుతపేరి యామిషమ్మిట నాపా

ణిగతముఁ దన్నుకొని చను

న్మగఁటిమి నీముదిమిగ్రద్ద మదమయ్యారే.

౧౦

అనియా !

అ. పాప ! ఇట్టులనెదవెట్టు ! నిలు నిలుము.

తే. గీ. వ్యర్థముగఁ గ్రుడ్డివగుచు బాహుమదమున

దుష్టుడనితెట్టుఁ బరసతిదొంగిలించి

నీ తొలంగెడు నీయెదఁజెలఁగిచేయు

వంకగోళులఁ జీరుడు వగజటాయు.

౧౧

(అని వెడలిరి. ఇదివిష్కంభము.)

(తరువాత లక్ష్మణుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మణుఁడు—అయో యడఁపరాని వెఱపునెఱపు కినుక సిలుగుసిబ్బితయు హెచ్చు నీ

దెస మాటుపూహింపరానిది ఇండు మనమిది చేయఁదగునని చెప్పటయు నొప్పదు.

అల్లెకా.

చ. పొగయుచుఁబోల్కిలేని దశమూర్ధబవంతము నల్కనన్ననా

సగపలుకన్తవర్ణ మరసమ్ము వినండు జటాయుపాబు పే

ర్మగులుటచే రగుల్కానుచు మించెడు కిన్క విషాదమాంద్యము

ద్విగవిడకుండఁ ద్రావవడి దృష్టిభనుస్సున నిష్పదూఱడుకా.

౧౨

(తెరకెదురు మొగమై) ఇటనిటనయ్యా మారీచ సంహారీ ! వలకడగఁ బెరుంగు నీ

వింధ్యవననీధీ ప్రదేశములఁ గనుంగొనుము.

రాముఁడు—(వచ్చి యాకాశమున గుఱినిలిపి)

శా. కానీవంశమునం, బరాక్రమమునం గానీ, భుజానంవదం

గానీ, నిష్ఠనుగాని, నీకు సదృశుల్గాలేరు పూర్వాపరు ;

ల్పీ నీకెట్టులు పెక్కునాశ్యకిటుహెచ్చె న్మోహమాహదశా

స్యా ! నీవేగితిదేన నాతెరువు వీరాగ్రేనర జ్ఞాఘ్యమే.

౧౩

(అరసి భేదమందహాసములతో) ఓహూ పాలస్త్రా !

మ. మలయన్సిద్ధుల కర్ణపక్షి మునిమన్మండైన నీయీపను

ల్పలుచక్కిన్నగ సుంతనిర్జరమును ల్వర్జించి నీతాతనా

శలనెందుంటను వంపరాక యతిలజ్జన్వాడి యాబమ్మకు

న్నలుమోముంగమి యెట్టులుండునొ కటా ; నాశక్యమే యెన్నఁగన్. ౧౪
(ఇంచుక సేపారసి) అయో చెలువా ! విదేహమహీపతి దుహితా (అని చాటుపటు
చుట నభినయించుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మ—(చేరి) అయ్యా ! యేమి యీయుమ్మలికము నీయట్టివానిని నాక్రమించెడును.

తే. గీ. భీషణంబగువిధి వ్రీల్చువిధమునోఁప
గోడుపైబడ బోధాధికులమనంబు
ద్రోహమును వజ్రకవచంబుదాల్చి మేన
నించుకేనియునొగులక యెలమినొందు.

౧౫

రాము—(తడపువెచ్చునూర్చి) నాయనా !

తే. గీ. సాజమగు తేకువకు బానిసలయి మనెడు
కినుకలును వగలును నడగించితిమది,
నితరులెటుగుదురనుస్థి దేమి యేచి.
యేమిసేయుదు ననులోచియేలుకొనెడు.

౧౬

లక్ష్మ—(ఎదుటంగాంచి) అన్నా ! యిదిగో నిదె తండ్రిజటాయునకు వీరలోకమొ
నంగు సిద్ధక్షేత్రము మహారణ్యప్రదేశము కనుము.

మ. ఇదిగోరావణులేరు భగ్నమెటులిందింద్రాయుధాంకూరపు
స్వదనై వ్రచ్చెడు తండ్రిగోళముకునన్యంధంబులెల్లనైగన్

రాము—(పంఖతో)

కదనంపుందటి ధన్య ! హా జనకజా ! కంటీపుపక్షీంద్రుని
చ్చదశగ్రీవమదాంధసింధుర శిరస్సంచారిపంచాననున్.

౧౭

(అని లక్ష్మణునానుకొని ధ్యానముఁగాఁనఁ జేయుచున్నాఁడు)

లక్ష్మ—(తనలో) బలిమి న్మనమ్ముఁగ్రమ్ము నీయుమ్మలికమ్మనువికార మ్మత్యంతా
నర్థమ్ముగద. కాన నొందువలని కాకర్షించెదను. (పైకి) అయ్యా. కనుకనుము.

తే. గీ. సారెకును వింధ్యధరణీధ్రచక్రివర్తి
యంతిపురికన్నెలు తరంగసంతతిమతు
లేఖ వివిప్రబృలలమిన నీఖలసిరి
నృత్తవాదిత్రగీత సమృద్ధిదనరు.

౧౮

రాము—(కన్నులుదెఱచి వెచ్చ నిట్టూర్చి) తమ్ముడా ! దగ్ధనీయమ్మిది.

తే. గీ. కుముదములుసిద్రీహోఁ, బ్రబోధముఁగొనుచుఁ బ

యోరుహము లారెకులయంద మారఁజేయఁ

బ్రమదసింధురకర్ణతాళములఁగేక

లెనఁగ నాడెడు నెమిళుల నేళులరు.

౧౯

(అని నడుచుచున్నారు)

లక్ష్మ—అయ్యా ! ఇట మాల్వవంతమ్మను సానుమంతమ్మిదిగో.

మ. ఎనుపోతు ల్పడుకు ల్విషాణముల నందిందుంబడన్జిమ్మఁ జు

ల్కనఁ గాజ్జాటుట చూలుజింకలకుఁ గల్గఁజేయు గర్భచ్యుతు ;

లెనుభల్లూకము లిందుఁ గందరమహీలీలాచరమ్ము ల్పాన

ర్చినవెక్కుల్విని తద్వభీతివిడుతు ర్నెంచుభసర్బాణముల్.

౨౦

రాము—(తడవుపొడగని వంతగన్నీళ్ళులతో)

చ. దరినెటఁగన్న బించియముచారుల యగ్నువ యెంతొమీటుట,

న్దొరఁకొనుట న్భజింపఁగ మధువ్రతపాలి కదంబుపున్నిరు

ల్గురియును మాల్వవంత మురగుల్గానఁ జూలనువైన నీళులి

ప్పు రసిలుండై నవాభ్యుదయయోగమనోహరవారిదాళిచేక్ష.

౨౧

నాయనా ! లక్ష్మణా ! నన్నుబట్టికొనుము మేనునిలుపుకొనఁజూలను.

ఉ. వన్నెఁదొఱంగెమే ; నవయవంబులనత్తియలంతచేఁజెడె ;

జైన్నతెసోము ; గద్గదికచేకుటె ; నూర్పులుదట్టమయ్యెడి ;

నన్నులనీరుగ్రమ్మెఁ ; బొడకట్టెజడత్వము ; హెచ్చెడిన్సరా ;

కెన్నిదినాలకైతి మిథిలేశసుతావిరహఁ ద్రివశ్యుండె.

౨౨

(అని లక్ష్మణుఁడు పట్టికొనఁ గన్నులుమూసికొనియే) అయోచెలువా ! దండకార

ణ్యవిహారసహధ్యాయినీ ! (అనిమరల నాకారముఁ జూటువటుచుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మ—(వగతోఁ దనలో) ఈభావమే వేటొకభావముచేఁ దిరస్కరింపఁబడును

(తెరలో) ఆ. పాపా. కబంధా ! చెడుపీచుఁగా ఇదిగోనీవుండవు.

రాము—(విని త్వరతో) నాయనా ! లక్ష్మణా ! హాశయగు కబంధాసురునితో జగ

డమాదుచున్న నీచెలి గుహునిమాటలవలె వినవచ్చుచున్నవి. రక్కసులకుఁ గపట

ములుపెక్కు. కావున వేగంగావుము.

లక్ష్మ—అట్లే (అనివెడలెను)

రాము—(కెలనింగని వగతో) దేసి ! రమ్యశీలా ! జనకమహారాజబాలా ! ఇదిగో నీ

విశ్వానవిహారము లన్నిటి తత్త్వమెఱింగిన యెఱ్ఱగన్నేరు పొదరులవరుస. ఇందే.

ఉ. తానొనరించి మైనఖపదమ్ము పొనర్చితివీవటంచు నేఁ
గానఁగఁజేసెదం జమరుగల్లు సభేతతికంచు నిర్జన
స్థానమునందనన్భయవశంబునఁ గంచునికేలి యంకిలి
న్నాని విచుర్తమంతయును మానుగనోర్పు చెలిందలంచెదన్.

౨౩

(అని విజ్ఞానుకొని లక్ష్మణవృత్తాంతమున దేందమునిచి యల్లెయున్నాఁడు).

(తరువాత లక్ష్మణుఁడూ గుహుఁడును వచ్చుచున్నారు)

సహుఁడు — జయముజయము సామీ!

మ. తొలఁగ దానవజన్మ హేతుదురితస్తోమమ్ము యత్సాయక

మ్ముల నాత్మీయములాందె లోకములు సంపూర్ణస్త్రిగ్రవ్యాధి ; యా

ఖిలసంశిక్షణనైపుణుండ భయదుర్గం బింద్రముఖ్యామరా

వలికి న్నిన్నకకుఁడృగోత్రజుఁడు విశ్వస్తుత్యుఁ డొప్పారెడిన్.

౨౪

రాము — మంచిపనిజరిగినది. అతఁడు సురలోకమున కరుగు దారులుమేలుగావుత. నా

యన! గుహ! చదలందిరుగుచున్న యేదొకొండవలెఁ గననైన యిది యాయోజ

నబాహుఁడె యాయుధమునరించెనా !

సహు — దేవరా ! ఆ. గీ. దుందుభియనుదానపుండునుమాడెను

వానరేశ్వరుండువానిమేని

యెంపగుట్టయిదిచలింపఁజేసెఁగుమారుఁ

డిదిభ్రమమ్ముమీదుమదికొనర్చె.

౨౫

ఆకతముననిపుడు వారికిఁగడుఁబోరు జతనముపొడమునని తోఁచెడిని.

లక్ష్మ — దానసేమి.

రాము — తమ్ముఁడా అట్లుగాదుకాదు. ఈప్రాజ్ఞెట్టి గట్టుదాయపట్టి పొగడంబట్టుగా (గు

హుంఁగూర్చి) బిడ్డఁడెందుండి వచ్చుచుండ యోజనబాహుండర్థమయ్యెను

గుహు — సామీ ! విమానమెక్కి రావఁబడు నెవ్వడినిచప్పుగఁ దొలఁగుచుండఁగా నీ

తాదేవియది.

రాము — (భయముతోఁ దనలో) ఈమె కేమియో ?

గుహు — హనుమంతుండెగిరి యందికొనిన యుత్తరీయమిదె దొరగొనములఁగూరిమిం గు

మారుఁడు సుగ్రీవుఁడు సేవింపవచ్చు నాచేత తేనికిఁ గానుకయిడెను. (అని రాముని

చేత సీతబయిరవాస మప్పించుచున్నాఁడు)

రాము — (చేకొని యెదనునిచికొని కన్నుల నీరుపెట్టుచు) అయో దేవీ విదేహభూజానిన

ననీ ! ఆకట యుత్తరీయమే మిగులుగ నగపడుచున్నావు ? (అనికనులుమూచికొని ల
క్షణునానుకొనుచున్నాడు)

లక్ష్మ—నిట్టూర్చి. చెలీ ? వోయతేడ ! సుగ్రీవునకుఁ గుశలమా ?

గుహ—నీవు సేమమరయుచున్న నేడు (కుశలము)

రాము—(తనలో) ఛ. ఆపహృతయయ్యెమత్ప్రియ దశాననుచేమతిపూర్వమొండె ; భూ
తపతిభజింపఁదా నెతిలదండయతండసీఁగోసె; నీనికి
న్వీపినము కంఠమూర్తిఁ దెగవేయుటకు న్నెఱపింతలేదు ; సీ ;
యిపుడనురాసి శాశకృతమే మొనరించెనునాదుచిల్కులుకొ.

లక్ష్మ—అయ్యా ! ఔర ! మనియందుఁ గోనమనుకులును మంచితనముఁ గోరుచున్నారు?

రాము—ఏమనెదవోయి, సుగ్రీవుఁడు మనకున్వజనుఁడు. ఈతనికి జనకుఁడు మహాత్ముఁ
డిక్షాకురాజుని వంశాదిముఁడువేవెలుంగెకదా ! (ఎడఁదనున్న సంవ్యాసముంగాం
చి) నాయన ! గుహ ! సుగ్రీవ హనుమంతులఁ గనుంగొనఁ గోరుచున్నాను. కావున
ఋశ్యమూకముం జేర్చుదారిం గాన్పింపుము.

గుహ—(సంకపముతోఁ దనలో) అపుర జాంబవంతుని యాలోచనశక్తి తడవులేకయె
వలించినది. (కైకి) ఇటునిటు మఱియొకటి తపోవనమార్గమున దేవరా (వేంచేయుము)
(అన నందఱు నడుచుచున్నారు)

గుహ—ప్రేమా ! క్షీంపుము క్షీంపుము.

మ. కనుదోయిందనెయించు వింధ్యవనరేఖిల్పూతనానూపనీ
పనఁపాహసనాచరచరతోఁకాగ్రాంతిన్యత్యన్తయూ
రవివాసంబులఁ బండ్లిచేయగురుపున్బాపించునేరేదుగు
న్మృతలందు నృకదాగూతలకు ఛిన్తేపాళేయింపొందుటకొ.

౨౭

రాము—(ఎల్లయెడల పరికించి యడలుతో)

శా ఎందుఁజూడెడు వెక్కువెల్లువల నెంతేవేలంఘించు వి
ద్యుంధీరొందిన సంకయన్మోఁగి యీదన్విచ్చు నేలాసుమం
పుందావిన్మోదించు నీవనభువుల్పొందించుఁ గైదండఁద
ప్పుండెన్విచ్చిధిలేశుకూతులశతమ్మున్వ్రాన్వాయు నాధిలకుకొ.

౨౮

లక్ష్మ—అయ్యా ! ఇందు

నీ. భయమున నూడనిఁబాడిన వల్లభువిరహమోరువలేమి గరువముడుగు
హరిణదామలవనావలోకనమున నెనఁగుపెన్వగఁగుంది యేయవలదు

వలదని యవ్యక్త బాషిణీసహచరిగని మునుదిరముగ నునిచిన మృగ

యులహృదయము గుఱినుండితప్పెను గాని ములుకులానేరముఁబూనవయ్యె

రాము—(కనులనీరుగ్రమ్మఁగ) అయో డేవీ ! జానకీ !

తే.గీ. నీచుమారీచు వేటాడనేనరిగిన | నపుడుదానవనాథుఁడు నరుగుదేర

నీకురంగాంగనల వానియెనవహించు | నీవిలోచనములనినేదేవి తలఁతు. ౨౯

లక్ష్మ—(తనలో) అన్నయెదకు వినోదదాయి యుషాయమేది. (తేరలో) ఓహూ

వానరులారా ! మాకీర్తికాంత యెపుడు నాటలాడు చక్కనిగట్టు కబంధు నొడలి

యెంపగుట్ట యెవఁడుమీటె. మీరు వక్కాణింపుఁడు.

గుహు—(చూచిదరత్వరలతో) దేవా ! కనుకనుము బంగరువేయిరేకుల వెలిదమ్మిజం

దెపుఁబూదండ వెలుంగుల మండలమున దుందుభిమేని యెమ్ము సిమ్ముటంగ్రమ్ము కిను

కకెంపునన్ముమ్ముడుఁగెట్టినయిన తనువు దాల్చుచుఁ గోనద్రిమ్మరితేఁడిల్లె డీకొను

చున్నాఁడు.

మ. దలదంభమ్మున నిత్యదర్శన నితాంతప్రేమముం జెందు క

న్నలువేయింటినిజేసి రాసులనుకొందుంగానకాంభోరుహ

మ్ములమాల్పమ్మిడె శక్రుండీబిరుదు పోర్నూలంబునందిర్కీసిం

హా నాధున్దివికేన్ద్విరాజతనమూలాపాస్త గావించినన్.

30

మఱియు నీమహావీరసంపాదగోష్ఠి దేవర ఋశ్యమూకయాత్రకు యాణము విఘ్నము

సేయఁగలదు. కనుకనే ముందునడిచి సూరసూనునకుత్సవముఁజేయుచున్నాను.

రాము—ఇట్లుగుఁగాక.

గుహు—కుమారసుగ్రీవుఁడు విన్నవింపుమన్నపలుకో “మిత్రనామధేయచ్ఛన్నమైన దే

వరదాస్యముఁ గోరుచున్నాను” అను నింతయె.

రాము—(చేయడ్డు పెట్టి) తమ్ముడ ! లక్ష్మణా ! నీచెలికాఁడు గుహుఁడిట్లు నుడువ

చున్నాఁడు. మఱియు మన్తోత్సాహములుగలవారికిని గోశదండములు వినా జఁ

ములభింపదు. కావున నేను వాలిరాజ్యమున సుగ్రీవునభిషిక్తుంజేసి తత్ప్రభుశ

సంపూర్ణుడనై చలము తలపాలముంజేరఁ గోరుచున్నాను.

లక్ష్మ—(చిటునవ్వుతో) ఇట్లైన నిపుడక్కఱకువచ్చు నింద్రపుత్రునివిడిచి యుషయె

గింపఁగల సుగ్రీవునితో సంధియను నిది చుట్టుదారిగద.

రాము—(మందహాసముతో) నాయనా ! నీవాడుచున్నది మేలుమాటయే, కాని.

నీ. దృప్యత్సులస్త్వసూతినమితికంఠూతినాంతత్యహరభుజోష్ఠాయితుండు

కపి నాథుఁడీతఁడేకార్యమందును సాయమింతయేఁగోరని హేతువునను
మనతోడ సంధింపననుమతింపఁడు వీనిదునుముట సుగ్రీవుతోడిచెలిమి
బలపడఁజేసి యాచయింబరదారజనూనుహాని శిధిలశోకు శక్రు

తే గీ. ననునయింతఁబు

లక్ష్మ—

కార్యజ్ఞయార్యబుద్ధి

శాపముక్తుఁడై దేవతారూపమొంది

నట్టిమొండెపురక్కసి యిట్టెచెప్పె

గుహునివచనముమొలుమిమహితమనుచు.

౩౦

రాము— కావున గుహుఁడె యెదురురాయబారముచు జేయఁదగును.

లక్ష్మ— (గుహుంఁగూర్చి) నెయ్యుఁడా ! యిట్లు మామాటగ సుగ్రీవుతోననుము,

ఉ. నీకగుఁగన్నతంఁడె నలినీపతి మాజననాద్యుఁ ; డౌ విమా

త్రాకలితోర్భవుండు మను ; వైనను సాజపుసంగడిఁడవే

మాకయినంగిప్రకృతి మానెదవే నిజమైతియున్నవే

కాకయివాలినల్లచవిగన్నవి యాపులు పూటకాపులై.

౩౧

రాము— (నవ్వి) నాయన ! గుహా ! ఈలక్ష్మణుఁడు రావణునిఁడై గోపమునఁబొగ

యుచున్నాఁడుగా. యేనొ మాటాడనిచ్చు. రామునిఁడెందమో, యెపుడు మందుచున్న

సీతవలవంతకిత్తి, సాకిరిగ సుగ్రీవుని చెలికారమిచ్చుకొన్నదియ

గుహు— (సంతసముతో) దేవరవారీ సూర్యపుత్రుం బరమానుగ్రహపాత్రుం గావించితి

రి. (పరిహాసమందహాసములతోనును)

మ. క్షీతిపా ! ప్రోవఁగఁ బక్షసాతమున సుగ్రీవుం, దలంతేని ; మా

కితవేమయ్యెను ; దీననింపునలినీ హేలావతీవల్లభుం

డతులంబందెడు నూతనాత్మజవిభుత్వావాప్తి పూర్వాధికో

ద్ధతతేజంబికధావికాలమునఁ జెందవ్వస్సహత్వస్థితికా.

౩౩

లక్ష్మ— (నగి) ఔరచెలికాఁడు మము దినకరతనయునికి రాజ్యమీయ నొప్పించెను.

రాము— (చిటునగవుతో) వత్స ! గుహా ! ఇపుడిట్లు స్థుటయ్యుగఁ బ్రతినయొనర్ప నామ

దితలంప.

గుహు— (వినయముతో నించుక నగుచు) సామీ ఘనలరీతి యిదియే.

క. మనమునఁదలంచియే, న

జ్ఞనులు నొరంకొండ్రు సేయనముచితమగుకా

ర్యనిచయమెవ్వనికిఁ జే

సెనురవి యంభోజములకు సిరి యీడ్చెతినకా.

౩౪

(తెరలో) ఓహూహూ కోనమనుకులారా ! దుండభి యెంపగుట్ట యెగఁజిమ్ముటం

దెల్లమగుచున్న మహాగర్వమున మునింగిన యెవఁడు తడవులకు మాచేకంబముల

యీతేట దీర్చఁగలఁడు !

గుహు—(తనలో) తే.గీ. తలఁతునేనెప్పు మదపుఁదెవులునుగొన్న

బాహుయుగితోనమర్షస్వభావుఁడుహరి

విభుఁడుచెందెను జొంబవత్ప్రేషణమున

దీప్తుఁడయి మన యంతికదేశమిపుడు.

౩౫

కావున నేను నించుక తడవు వీరవ్యవహారదర్శనానంద మిపుడనుభవించెదను.

వాలి—(వచ్చి యెదుటఁజూచి) తేటచక్కనిరూపుగల వీరిరువురెవ్వరు ! తప్పక వీరి

లో నొకఁడు రాకాసితేని యొడలియెఘ్మిగఁజిమ్మినవాఁడు కావచ్చును. (స్మరణ ముంఁగానిపించి డోహముతో) ఆ. అనుఁగునచ్చెలి దీవితేఁడు వేగంపెను. ఎట్లు.

తే.గీ. తండ్రివిడిచిన దుర్భగాత్మజుఁడంఁగాంచి

కాననమ్మున బాలసఖ్యమ్ము భూమి

జొనిసుతుఁడు నిషంగినహనుజుండు

వాసమొనరించు దండకావనమునందు.

౩౬

మఱియు వాండ్రందు విహరించు మనరేద్రిమ్మరుల దోచికొని మనుచున్నారు, మీరు

మృందిలపఁదగుదురు, అని. కావున నితఁడీతండును వాండ్రొదరో.

రాము—వత్స ! లక్ష్మణా ! ఈమహావీరుడేమనుచున్నాడో వినుము.

లక్ష్మ—(ఇంచుక దరికరిగి) మేమిందున్నాము. అయ్యా ! ఇటనిట (రమ్ము.)

వాలి—ఓయీ ! ఈమీరెవ్వరు.

లక్ష్మ—మహాత్మా ! రాఘవులము. రాజులము మేము.

వాలి—ఆయుష్మంతుఁడా ! ఆకారభేదములె జాతిభేదములం దెలుపును. రాజులలో

మీరెవ్వరో వక్కాణింపుము.

లక్ష్మ—ఓయీ ! మేమురాఘవులమని పలుకలేదా !

వాలి—(ఇడుగడతోవలె) ఆ !

తే.గీ. ప్రకటమొనరించు తత్త్రియత్వమ్ము నొడలు

ను ; మఱిపలుకుదు రాఘవులమని తద్వి
భేద ; మెట్టులు నేఁగోరు పేరునామ
కరణికము తద్ధితమ్మునఁ గందు నహహ.

౩౭

లక్ష్మ—(ధేర్యాటోపములతో) ఓయీ మే మా రామలక్ష్మణులము.

వాలి—(విమర్శతోఁ దనలో) ఔర ఆ రామలక్ష్మణులమని సర్వనామ పదమునంబ్ర
సిద్ధులమని నుడుచుచున్నాఁడు. కావున నేమి వీరిద్దఱలోనె యొకండఁజగవధసుర్భం,
గకారియగునా ! ఆరామభద్రుఁడును రాముఁడనఁబడునా ! కానిమ్ము. ఇపుడిట్లు
నుడివెదను. (పైకి విహసించి)

మ. అగువేసంబు నమంబె; కైదుపులుతుల్యంబే; యభిన్నంబె మై
సాగసు; నైందపుగుట్టునట్టె; సకలఁజ్ఞోణీశహత్యావ్రతు
స్ఫుగునాభున్వ తదీక్షుఁజేసిన మహావీరుండు మీలోనవేఁ

దుగనన్వేఁడుదుఁ బెక్కునాశ్శరీరె నీద్యునామభద్రాహ్వయుఁ.

౩౮

లక్ష్మ—(అడఁకువతోవలె) అయ్యా ! సంక్రందననందనా ! లక్ష్మణుఁడనె నేను.

వాలి—ఇతఁడు వేఱొక దశరథకుమారుఁడు విశ్వామిత్రచ్చాత్తుఁడు రాముఁడా !

లక్ష్మ—అవును.

వాలి—(సంతోషాతిశయముతో కొంచెముబిగ్గరగ) ఓరామభద్రా !

సీ. జగము త్రివర్ణమేసలిపిన భార్గవు శస్త్రగర్భమునుండి త్రిత్రిజాతి
యాకర్షణముఁజేసినట్టి నీపుంఁజివి వాక్స్పృహమున ; సుప్రభాతమయ్యె
నేఁడుమాకు, దశాస్యుని సమరకందూవికారము కఱ్ఱోష్మఘర్మమునన
యాక్షణమడఁగించినట్టి వీరశ్రద్ధగల నాభుజము చిరకాలము నినుఁ
గొలుచుఁగాక నేత్రములు దడవులనుండి
కాంతుపడెదు శూరుఁగాంచుకతన
నమృతపూరనేచనానూన సుఖమున
నలరి సఖలజన్మములగుఁగాత.

౩౯

రాము—(కనుఁగొనిసంతసముతో) ఆమహాబాహుఁడు పురుషూతపుత్తుఁడీతఁడు.

క. ఏవీరుఁడేలు కిష్కిం

ధావరపురి నీవసుమతి తానెల్లపుడు

నావణపరిభవ దుఃఖము

హవేశశ్రాంతపాండు నాశ్వాననముఁ.

౪౦

(అని నడుచుచున్నాఁడు.)

లక్ష్మ—మహాత్మా ! అన్న యిందు (ఉన్నాడు) అయ్యా ! ఇటనిట (రమ్మ)
వాలి—(చేరి) రామభద్రా !

తే.గీ. పాణిములజూదమాడు సురాసురులకు
సభికుడగు దివ్యతాపససత్తముందు
నారదుడు నాదిచెయ్యినానందమందు
నేడుభుజగోచరుడవట నీపురామ.

౪౦

రాము—మహానీరా ! పలుకనేల. యుద్ధప్రసిద్ధులలో మూర్ధాభిషిక్తుడవు. అట్లుకా.

సీ. పగతురువినుప్రోలిపడతులక్రొమ్ముడుల్పట్టి యీడువఁగానఁబడటనడరు
పగనెసకమెనగుబవరంపుజగజెట్టి విఠిగినయలుఁగుల వెడలఁబుచ్చు
గందులగమివోలెఁ గడునెట్టినెత్తద్దవంకరబొమల భయంకరంబు
లైనవేగన్నులునదరునంగములాప్పువేలుపునీతండ్రి వెఱఁగుపడిరి
విశ్వవిజయిభుజస్తంభవిషమురాక్ష
సపతిసైతమిఱికినీపు సందెవార్వఁ
గార్తనీర్యునిచరితముఁగన్నరేవ
విడిచియెల్ల రాణులతోడఁగడలులెల్ల.

౪౧

వాలి—(నవ్వి) తే.గీ. పెక్కునాశ్వుకునిశిచరవీరచక్ర
భూతవిశ్రుతకౌశలుఁ గన్నులారఁ
గనుచునినునీడ వాక్కుధవినుచునున్న
మదిమదీయము తృప్తిసంపదఁబడయదు.

౪౩.

ఇంక నేమియనిన.

మ. కొనిబల్మిన్నిభిలావనీర్థణబలాకుంతంబు విల్వరదే
నసురామున్భృగులెల్లఁబట్టుసువమున్బట్టించితో పెండియ
స్తననీతేజదియూర్ధ్వలోకములహస్త్రర్మంబుగాయంబుమా
న్పనుమందున్బలునాశ్వమండి యివినాబాహుల్లడున్పుక్కెడుకొ.

౪౪

రాము—(అలఁతినగవుతో) క. ఇదిగోగొనయమ్మెక్కిడి
కదనపుధనమెల్ల నొశఁగఁగట్టాయితమై
పొదలుపొలదిండిసిరివే
ర్విదళింపన్నాడుకేల విల్లున్నదియే.

౪౫

కాపునమహావీరుడు నీవును గైదువు సేకొందువుగాక.

వాలి—(నగి) మేలు. ఓ దొడ్డరాచబిడ్డా! తగవుమీఱక నుడుపుచున్నావు కాని.

తే.గీ. న్యాయమిదిపోర బాహుబలాధికులకు
నాత్మజాతికిఁ దగుశస్త్రమందికొనుట;
కపులకినుపవి కైదుపుల్లారు; మాకుఁ
దలములుపిడికిఁగులు నఖములును గలవు.

౪౬

లక్ష్మ—అయ్యా! మహామహుఁడు నుడివినది న్యాయము. తిర్వణ్ణాతి నిత్యసిద్ధస్వాఘ్న
యవాయుధయెకా.

రాము—(నవ్వి, విల్లుమోయించుచు) అహహ.

మ. నడిపాల్సే నెమరేంద్రుఁగౌతమమునీటూ పాస్త వోస్సారుని
స్తడమొక్కుమ్మడి సర్వమున్నడపియ్యదై తేంద్రజుం; డల్లడ
ష్టుదుదోర్మూలపులాగ నెండ్రవిభముంగొందించి పొలత్తువె
ల్వడఁగాఁజేసితివారవీరిసుత సంపన్నుల్వగందీర్పరే.

౪౭

ఆ నిన్నునిపుడు మాకు దైవము గుటిసేసెను.

వాలి—(కోపముతో) ఆ. కాకుత్స్థా!

శా. మాదోర్మూలమువంచనొంచుచునసామ్యంబొందు చేకీశ్వర
స్త్రేవంగుయ్యిడుసోకుముల్లుగము గెచ్చిన్నెత్తుతంబియ్యదొం
డేదోశార్యము కార్తవీర్యసదృశంబేకాన హీనంబెకా

మోదంబేయ్యదు వాస్తవంజెలుచు నిన్బొందింపకేయోటముకొ.

౪౮

కావున సంమర్దముచు నహింసచపనకింజనుదము (అనచెడలిరి)

గుహు—(తనలో) పున్నెమున మనకోరిక ఫలించెను.

లక్ష్మ—(తెరకెరుచుఁజూచి) ఇదిగో వేటుకడంగొనత్రిమ్మరిజోడువెనుపగలువలె య
న్నను తత్తరమున వెంబడించుచున్నది. కాన నేను నిపుడెవ్విల్లుమోపెట్టెద.

గుహు—(కనుంగొని యానందముతో) కుమార కుమారా! తత్తరపడకుము. ఇతఁ
డు రామభద్రుని గొనముల గారమున వాల్చివైవేరమునను నినుమడించు హెచ్చరిక
తో సమరభరణికి వచ్చు చుగ్గిరఁడు

లక్ష్మ—అనందము. అమిహరుకొడుకుఁడితఁడా! సరి యితరుఁడెవ్వఁడు?

గుహు—కిష్కింఛాధిపతిశిబిరమున నెక్కటిబిరుదు, ప్రశంసనీయుఁడు ప్రభంజనునకుఁ
గేసరిఖంజననయనకంజనకు నందనుండు హనుమానుండు.

లక్ష్మ—(హర్షముతో) ధౌర యితఁడా యాంజనేయుఁడా!

తే.గీ. బ్రహ్మశాపమునను దనబలమెఱుంగుమి
బస్థుడైయీతఁడొరులును బ్రభునజయన
మృద్ధమానులై యెందఱో యిన్దరాత
లమ్మఱిమినసునముపేక్షణమమ్మ సేయు

౪౯

మానక యీచెలికొండుమనమది నాటిన యలుంగుకెల్లగింపంగలఁడు. ఈజరగుచు
న్నయదియో యన్నగాఁకొకరికి నరిదురము. గెలుపులచ్చి వెండ్లియరణమగునసముననే
నే, నితండే, సుగ్రీవుండేసియుఁచాటికిఁ దగువారముకాము.

గుహు — (త్వరతో) కుమారా ! కను కనుము.

క. వాలిప్రయోగించిన సత
సాలములనుగూల్చి యమునినదనమ్మునకు
న్వాలిననిచి శ్రీరాముని
వాలమ్ముమరలి నిషంగవర్తనమందెకొ.

౫౦

అహహ.

తే. గీ. పాణి, కనకాబ్జకంఠమాల్యములరాము
నకతిధికిఁబూజకుండుడెసకడలాత్తు
నసపు లేటికిఁజనిగిరియగుచుఁబండె
నిపుడుబిరుదులసెజ్జను గపివరుండు.

౫౧

లక్ష్మ — (వంతతో) ఓదేవరా ! దేవరాజా ! మఱియెందిట్టి మహావీరతల్లజునాత్మజా
వేగన్నులతోఁ గనుఁగొనఁగలవు !

(తెరలో భేరీధ్వానమును మంగళగానమును)

గుహు — (అనందముతో) ఔర యిదిగో నీలుఁ డయ్యజాంబవంతుఁ డభిమంత్రించిన
శాతకుంభకుంభాంబువులఁ గుమారుసుగ్రీవు నభిషేకించుచున్నాఁడు. దేవర దాశర
థియుఁ దానితనికంఠముం గనకపుండరీకమాలచేఁ గైసేయుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ — మాకుమఱియింపు.

(తెరలో) ఓహో యెలుంగుగోఁతెగొండముచ్చుబిందమునొడయలారా ! ఈమ
హారాజు సుగ్రీవుఁడు మిమ్మందఱంజక్కనాదేపించుచున్నాఁడు. “ఇదిగోనేను నీ
తాదేవియువంతమారయ హనుమంతుంబంచి యిరుగడియలమీఁదిలగనమునఁ గుమారు
నంగదనభిషిక్తుం జేయఁగలను గాన మీరు యౌవరాజ్యమునకు వలయువస్త్రపులని
సిద్ధపఱుపుఁడు ” అని.

లక్ష్మ—క. మనకుత్సవమియ్యది నె

మృతమలరంజేయు నెల్లమాడ్కుల ; నికనే

మన, నష్టఁడైనయీనా

లి, నెగులుగలిగించు నెంతో లేఖవిభునకున్.

౫౨

(అకసమునఁ బూవులవాన గురిసినపిదప) జయముజయము (అగుఁగాక) జగలీం
ద్ర ! రామభద్రా !

శా. వాలింజంపుటమాటులేమి నెలమింబ్రాపించి కిష్కింధని

జ్వేలున్వేళిజుడంగదందు మనుమం డేపిన్నరాజౌటవిం

చాలేభేషుఁడు నాత్మ నేత్రములు వేయానందబాష్పంశ్రుము

త్యాలంఘార్చిన భూషలందనర నత్యంతంబుకోభించెడున్.

౫౩

లక్ష్మ—మాకుఁబ్రియముపై నలిపియము. చెలికాఁడా ! గుహఁడా ! కాపునరక్షు.

మనమును మహిమాత్సవమునం బాలివారమిపుడగుదుము. (అనవెడలిరి)

గద్య. ఇది శ్రీమత్కేశినకుర్తివ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలాయనసూత్ర న
నామకన్యాపరిణేత్రాకుండివేంకటవిపశ్చిత్పుత్త్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేదివంశ
మూర్తిక సోమనాథదేశికప్రసాదసమధిగతాలంకారశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశాస్త్రాం
ధీతకృత భట్టమురారి మహాకవిప్రణితానర్థరాఘవనాటకమున సుగ్రీవాభిషేక
వామకము పంచమాంకము.

అనర్థ రాఘవము.

షష్ఠాంకము.

(తరువాత మాల్యవంతుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు)

మాల్య—(కలయంగనుంగొని యలజడితో) అక్కటకటకప్టము.

మ. హనుమంతుండుక్షణచ్ఛన్దనల్దలఁ దోఁకాడించిపైకెత్తికిం

దనటింపింపఁగనంటియగ్గి వెనుమంటల్దొకటైస్సవ

ర్ణనికాయంబులుగాలిలంకఁ ; దెలియున్రత్నంబుటిండ్రన్బని

న్దనమావంతలు రంగులున్నతులు నిమ్నంబుల్నిజొంశుచ్చటన్.

౦

క. కనరాకుండిననెటుఁగం

గనగున్దాహమునఁబావకజ్వాలలు ; సా

భనములు, సాధ్యముఁగొఱుగని

వనవరతము, గండ్రుగాదెన్యాయనయజ్ఞుల్.

(ఆరసి) ఆహదైవమునాఁగరామి !

శా. చేతండమ్మునలోఁచిముజ్జగములచ్చిం, బొంగినర్వద్విష.

ద్రావ్యతంబొత్తుచు, నెత్తవెండిగిరి నుద్దామప్రతాపుండుద

గ్నేతృభ్రాతవసించుఁదానెపుడుసెందే ; దేవతారాజధా

నీతుల్యంబదెకోఁలిపుర్వుదెసఁజెందించెన్విధిక్రాంతిసీ.

ఒండేని రావణుని దుర్మయమున కిదియంతయు నింతయుఁగాదు. (వగపుతో నాక నమున) ఆ. పౌలస్త్య.

చ. నలువనిజాననంబులను నాల్గిట నిర్వతవిద్దెలిర్కునెం

జిలి నెలకొంటఁగాంచిపదిచే సెనుమోములు నీకునొక్కఁడొం

టునువసియించిసౌఖ్యముపడన్జడచిత్తుఁడైతి నేట్టులా

జలజభవుండుగూర్చుతనుజన్మనిమన్మఁడయోదశాననా.

(నిముసమరసి వెతతోను) ఏమి మనకులమిది యిట్లు విరివాయుచున్నది.

తే. గీ. రాముఁడువధించె ఖరముఖరాక్షసులను

మారుతాత్మజుఁడక్షకుమారుఁజంపెఁ

దానెవెడలంగఁగొట్టె దశాననుండు

ప్రీతిమాలి విభీషణుఁ బిన్నతమ్ము.

ఒండేని ప్రతికూలదైవమునఁ జెడినవాని గూటనేల. ఇపుడు సంద్రమునుశ్చరతారము నదండువిడియించిన దాశరథిచేయుకర్ణమేదియో యెల్లైటుంగుదుము. (ముందుచూచి) ఔర, రామచరితముఁదెలియంబనిచిన శుకసారణులలోసారణుఁడు (వచ్చినాఁడా) సారణుఁడు—(వచ్చి) పిన్నతాతగారికి జయము జయము (అగుఁగాక) మాల్య—(మెచ్చి చేరువంగూర్చుండఁబెట్టుకొనియు) నాయన సారణా ! ఈచెప్పలువిడువని యదుగులతోడనె సుగ్రీవస్కంధాపారమునుండి వచ్చితివా ? సార—అవును.

మాల్య—కావున నీవుచూచినట్లంతయు వాకొనుము.

సార—కోనమనుకుల బలములెక్కయుఁ బెక్కుసాగ్లు మామొగమునుండియె మాతామహుండానికించె నుడువనేల ! ఇపుడో ! నడవకట్టఁబ్రోవయిన కోఁతిబంటులలో నేను వానరరూపముదాల్చియున్నను మహారాజు విభీషణుఁడు (అనియరపలుకునభయ

ముతో) అయ్యా ! తడవుండుట రామరాజధానియందలివాడుకనన్నవిడువకున్నది.
మాల్య—(సాభిప్రాయముగా) రాఘవుండు పిన్నశుష్టినభిషేకించెనా !

సార—అవును.

మాల్య—(నిముసమేమాన్వడియుండినిట్టూర్చి) నాయన ! సందియమువిడిచి నుడువుము
సార—కుమారుండు విభీషణుడెఱింగి కట్టి నన్ను రామునకుఁగానిపించె.

మాల్య—(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత.

సార—పిమ్మటను రాఘవుండు నన్ను దనచుంతులతో సరిగఁగైకొనిగారవించియు
బంపెను.

మాల్య—(సంతసముతో) వాక్రుచ్చినేల, కెలువఁగోరువారికి ఘనతయనుగొనము యా
వజ్రీవముండునదిగద. విశేషించి యితఁడో ! రామభద్రుండు. ఏల.

చ. కుముదముతేనెతిండ్లఁ దనకుక్షివసించినవానిసేనివే

రముగలతమ్మినుండి తనప్రాంతముఁదెందినజానిసేనభే

దమునభజించు నాత్మపరతత్పరభావముసాదులందనం

తముననిమిత్త మెయ్యదొముదంబొనరించెడునెల్లవారికిఁ.

౬

శుకుఁడేమయ్యెనో !

సార—నేను నెఱుంగను.

మాల్య—(విమర్శించి) బిడ్డఁడు విభీషణునకు రామాశ్రయమునఁ దనకులమునకు నిలు
గని కలంగెదను.

సార—అయ్యా ! అట్టిసచ్చరిత్రుండు మహావంశప్రభవుండునైన కుమారుండు పెద్దయన్న
ను విడిచి యెట్టుశక్తిపక్షముం జేరెను.

మాల్య—అబ్బీ ! దశగ్రీవునడుగుము. (ఊస్సురని) లేక దైవమునడుగుము.

సార—అయ్యా ! వినఁదగుదునేని తెలుపుము.

మాల్య—వత్సా ! ప్రభంజనాంజనానందనుండశోకవనభంగ మొనరింపఁ జూచి యీనీ
రాజు విభీషణుంబలికెను ఎట్లు ! “నరదారకులిష్టవిలంబించిన తులువకోఁతిపు
రువెట్లురేఁగెనో” అని.

సార—పయింబయి.

మాల్య—తరువాత విభీషణుండుమ్రొక్కి విన్నవించెను. దేవా !

ఉ. మానవజాలిగౌరవము మానకు ; సంఘుఖమందుహేహయకొ

గానవె ! వాలిపాహులమనంబున నూనినగూఱఁజాలెదే

వానరుల ; న్బలస్త్వమునిపాత్ర ! మహాధ్వరి ! నిన్నువేడెద ;

జ్ఞానకినిమ్ము ; వీడుచెఱసాలనుగాఁపురమున్నవేల్పులకొ.

౭

సార—(బహుమానాశ్చర్యములతో) అహహ, వాలిదాహుల ననిపలుకుచున్న తాత న
న్నేదియో తలంపించెను. అయ్యా !

స్వగృర. ముంజేతన్నేతుజేలమ్ములయొరయికనిర్ముక్తరోమమ్ములంబ

ల్కంజాలన్మోర్యవన్మర్కటబలములచేకంబపున్లుంపులన్నే

రుంజూడన్దాఢమాత్సర్యుడనతిచిరసంరూఢమృద్వాత్తశీష్ణం

దుంజాలండయ్యె వింధ్యుండునుయదతిభరాటోషమునోమ్రవనేనికొ.

౮

(భయముతో) తరువాతఁ దరువాత.

మాల్య—పిదపనుగ్రోధాంధకారమున మునింగిన రాకాసిటేఁడు తమ్ముఁడును శత్రువు
ననుసరించునట్లు ప్రవర్తించెను.

సార—(వంతతోఁ దనలో) అయ్యోదేవరా ! పులస్త్యపాత్రా ! నీవెవైధర్మ్యదృష్టాం
తమై మూలచ్ఛేదహేతుకమగు ననుమానప్రమాణమున లోకులంబరదారహరణాది
పాపమువలన మరలింతువు (ప్రార్థనముతోడను)

క. సిరియనుభ్రమరికిఁదండీ

యరిషడ్వర్గమిదికావె యాటుపదములా

యిరుమూటిలోననొకఁడే

౯

జరణముఖండించికుంటిసంపుముదానికొ.

(మంతరింగూర్చి) అయ్యా ! రాఘవుఁడుదీర్చిన వానరసేనంఁగాంచి “ మనకొలమున
మిఁచులుండునేని విభీషణుండె ” యని నిజముగనూహించెద.

మాల్య—(నిట్టూర్చి) నాయనా ! రెండుదండులసారమెఱుంగుదువు. కావున నిపుడు
తగినయుపాయమేది.

సార—అయ్యా నేనిట్లు తలంతును, రాజకుమారుఁడు బాలుఁడు నవభాజనసమానహృద
యుఁడీయంగదుఁడు పచ్చికుండవలెఁ దనయండుంచిన దానినెల్లనానును.

మాల్య—చాననేమి !

సార—కాబట్టి నీతండ్రి పగతుర రామసుగ్రీవులం దెగటార్చి కిష్కింధాపురమున నిను
దొరనొనరించి వాలిచెలిమి యప్పదీర్చికొనఁ గోరెదమని దాఁగువేగరిచే దశకంధరు
నానతిఁబలికించి సుగ్రీవసేనానివేశమునుండి తొలగించినఁ దనగృహమహిభయభేద
శిథిలముగఁ దలంచుచు వలిముఖపతి రఘుపతి కర్జయుజ్జగించును.

మాల్వ—(మందహాసముతో) నాయనా ! బాగుగ నారయచున్నావు, గాని తానంగడు
 డు మేలిచాలుడు హెఱయుక్రొత్త పిన్న దొరతనపుసుగముల బుజ్జగింపబడువాడు
 తలంగదలంబె. మఱియు నితనితల్లిదండ్రులచుట్టములు సుగ్రీవునకును బందుగులు.
 ఇతడు వెడలగడంగ నెట్లయ్యకొందురు !

సార—అయ్యయారసినట్టెయగు. మఱియు రాజకార్యారంభము ననుచితనమయసఫల
 ము. ఇంతవడికి రాముండు పెనుమున్నీటిందాటి సువేల్తైలసమీపభూమి జెందు
 నంత మెచ్చదగిన దిట్టపుశౌచ్యరికలతోఁ గొండముచ్చులు కట్టగట్టంబూనిరి.

మాల్వ—(నిమగ్నాశ్చర్యములతో) అహహ.

క. నరుడేదాఁటిననీసా

గరమద్దిరనందియంబుగలదేలంకా

పురదగ్గవాసిదశకం

ధరునిప్రతాపమునులంఘితమెజగములచేకా.

౧౦

(భేదముతోసును)

మ. జలధి నామ్రుండుగట్ట సేతువు పలాశస్వామిపాదాంబుజ

చ్చులు నిరాశ్రయమొనర్చుచున్నరదితిప్రోద్భూతతాన్మ్రస్తక

చ్చులకు, స్నేడలరించు నాత్మకరగమ్మండమ్మిసూర్యుండురా

జిలి ; ప్రత్యాప్తరసల్పు ధారుచికళల్లేజేలకునుచ్చతౌ.

౧౧

(పరికించి) వత్స ! సారణుడా ! వాలినంహారమున వెనుకటి శత్రుబలమడంచినాఁ
 డును, దనవలన మేలొందినట్టిఁడు, వెక్కండ్రుక్కుతునియలుకోనత్రిమ్మరులుగొలు
 చువాఁడు చెలికాఁడు సుగ్రీవుండు మహాసహాయుండు గలాఁడును, హనుమచరితమున మ
 నజతనముగన్నయతఁడును, మాన్తరమార్కొనువానిచెయ్యులెల్ల జక్కనొనర్చినవాఁడు
 నగు రామునకు దీకొన సమయమిదియె.

సార—అయ్యా ! ఉత్సాహముపకరణము లుపజీవులుబలియు పోటుబంటు జయమెన
 యునను వచనమునకు దశరథనందనుడ మొదటియుదాహరణము.

మాల్వ—(హ్రానుపాటు కానిపించి)

సీ. ఆవాలింజంపిన నధములమగుమనమట్టు లేయుండుట వ్యక్తమయ్యె

నానిమి త్తమున బాహుబలమ్మునకంటె దుర్గమ్మునత్వమెదుర్దమమని ;

మన్యుడయ్యును జగన్మహనీయగుణరాశి రామునకోసముద్రమిదియెంత

యిన్నాఱుగవ్యూతు లేకవత్సేర్ణమె,

(వెచ్చనిట్టూర్చి యాకసమున)

యమ్మాయి ! కైకసి ! యభిలషీర

మాతృసీమంతమాక్తికమా ! పదిమొగ
ములవరునఁగ్రోలె నేకండు, మొకములెనిమి
దేడ్వమఱిముద్దునాల్కల సెంతొదప్పి
నాకుచొండొండ, నీదుచన్దంటపాలు.

౧౨

తే. గీ. అట్టివీవెట్టు సకలగుణాఘృడయిన
కొడుకు వీనికి నేయవోయిడుమలడరఁ
గన్నులారఁగనుంగొనఁ గాంచితింత
దీర్ఘమాయువు నేనెటుదేర్తునిన్ను

౧౩

సార—ఊటడిల్లు మూటడిల్లుము. అశుభము ప్రతిహత మగుఁగాక, బంధువుల డెందము
లెగ్గుదలంచుట సాజము. వెండియు నయ్యా !

ఆ. గీ. బాహుచయపు వెదురుబద్ద వ్రేలుచు సాంద్ర
గుణగణముల బలముకొనియుఁ బచ్చి
కంఠరుండు మోవఁగాఁ బ్రోవుకావడి
పడిన దీని కగును బాటు ప్రకృతి.

౧౪

మాల్య—(కన్నీరాగుచు) నాయనా !

తే. గీ. ఆత్మవాగ్యము తొలఁగిన ట్లొటెఱిగియుఁ
దెలిపికొన నిట్లు నన్ను నీ కులమునందు
నున్నఁ బితృతర్పణంపువిత్తొక్కఁడేని
విశ్రాంతిపసోత్తము విభవముననె.

౧౫

(తెర తెరలించికొని తొరతోవచ్చి)

శుకుఁడు—తే. గీ. హతమొనర్చి ప్రహస్తధామ్రాక్షులనుమ
హూదరాదుల మంత్రసేనాధిపతుల
రాముఁ డీతఁడు లంకాపురమ్ము ముట్ట
డించి కన్యేకజలధి గావించు నిపుడు.

౧౬

మాల్య—(వగతో) ఇది మేము మున్నె కనుంగొంటిమి. విదేశమున, వచ్చుకాలమున,
వేద్యములగమి కభిముఖ మగపటుచు నద్దముగా పెద్దలబుద్ధి, (విమర్శించి, యాకాశ
మున) మేలు. రామభద్రా ! మేలు. గెలుపు గోరువానికి నచిరకారిత్య మవశ్యము
కార్యము నెఱవేర్చునదిగా.

సార—చెలీ ! శుకా ! రాక్షసనాయకుఁ డేమిపని చేయుచున్నాఁడు !

శుకు—(వగసిటునగవులతో) మిత్రా ! వాని కేమిపనియున్నది !

మ. వినిసీరాము సువేలపర్వతతటోర్వి నివ్వన్మృతాటోపుని

న్దొని చేతు ల్విలునారిటంకృతుల దిక్కుల్నించుఁ ; బట్టెంబుల

న్దొని హస్తంబు లొఱలెవ్వలార్పు ; నటులే కొన్నివృ చిత్రంపుఁబ

ల్కను సీతాకుచపత్రభంగరచన ల్లావింప నేర్పొందెడుకొ.

౧౭

మాల్య—(నిట్టూర్చి) అయో ! నాయన ! రావణా ! ఔర నేఁడునదియె ముడురువేడు
రు. (శుకుంగూర్చి) వత్సా ! వీటిగవని గుల్మపుష్పమైనయేలికబిడ్డ నరాంతకుఁ డే
మి యొనర్చె.

శుకు—(నిశ్చవించి) కుమారుఁడు గవనిమరియదనెరపినాఁడ. కాని వాఁడు నంగడుని
చే (అని కనుల నీరుపెట్టుకొని తలవాంచి యూరకుండె)

మాల్య—అయో ! స్తనంధయా ! దశగ్రీవతనయా ! ఔరా యిది చూచుటకా మేమిం
తకాలము మనుట !

(తెరలో) ఓ హూ హూ మహాపార్శ్వద్వియోధులారా !

సీ. మరలుఁ డస్త్రాకారమాతనుద్ధరశరజ్వాలాముఖిని దేవి శరణు సొరుఁడు

మీవీఁపు వీక్షింతు రీ వానరపశువు ల్హృదయమునం బూన్కి నింద్రజితుఁడు

దాల్చె లక్ష్మణుఁజంపఁ దా మధ్య పౌలస్త్యుఁడును నాయుధంబును గొనియెసేది

నమున సైతము రామనరసాలువలని భయమ్ము పాలగుట హాస్యమ్మగాదె !

సార—(ఆలించి యానందముతో)

ఆ. గీ. అయ్య ! కల్లెగల్లె నవలంబనము మన

కు నిపు డీ కుమారకుంభకర్ణుఁ

డల్టే మేలుకాంచి యగ్రమునం దిడి

కొనియు మేఘనాదు దనికెఁ బగఱ.

౧౮

మాల్య—(నిశ్చవించి) మేలు గెలుతురుగాత రామలక్ష్మణుల కుంభకర్ణమేఘనాదుల.

శుకు—(వగతోఁదనలో) అనర్థము, శాంతమగుఁగాక శాంతమగుఁగాక. ఏదికర్తయో

(లు+అ. అను నవధారణార్థకావ్యయాంతప్రధమాబహువచనము) ఏదికర్తయో

(ద్వితీయాబహువచనాంతము) వేటుపడకుండ రెంటు లాంతము, నపుర ! యయ్య

ప్రయోగించె.

మాల్వ—(వగపుతో) నాయనలారా ! శుకసారణులారా ! నేడీ రాకాసిలచ్చి యెల్లవి
ధములఁ గుంభకర్ణు నవలంబించి యున్నది.

తే. గీ. ఎఱుంగరా దిది యొక్కఁడే యితఁడు బ్రతికి
యన్న దశకంఠునో, యమునతిథి యగుచు
ననుజాని విభీషణునినొ యెవ్వని విభుపద
పట్టభద్రునిఁ జేయునో బలిమికాఁడు.

౧౯

(తెరలో) చ. జడియకుఁ డాదికచ్ఛపభుజంగపులార మతేమి హెచ్చు పైఁ
బడ దిపు దుర్వి బర్వసురపాలుఁడు మీకిటు లానతిచ్చెడికొ

శుకు—(సంతసముతో) నిచ్చలు మనవాండ్రు కడు మగఁటిమి నెరపిరి.

మాల్వ—(పరాకు లేకున్నాఁడు- మఱితెరలో)
పడభుజులమొక్కొకటి పైకెగయందలగొట్టు రాముచేఁ
గదుసులువై పడున్దలశకర్ణక శేబర మాకతమ్మునకొ.

౨౦

మాల్వ—అయో నాయనా (అని సొమ్మసిల్లిపడుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో) డోఱిడిల్లుమూఱిడిల్లుము.

మాల్వ—(ఉపశమించి) నాయనలారా ! రాముఁడు బ్రతికియుండ మైధిలిం దెచ్చుట
నిది మనము లోనిచూపున గన్నారమ. ఇపు డుపశమింపకపోరాని దేమియున్నది. !

శుకు—చీ. కష్టము. కుంభకర్ణునొడలు పడుచున్నది యను నిదియును దేవర యానతీయ
వలసిన యదియే !

మాల్వ—నాయనా ! నేడును రావణు నానతియా ! నిచ్చ లొరులు హాస్యకారులు వా
నరులు దశకంఠు నెత్తివేయుచున్నారు.

సార—ఆ. నీచులారా !

క. మగఁటిమి యుండిన నున్నదె
నిగదితమగుఁజరితముననె నీరదనాదుర
డగునింద్రజి గెలువకయే
పొగరున నపహాసపు వెఱబొమ్మతగదు నీ.

౨౧

(తెరలో) ఓ హేమా హేమా యూధనాథులారా ! లంకాపురప్రాకారవ్వారతోరణములు
త్రొంపుఁడు.

మ. ప్రతిబంధించె బిగాదిగామవఁడు గీర్వాణాస్త్రవర్షంబు నం
గతశక్తాయుధ మావృతాంతర నుపక్రాంతంబు ;

మాల్య—(భయముతో) ఆః. ఏమి దీనిచే వినుపవలయువాడనో ! (అని వీనులు మూసికొను చున్నాడు)
(వెండియుం చెరలో)

హాళి నివ్వనా

శితుఁ డాయంద్రజి యయ్యె నస్త్రమయి నిష్టి నీవరుండే సోమయా

జితనం బంచెడు దానిసల్పి విజయత్రిమించు సామితిచేక. ౨౨

మాల్య—దుంపతోఁ డెంపుచున్న యీ యాపద వచ్చినను నా విధముననె బ్రతికి యున్నాము గానఁ బెక్కు-చుఃఖములు వచ్చినఁ బెక్కు-న నవ్వుమను నీసామెత సత్యము.
శుకు—(మీఁదికిఁజూచి) విసుద్రొమ్మరుల విమానపక్షులు కడలఁమొగములు గ్రొమ్మచుండుటంబట్టి యాఁగరాని బెడిదఁపుఁ గినుకవార్వపుటగ్గి యడలునంద్రముం ద్రాపుచుండ దేవర దాశరథిగెలువఁ గడంగుచున్నాఁ డని తలంచెదను.

సార—(హృదయముతోఁ దనలో) అయ్యయ్యో, దాశరథిగెలువనను చెలికానిమాట
(దాశరథి, చాశరథి) కర్తృకర్మకారకార్థములకు నమప్రమాణముగఁ దోచుచున్నది హాహా !

మాల్య—(లేచి) కావున మాకును ముసలితనమునఁ బసచెడిన యొడలు గడిగికొన శస్త్రధారాతీర్థము దొరకినది. (అని శుకసారణులతో వెడలెను)

ఇదివిష్కంభము.

(తరువాత విమానమెక్కి యిద్దఱునిద్యౌధరులు వచ్చుచున్నారు.)

ఒకఁడు—ఔరా ? జహుకాలమున కీ యాకాశసీధిని భయము లేనియట్లు విహరించుచున్నాము. (క్రిందికిఁజూచి)

సీ. దేవేంద్రుఁడొద్దకుఁ దెచ్చి యీందగు నందనవనంపుఁ బువుల దండలఁ జేలంగు
పెలుపలిగవకుల వినుతింపఁదగు లంక దశముఖౌజస్వశ్చి తనరు నిదిగొ ;
నీమహాపురమున నెందు నాలముఁగూడ వేడుక దలలెత్తు చేడెగముల
క్రీడారథములు సఁకీర్ణమా వీధుల నేమి సెప్పదు ; మింట నియుడ విందు
వేల్పులవిమానములు ;

(వంతవింతలతో) సుహృదండ ! హేమాం దుండా !

వీటివృక్షవాటు

లమరవిభు దాష్టలహరుల నందఁమొందు ;

నన్నిజాతుల కంచులు నాట నిందు

దళము గెలిచెడి పలుకులఁ గులుకుచుండు.

౨౩

ఒరుఁడు—చెలికాఁడ ? రత్నచూడ ? వక్కాణింపనేల !

సీ. మునుపును రక్కసు లని వినియుండఁమే ; యిట్టివీరుఁడు మాత్ర మెవఁడువెలసి
యెల్లజగమ్ముల నిడుమల పాలేయఁ జాలిన భుజబలశాలి యగుట
నెపుడు దువారంపు టిల గీర్తి ప్రకటించు నక్షరంబులఁబోలు నక్షిపబ్బు
లడరు గట్టులదాయ యను గెల్పుకంబము గడనఁజేసిన దళకంఠభాతి
నలినభవకృప, యమునిదండమునఁ జెడక,
యలకనాయకు పుష్పక మపహరించి,
వినపుమేఠరియిల్లెత్తి వెన్నుచక)

మున నలరి యెంచ నెనలేక మనఁగఁ గనియె

౨౪

రత్న—నెచ్చెలీ రత్నాంగదా ? చూడు రావణపట్టణవీధులఁ బారి కాయ
తపాటు దెలుపు తప్పెట చఱవఁగా.

సీ. ఎందు ద్వాస్తోరణబృందము దిగ్గజదంతమా క్తికనిర్మితత్వవినుత
మెందు జేజేదార కిచ్చు సంకెల యాఁగు నిలరబండిశోకవృద్ధియంత
యెందు బీరపులచ్చి కిమ్ములఁ బాంసుకేళీసుఖావాసము వాసిఁ జెందు
నెంచ మందోదరి బందుగులగు సోఁకుసుందరు లామికఁ జెందుచుండు
రట్టి పొలదెండి యిందులు, దిట్టలార
భండనంబున కేతెందు బరవసమున
ననుచు సూచించు పటహవాద్యంపుఁమోత
నిందు కలగుండు పొందెడు నేఁడు చూడు.

౨౫

మోమా—(విహసించి) నిచ్చలిపుడిందు—

మ. కని సీరామునె దైత్యకాననఘనాంగారాయమాను స్మృపాం
గన యందున్నిజకాంతుఁ డొందు నతిరాగంబు నిల్వోకించి తెం
పున మందోదరి యున్న దాత్మవిజయమ్ము స్థంగము న్సారెకు
వనలోఁ గోరుచుఁ బర్వలెత్తు చెడముగ్ధత్వమ్మున ద్విభృచుక.

౨౬

రత్న—(వగసిటునగవులతో) నెయ్యఁడా ? వేల్పుటాడయని గెలుపుబీరము గొన్న
చిత్తముతో ముత్తాతతండ్రి నిక్కపుజగమునేలిక తా నిడిన యింద్రజి యను
పేరె చిక్కినయట్టి కొడుకు నలజడిఁ బొరలుచున్నపగతు మగువను నయిత మిట్లు
గేలిగొనుటతగవుగాదు, (ముందుచూచియు) చేతివలకడ నపుర యేల యీజనసంఘ

మిరుదెలుగులఁ జాయవడుచున్నది ? (పరికించి భయకౌతుకములతో) మిత్రా ! కను కనుము,

సీ. వసుఁధ సారెకు దిగఁబడు చదుగులబరు వూన నన్నిభుజమ్ము లొక్కపూన్కిఁ జంద్రహాసము పట్టఁ జలియించు చొకమాతె యాక్రాంతములు సేయ నభిలదిశలఁ గినుకచే వెలు గలిగించు కన్జెంగల్వలను దోరణములు మింటను నొనర్చు పదిమొగములలోడఁ బగలు మార్కొను నుబ్బు ప్రబ్బు రావణుఁడీప్తు బయలుదేలు, హేమాం—(వీక్షించి) అహ యీజెట్టి పోటుమగఁటిమి మున్నగన్నది యగ్గ్య నెన్నఁడు నెలుంగని యదివోలె వెఱిపించుచున్నది. రత్నచూడా ?

తే. గీ. ఇంద్ర వజ్రముచే తుణమె, కడువడఁకు
సుర ముదగ్రీష్వభావ మంబరము మ్రింగ
బలిమివేల్పులసిరి భుజవనపుఁగరిణిఁ

జేయు నీ బిరుదెలులయ్యెఁజెలి ? తలంతె ?

౨౩

రత్న—వయస్యా ? యేమిపొగడఁగలమోయి. ఈ రావణుఁడు మహిమాధ్యులకు నేమొ పైవాఁడు.

చ. సురతరుసంభవచ్ఛులగు సాములు భీతి నదంభుఁడైనెరం

తర మిడునింద్రుఁ ; డొండుగలదా ! యన దీనతతో నదీనుఁడా

కరములలేమిఁ జాటు చతికష్టమున న్మృణులంసవాహ్యము

ల్వరపడి తీవ్రదండతను దాఁ గొని వచ్చి యుపాంతమం దిడుకొ. ౨౪

హేమాం—(వెఱపుతో) ఔరా ? యీమహావీరుఁడు సరిలేని దురముసంతసమున న

కిలించుచున్న వనాయుదేశజవాజిరాజులు జమునిదున్నచెవులు దెవులుగొలుపు కడు

వడిగల తేరెక్కి విల్లుచేపట్టి వచ్చినాడ.

రత్న—(భయవిస్మయములతో)

సీ. మొగములు విష్టపవిగమఘస్మరసహస్రకరనికరభయానకతరములు

గా, నరద్వంద్వసంగ్రామ కళీరతిఁ దీటవెట్టెడు చేపదేరిన తన

వింశతిభుజముల వీక్షించి కచువిస్మయంబునఁ బారవశ్యంబు గనుచు

దుర్వారగీర్వాణదోర్వీర్యనికషప్రతీకాశుఁడగు కైకసీకుమారుఁ

డెనసి రేఁగుచున్న యిరువాఁగుపెనుకైదు

పులమొరయికఁ జెదరు బలుమిడుఁగులు

గముల ధారుణీతలము రౌద్ర మొనరించి

మిగులనీఁడు పెక్కుమేటిమగల.

౨౫

హేమాం—(వేడుకతో) చెలీ ! దక్కినమున నిపుడు గనుంగొనుము.

సీ. కుంభసంభవునాజ్ఞఁ గుంఁగి యాక్షణ మెత్తుచెడి యెగుడుదిగుడై సేతువునకుఁ
గుదురని వింజముకొమ్ము లెత్తికొనుచుఁ దలల లెక్కిడుట సత్యముగ వీఁడు
రావణుడనుచు దర్శనరభసవ్వున నభిముఖముగ నేగి యతిభయమునఁ
జపలతఁదొలఁగు దుర్గపు లవ్వలికి నిప్పు,

రత్న—(హాసముతో)

చెట్టుఁద్రొమ్మరులు శస్త్రీకరింప

వచ్చు చందనతరువులఁ బ్రమదముననె
పలభుజులు విక్రమంబునఁ బట్టికొన్న
నందు లగ్నము లహాలే తదవయవముల
నిమున మొనరించుఁబాశబంధమున నెగులు.

౩౦

హేమాం—(నగుచు) ఈవైపునను గనుము.

తే. గీ. వేల్పువెలఁదులు రాకాసివృతు నొనర్ప
వెక్కిరిం త్రని విముఖులై విరులు గురియ
కున్నఁ గపికైదుపు తరుననున్న కుసుమ
బృందమే, కప్ప వీఁడొందుఁ బెద్దనిడుర.

౩౧

రత్న—(తడవుపరికించి) చెలికాఁడా చూడు చూడుము.

మ. దివియందుం దమ దేహకారులఁ బవ ద్దీర్ఘంబుగా వించుచు
నృవిరాజిల్లెడు వానరాగ్నులకు నీ క్రవ్యాదు లంగచ్ఛవి
న్దపులంజేయు చకాలతామసిగతాత్మశ్రీకు లుద్ధూమచై
భవమందాల్తురు చూడఁజూడ ; నహహ ధావ్యర్థసిద్ధ్యధ్వముల్.

౩౨

హేమాం—(మందహాసముతో) వయస్యా ! వీక్షింపువీక్షింపుము.

మ. ద్రుచుచారు ల్పానరింతు వింతచెయు వేదొకొంచుఁ బెంజెట్టు శ
స్త్రముల న్నిక్కము కూలు రక్కసులచే సంత్యక్త మాకాశదు
ధ్యము బూరింపఁగలేక వెండియును, లంకాధీశకీర్తు ల్నితాం
తము లజ్జంగొని వీడి దిక్కులకడ, తొల నృభావింపఁగాన్.

౩౩

రత్న—(భయముతో) అహహ, దారుణము దాపరించినది.

తే. గీ. అడరఁదోచుచు రోషాట్టహాసపావ
కప్రసరముల మెఱుఁగులు కపివిముక్త

దైత్యపిష్టద్రుఘాళి సాంద్రశరవృష్టి
నేనా చీకటు లెసఁగించు దీవిఁజేఁడు.

౩౪

హేమాం—(క్షణమువీక్షించి) అపుర ముక్కుడులును బెక్కండుగలసియొక్క కడిం
దిమగనిఁ జిక్కువలుపఁ జాలుదురు ఏల.

సీ. దృష్టదాశాధిపద్విరదబహుమదవర్షప్రతిబంధనోగ్రములఁ దార
కల మెఱసెడు దశకంఠ నేమూలను దలలెత్తఁజేయుచుఁ దరుఞరాగ్ర
నరులు వీ రతిబలస్థితిలు నిశ్శేష సేతుసంగ్రధనావశిష్టశైల
పాదాయుధఘ్నులు పట్టుచు నిశిచరపురి కుత్తరమున నెగురుదు రిపుడు

రత్న—(భేదముతో) ఆహా మిగుల నెగులు కలుగునట్లు తలంచెద. ఏల.

తే. గీ. శత్రువక్షుకపాటము జ్ఞానిమాలి
వ్రక్కలించుటఁ బులికింపఁ జెక్కుగోడ,
లవిరతనరచ్చమూరుధిరవిహితమధు
పానగోష్ఠిమహులు యాతుధాను లిదిగొ.

౩౫

ఎల్లెడం ద్లవంగయసాధనాథులఁ దలుముచున్నారు.

హేమాం—(సంతసముతో) చెలీ ! ఇదిగో సితఁడు.

తే. గీ. పక్షి కంఠరశరపీడఁ బాటిపోవఁ
గడఁగి తోకలుద్రిప్పెడు కపిదలముల
హర్షమునఁ దేర్చుచును వానరాధిరాజు
పగతు నెదిరించు నిపు ; డడ ల్వలవ దుడుగు.

౩౬

రత్న—(వంతనగవులింతలతో) ఆహాహా.

మ. శ్లవగేంద్రుం దొనరించు నస్త్రములఁ జెట్ల న్రావణోరస్తట
ప్రవిఘ్నాగ్ని, దవానలాపదను దాల్చింజేసి పోకారృడున్
రవిపుత్రుండు వెకల్పివైచు నచలాగ్రంబు, స్పృహిష్టంబుదా
నవమూర్ఖస్యక రాళి. నాత్మరూపుల స్తంభాలపిండంబగున్.

౩౭

హేమాం—(నవ్వి) దశకంఠరువట్టున నీది యేపాటిదీయఁగాదు.

తే. గీ. ఎత్తిపటికపుగిరిసైత మెల్లయెడల
వసుధఁపాతగిలించుట వలననితఁడు ;
దానినేఁడును శివుని నృత్తంపుటదరు
నగము లన్యములకు మును పెగురఁజేయు.

౩౮

శుభీయు నూహించెదను.

తే. హరివరుం డాయుధ మొనర్చు తరువరంబు
లంకరా యని యెదఁ గూఁడు ఊగునఁ బఠెఁ
దద్దతంబుల విరుల సీతావియోగ
విధురు నితని సుమేషుఁడె బెట్టు నొంచె.

34

శత్రు—(విహసించి) మిత్రుఁడా? యీ రావణుఁడు మహాబలవంతులకు ను బైవాఁడు.
గా. అట్లే కదా.

సీ. తనతల ట్టునిమి వేల్పును వేగ లోఁ జేలి వెలిఁజెదరిన నొసఁకుల నమరెడు
దివ్యాక్షురంబులు దెలియుట రామునివలన భయము గానఁబడిన మదిని
జలముగానీక మిక్కిలి తొంటికంటెను నలువఁ దన్నినమానికులనిరోమ
ణికి మహావీరున కకలంకకీర్తిండుధవళితభువనున కెవఁడు వైరి

మోమాం—వయస్యా? వీక్షింపువీక్షింపుము. వెఱపు వెఱఁగును గలిగించుచున్నది.

గీ. చెదర శరనికరములఁ బెన్నిలలు, తరులఁ
బిండిగా శక్తితోమరబృందములును
హరినిశాచరరాజుల కనవరతము
దొమ్మి నొందొరు నఱచేతిడురము ప్రిబలు.

౪౦

నిచ్చ లిపుడు.

సీ. వంగి వానరవీరపుంగవపాదవిక్షేపభరంబునఁ జిలువఁజేఁడు
శ్వాసనీచిప్రతిబంధమునం దోరమైన గళంబుల హారసూత్ర
ములుదెగ మాచీక్యములురాలి పడగల వలయము పగులునన్రభమ మిడంగఁ
గర్జహీనత సాంద్రీఘటితము ల్నిశ్చలములునైన తలలతో మోచు ధాత్రి

(వగపుతో) అయ్యయో చేజంత్రమున నలఁగఁజేసి రావణుఁడు సుగ్రీవు నేమనుచు
న్నాఁడు.

గీ. దొరకె నస్మదృఢజవిపినాందోళనమున
నిమ్ముల ఫలమ్మునీకిప్పు కొమ్మపైకమ?
షరఁగు బాహుప్రధనలాఘవమునఁ జాల
నలతఁజెందితి వింక సౌఖ్యమ్ముపడుము.

౪౧

శత్రు—(హర్షముతో) నెయ్యఁడా వెరపు నెరవునఁ దను వదలించుకొని షగతుని చె
డునుడు వెడఁద గోయుచుండఁ గోనమనికెన్నా కింపుగ మూచలించు చున్నాఁడు.

సీ. ఒకమా తెలాగ నజకఁజాలు నిరువదిచేతులచేతనచ్చిన్నమైన
పదియవతల తెల్పు వరుసగా నెవికోయఁ బడె నని యామహేశ్వరుని దనిపి
నట్టి నీతలలు తుల్యముగాఁ బదియును బదిగోళ్ళ మఱియును వ్రచ్చెనేని
కొత్తమొకమ్మల దిమ్మలయెకిమీఁడు సాఖ్యమ్మపడును నిస్సంశయమ్మ
మఱియు నోరోరి రేదిమ్మరీ ?

గీ. పజ్జికంఠవధావిభవక్రికరణమున
కీరఘూర్వహుండగు సూత్రధారుండేను
బారిపార్శ్వకుండను బీజఫలవిభావ
కమ్మ నలరింతు మమృతాశిగణము నిపుడు.

౪౨

అని నుడుపుచునె యెగసి యక్కఱికమువక్కి యాదలందన్నఁ దేరిసిడవుఁగంబమునా
నుకొని యెట్టులో రావణుఁ డూడదుచున్నాఁడు. (కలయంగనుంగొని యెలమి
తో) చెలీ ? అవలోకింపు మవలోకింపుము.

సీ. దండలుగుచ్చ నెద్దానికి మిగిలిన నలఁగిన వెల్లమాఁకులయలరుల
స్వర్మాలికులు రహస్యముగ శిరోరుహమధ్యధార్యమె యైన మాల్యమొకటి
రచియింతు నిర్జరరాజున కాదశాశ్వునితల నేఁడు సూతనపుదొనఁగు
గమికిఁ బ్రస్తావనఁ గను చతిమ్ముతత్రాసమ్మలై మనరథము లఱచు

హేమాం—(విషాదముతో) అహహ దశకంఠుండ నూఁడిల్లి పిడికిటఁ బొడువ సా
మ్రసిల్లిన యా వానరరాజును చిలుండ వానుమంతుండ నూఁడించుచు నొందుచో
టి నొందించుచున్నారు.

రత్న—మిత్రుఁడా ? పోరియకంఠపుం బిడ్డమున వీరులు నూఁటుమాటులోర్తు రోదుదు
రు దానికి వగవనెల.

హేమాం—(నిండుకడఁగాంచి) నుహ్మడుండ ? రత్నచూడుఁడా ? పున్నెమునఁ బొం
పిరివోపుచున్నావు. ఇదిగో రామభద్రుండు.

తే గీ. గాఢినందనసేవాధిగతమహాస్త్ర
చితతి, భృగుపతినహయోధ్య. వీరభోగ
హితభుజుఁడినకులపతాక, కుతుకవికసి
తాక్షుండుచుతారిక్యతి, ధర్మియరుగుదెంచె.

౪౩

రత్న—(రాము నవలోకించి రావణుంఁగూర్చి) రక్కసి కేఁడ ?

సీ. బాలుండయ్యను భగ్నపార్శ్వతీపతిధనుస్తంభుఁ డేరఁడు భుజోష్మముల భృగుజు

నస్వేతుఁడేసి యార్జవముచు బొందించె రమణీయముగ నట్టిరఘుకుమారుఁ
డరుదెంచె నొండేలయరఁడిప్తు నినువాలితుల్యకర్తృకవధస్తోత్రపాశుఁ
గావించు ధన్యతఁగంటి

హేమాం—(ముచ్చటతో) చెలీయిపు డూరకుండి (రావణుఁ డేమనుచున్నాఁడో)
బిందము (చెవియొగ్గి) బౌరా యిట్లుపలుకుచున్నాఁడు. మే లోరి రాకొమరుఁ
డ మేలు.

కోరుచు సీత నుగ్రునిగిరి యెత్తి యూచి దింపఁ

బాలు దోర్లీలగలిగి యు శైవధనువు
ఖండితము సేయనైతిని గాన నింద)
కరిమదాసారహరులై కనలునంబ

కము లి వీవెంత వాఁడైతో గాంచు నిపుడు.

౪౪

(అచ్చెరుపాటుతో) ఆహా నేఁడును ముల్లోకముల సరకుగొనని వీని యాగరువపుముడి
యంతెయ.

రత్న—(చిటునగవుతో నెత్తిపొడుచుచు) వయస్యా? బౌర నీవు దీనికె యరుదంకుచు
న్నావా? (ముఖవికాసముతో)

తే. గీ. చెండి తనమూర్ధములబంతి శేషమైన
యొకశిరమ్మున నభిమానము కలిమి నర
మేన మానిని వంచించి మెలఁకువ దగ
భవునియొకచరణమునందె పడియెనుగద.

౪౫

(పైకిఁజూచి యూహతోడ ను) మహానుభావుఁడు వాసపురధము దాశరథిని దాయు
చున్నట్లున్నది.

హేమాం—(అవలోకించి హర్షముతో) చెలీ ఆదియెయిది కానవా! వేగన్నలతెరువు
లు నెమ్మిప్పురికన్నుల చెన్నొందు బొందళము చేకొన్న మాతలిని (క్షణము వీక్షించి
విహసించియు)

తే. గీ. వివిధమణికాంతిదుంజరీవిహితశక్ర
కార్ముకసహస్రమేళనకలితమైన
యీవిమానమునందు సురేశ్వరుఁడు

పంపెఁ టనచాపమును సమరంపుమహిమ్మి

౪౬

(ఆకాశమునం జెవియునిచి) రావణుని గవనికాపరి యేమనుచున్నాడు. ఓరోరి పురు
హూతసూతా ?

సీ నీదర్పమియ్యది నిర్జరాసురభుజస్తంభకండూవిషబ్జాలికాహి
తుండికుండగు దశాస్యుండు నడంపని కతమున నీరఘుసుతున కీపు
వాసపు నరదము వర్తముంజేర్చితి తెగిచేసి రాజవిద్విప్రమిద్ది
మనఁగలఁ డాశక్రుండును నెల్లు

రత్న—(వినికెనభినయించి) రాముఁ డేమనుచున్నాడు. ఇట్టి దుంపదెంపు దుర్మయంబు
ను ను బొగడుకొనుచున్నారు గాన యథారాజాతథాప్రజా యను సామెత సత్యమె.
హేమాం—(ఆకాశమునవీనులూని) రావణుఁ డేమనుచున్నాడు. ఓరి జడదారివటూ?

కినుక నించుకవడి మండి యింద్రుకనులువెలు

గీ. ఆత్మపౌరుషహీనతోత్థాశ్శ్రవీచి
కలనె యాఱఁగఁగన్నవి కలవ యిపుడు
నీభుజిమ్ములు భువనత్రయీవిజేత
లొరసియన్ని, నయానయముద్ధరించు.

౪౭

రత్న—(చెవియొగ్గినగి) రాముఁ డేమనుచున్నాడు.

సీ. త్రిభువననిర్జయత్రా యిది నీచేయికంబములకు వాస్తవంబయేని
కోసి మస్తకములఁ గోరితి వేల యాధూర్జటి ; మూర్ధముల్లర్లభములె
నీకు జగచ్చిల్పి నీరజాసనునకు మునివన్మనకి ; భుజిమ్ము లివిపుడును
గలవంటి యిష్టడే కండు

హేమాం—(చెవియొనఁగి) రావణుఁ డేమనుచున్నాడు. ఓరోరి రాకంద ?
నీముత్తాత కనె ననరణ్యుండు మునుపుచాల

గీ. నీహ ! కనె దిప్తు చిత్రము నియతేశక్తి
మానిసియుఁ బూనుఁ గనుఁగొన మానుషాద
రాజు భుజబల మప్పుల రాలుదేలె
వానరులు మన్నిగొనెదరు దానపులను.

౪౮

రత్న—(ఆలింగినవ్వి) రాముఁ డేమనుచున్నాడు. ఓరోరిరక్కెనకొడుకా !

శా. ఒందందాశముమాకుఁ బూర్వు ననరణ్యుండు ద్రుంచి తీవంచుఁజొ
రందంగెల్తురు సత్తు రొండె బిరుదు ల్నయంబె లేదోటమో
డం దన్బట్టుచు నర్జునుండు నేనుఁ గారాగారమందున్నఁ బొ

త్రుం దైన్యంబున వీడవేడెను బులప్పుం దద్ది కుండించెడికా.

౪౯

హేమాం—(చెవియిడి) రావణుం డేమనుచున్నాడు. ఆ. రాచవడుగ! వదరుబో

తా ? అపుర క్రొత్తముచ్చితి ! రేద్రిమ్మరితేనినడవడిచందునందును గండు వ్రాయు
చున్నావు. కావున నీవిపుడు నిలువవు. (త్వరతోఁగాంచి) అపుర మందోదరీమనో
హారుండు శరముల వేనవేలం గురియింప నొరకొన్నాడ.

రత్న—ఆహా మైథిలీప్రాణనాథుండును మాటుసేయుచున్నాడ (నగి)

తే. గీ. రామభద్రుండు నటకెన రావణశర

జాతములు ప్రవిదారణభూతలమున

ఫలులం బూర్వార్థముల వేగంబడును బట్టు

లైన చరమార్థములచేత నాలసించి.

౫౦

మఱియు. తే. గీ. ఇరుసున సిడంపుఁగంబమునెడను సార

ధిపయి వారువములమీదం తెఱపిగనక

యసురనాయకు నరదమునందు నాడు

రామపత్నీలు కడువిచిత్రమ్ముగాను.

౫౧

హేమాం—(భయముతో) ఆహాహ.

తే. గీ. ఆకనమ్ము తమోమయ మాచరించు

బాణవర్షమువలన రావణుండు గ్రమ్ము

రాముండెక్కిన యరదమైంద్రమ్ముం బ్రావృ

డంబుదము రోహణక్షౌఢరంబుం బోలె.

౫౨

(తడవుగఁ బొడగని యచ్చెరువుతో)

క. పలుతెఱంగులకైదుపులను

బలుతెఱంగులకైదుపులను బ్రతిహతముల వీ

రలొనర్తు రిపుడు సామ్యో

జ్వలముగ నించుకయు నెక్కువగనంగలదే.

౫౩

రత్న—ఇదియిట్లే. తే. గీ. ఏదిప్రయోగించు రావణుండెరువవిభుజ

ముల నదుపనంహరించు రాముండెరుగేల

నమఫలమె ధైయన వీరులజంటచెయిపు

దశగుణము మర్త్యశిల్పము వైత్యకృతికి.

౫౪

హేమాం—(నగి) చెలీ! క. ఇరుసేతుల కెదుటందన

యిరువదిఘజములను బోరునీదశకంఠం

దురహితదూషణయుగం

గరమర్యాదుండె కాండె కను మనుఁగుఁజెలి.

౫౪.

(వగపువెఱపులతోనును) తే. గీ. అకట యీరావణుఁడు దర్పమడరఁగత్తి

వాతెయఁప్పునఁ బరచమూభయద మమర

నాధునరదపుఁగేతుదండమ్ములాంఛ

నమ్మగు మయూరపింఛము నఱకివైచె.

౫౫.

రత్న—(ప్రసాదముతో) ప్రియసఖా ! ఆలోకింపు మాలోకింపుము. నూటంచులవాలు

దాలుపుడాలుడీలుపేయుట విన్ననై కినిసి.

సీ. చృష్యద్విశాపతిద్విపదానపూరసారభ్యగర్భానిలభ్రాజితముల

గఱుల నేనిభిలరాక్షసకథాలయసూచకములు పాలోమ్యంబకజలవృష్టి

రోధకములు కొన్నిరోపము ల్రాముఁడు పాలస్త్యుని కిరీటపాళి నాటె

హేమాం—హా ! హా ! విదేహకన్యాకుచకుంభాగ్రకఠినతాసాక్షిత్వకారీయన్య

గీ. జన్మకౌస్తుభరత్నానుగక్తము నగు

రామభద్రుని దాహంతరమునఁగ్రుచ్చె

సాయకంబిద హా రాత్రిచరవరుండు

మకుటపరిభవమోర్వ కంపజడిగురిసి.

౫౬.

(చక్కంగనుంగొని) చెలికాండా ?

సీ. ఎచో జగదారోగ్య మిడు రాముపై సింహభాధీకుఁ డేసిన యంబకంబా

కటియె నాటి యభేద్యకవచంబు వ్రచ్చిన వేయికన్నులపదవీపమూహ

మునజిఱ్ఱునన్వెలిఁజనురక్తధారలగుమి నర్ఘాంకారమా నమరచక్ర

వర్తివర్మమ్మునఁ బ్రకటించు నీజెట్టి గాయముల్వేయి యక్కట

రత్న—(హర్షముతో)

రఘూద్వ

గీ. హుండును సీతాస్తనస్తబకోపరచిత

కుంకుమాంకవిలోపనకుతుకపాత

కి యగు రావణునెద ములికి సురకఠిర

దహతి చతురర్బుదకిణమధ్యమునఁ జాఁతె.

౫౭.

హేమాం—(చెవియిడివెంతతో) ఒకడాకేలనె కోలయున్నాల్రించి రావణుఁ డేమ

నుచున్నాడు. మే లోరి మానిసికూనా ? మేలు.

తే. గీ. అసురజీవనవిద్యాసమాప్తిలిపియె

వామనునిచుట్టువాలు నావతుమంద

బడుట దన వేయియంచులు భగ్నములయి

హారమయ్యెను దేజస్తుమరమయము

౧౯

అందును నెత్తురు గనబడజేయుచున్న నీవు సురాసురదీపుల మించు చేచుటుకు గానిపిం
చితివి.

తే. గీ. స్వకరనిక్షిప్తఖడ్గవ్రణకిణవలయ

హాసితహారములపు దశాస్యగళములను

బడువిపక్షుని గరువపు నడులక్రక్కు

నం గడుదీపించు రాముపాణముల గములు.

౩౦

హేమాం—(చమత్కారముగ) సుహృదుడ ! చూడుచూడు. తగుశూరుడు సమకూ
డు సంతసపుటుబ్బున రెట్టించిన గరువమున ముజ్జగము గలంచు రాకానిరాయని కె
డతెలుపిలేకుండ బఱగించు నంశసంజరేము నడుమనుండి రామభయ్రుడు వెంపు
దుపిట్టిముచ్చట నించుచున్నాడు నిచ్చల మిష్టడు

సీ. భుజకేలికై దశముఖుడు దాటుచు నద్వలూను ధారమున నిట్టూర్పులెచ్చ

నెగయుచు దిగబడు నిలదేటపడి కప్పబడిన పడగెల్లె నడరు మణుల

మెఱుగులక్షణము రూపజేయు శేషుడు పాతాళతిమిరము

రత్న—(భయమునంగని)

బాగు, మిత్ర

రక్కసు కదలికరయమున నెగనెన కడలెగొన్నద జలగజము లలక

గీ. యెనగి కడయేనుగులు మహియెత్తకున్

నతిభరమ్మున నంగములడంగ నంద

యెడపడనిముడుతలగుజ్జ కడవలమ్ము

మేన ఫణములు మాలుచు బూను బుడమి.

౩౧

(మొదికింజూచి) ఏల వైకూనెకులు మింటినుండి యిటనట దొలగుచున్నారు. ఆహ

మహావీరులు లోకత్రయభయంకరము సమరము దొరకొనిరి. అట్లేకా.

తే. గీ. ఈనృపనుతుండు గాధిజాధీతముల ద

లంచు దివ్యాస్త్రమంత్రిముల ; నడచించు

నిష్ఠ డట్టులె యీ రాక్ష సేశ్వరుండు
నృప్తచే నుపదిష్టమా శస్త్రవిద్య.

౬౨

కనుక మనమును దొలగెదము. (అనియోసరిల్లియున్నారు)

హేమాం—(ఎల్లయెడలం బొడగాంచి) చెలీ యిళుడు జగముల కలజడికలుగు ననిత
లంచెద. ఏల, పులస్త్యకకుత్స్థకులపీఠిరశిరోమణులు చీకటియస్త్రము ప్రొద్దుకాణముచే
తను దాని రాహుశిలీముఖమునను నట్టాని విష్ణువిపాకముతోడను నాదాని వలరాచ
నారాచముచే నదిఫాలాక్షుకోలనుం బ్రతికరించుచు దొమ్మికయ్య మొనర్చు
చున్నారు.

రత్న—వయస్యా ! ప్రియోగోపసంహారములహెచ్చుతగ్గు లేకున్నను రాముండు గెలువ
వలయునని, రావణుండు పిలుకుమాలవలెనని యు నిర్ణయము పూర్ణముగ నన్ని
యస్త్రములం బ్రయోగించుచున్నారు. నారసముల దోరమునం జేరు సురల యడరు
మాత్రము బలవత్తరము గాదనందగు. అటులేకా.

తే. గీ. నైత్యరాజశరక్షిప్తదైవతమ్ము

రాముపై నెయ్యమున న తీవ్రముగఁ జేరు ;

దశరథసుతప్రహితజైవతమ్ము దశము

ఖిభయమున మెల్లగా నంతికమ్ముఁ బొందు.

౬౩

(తె ర లో)

మ. అగుఁ గృత్తంబు దశాస్యుశీర్ష మెదియే దయ్యై తలంగాననౌ

జిగియే యంటుచునుండ హెచ్చుగనియె న్నేషాననాభిఖ్య ; చే,

యగు నేదేది నికృత్త మయ్యయి భుజంబందుండు శౌర్యంబు పూ

ర్తిగఁ దామే వహియించి తక్కుభుజము దీపించు దర్పోద్ధతికా.

౬౪

(తెరలోఁగోలాహలము)

(ఇద్దఱు నానందమున మేను గగురుపొడువ నాలించి) ఓహూ ముల్లోకములకు శబ్ద
జ్ఞానము కలిగించు కర్ణమున శ్రుజించిన యింద్రియములం దనియించు నిదియేమి.

(మఱియుఁ దెరలో నలబలము)

(ఇరువురు వెఱపు వెఱుంగులతో) ఆహూ యీమహాధ్వానము కుహకసింహదేహహ
రికఠినకంతకాహలతోలాహలసబ్దహ్రచ్చారియై యకాలమున బ్రహ్మాండభాండభంగము
నకుఁ దొడంగుచున్నది.

క. ఘనకాలకూటలిప్తము

లనఁ గంతధ్వనులె జగములామూర్ఛితము

ల్పానరించు భైరవుం దలఁ

చును భీతి న్నేడు పద్మజుడు నిక్కముగాఁ.

(వెండియుఁ దెరలఁ)

సీ. పోరించి దివ్యాస్త్రముల భూర్భువస్స్వస్త్రితయభయంకరములఁ దఱిగి యెగురఁ

దట్టిన తన పదిలలఁ గనంజేసి గగనమునఁ బునాకంఠ రపుల

రాముచే నాత్మమార్గణిఖాహ్వయ మగు యోగపీఠమున నాహూతమైన

బ్రహ్మాస్త్రమున మహీపాతితమై రాక్షసపతిమొండెము వీరశయ్యఁజేందె

(ఇచ్చట ఓని యెలమిని దత్తరంబునం బైకి నవలోకించి వెలుగుపాటుతో నొండొరుం

గూర్చి) కనుకనుము జగదంతకాలభయానకపావకకీలాకలాపధూనరములు రావణుని

రములు (త్వరగఁ గ్రిందికిఁ జేరియుఁ జూచుచున్నారు)

హేమాం—(కనికరముతో) హా మహానీరాగ్రేసర! లంకేశ్వరా! కడచనఁవి.

తే. గీ. చీల్చ నిందునిమవకరిరము, రాలు

ముత్తైముల విశ్వవిజయప్రబోధకాక్ష

రావళీశిల్పి, త్రిదివశుద్ధాంతగండ

భూషణాపహదో స్తంభ మొక్కునీకు.

౬౬

(వీక్షించి) మిత్ర! రత్నచూడా!

సీ. పడిన రావణునట్టిబరుపు నెంజిలిని దానెంత వంగిన నంతయెత్తుఁజెందు

చుట్టుగట్టుగలుగు షోణిమండలమును జిలువకేఁ డర్థకుండలతవిగి

హాధారమున నాని యాత్మఫణామండలముమోచు నిజము

రత్న—నెయ్యుఁడా! రావణుని వృత్తాంత మంతయు నగ్గలమె.

పూర్వము సితండు

జగముల గెలువంగఁ జరియింపఁ దనకాపదెట్టిజట్టులచేతఁ జూట్టుచుడిన

పెద్దమెయికంబము గలిగి బిట్టుగదలు

నెల్ల కొండలమొదలితా లెంతో యొరయఁ

దద్దమెఱయు పడగలు వదర వహించు

నవనిపలయభరమ్ము సహస్రఫణుఁడు.

౬౭

ఇప్పుడో నాగ్రాముతోలంగిన యాకశేందరపుంట్ట కడుమోవిఁ దరముగానియది.

హేమాం—(ఒండుకడం చొడగని) ఔర యిదిగో దశకంఠరకబంధముమొస్తా తన

మరవశయపు ముంహోదరిని రేద్రస్మృతికొమ్మ లోనరించుచున్నారు! (చేడియొనఁగి

యాకసమున) అయో వెకలులు కోతిమూకలు తనజాలిబెదరునుగదా నేడుపు
తెలుగుల వెక్కిరించుచుండ మహావీరమత్తకాశిని యేమనుచున్నది.

సీ. ఓదీవిజేడ మందోదరి పతిదేవతావ్రతనిర్వాహాభివ్యయ్య
ముద్దిడు బదిమొగముల నిరువదిబుజముల బరిరంభము చొందు నీవు
కాంతుడగుట; నేకదంతు కుంభస్థలమందలి ముత్యము లన్నితెచ్చి
యొంటిపేటసరమ్ము నొనరింతునని పల్కి హా! యాబుణముదీర్ప కగునె నిదర
పోవఁ దమకము :

బిడ్డలు (వగతో) కనను వినను గడు నలవికాని యీమటు కీడుగనిన సూడులయు గో
డుకడు నెడఁద నెఱుకుల నఱుకుచున్నది (అరయికతో) అహహ గైవమునకు సు
కరముగానిది యేదియు లేదు.

వందారుదేవబృంద

బందిమందారమాల్యమరందబిందు

పుల నిజపదారవిందపుఁబొడులగముల

గట్టిపడఁజేసె గద యీ మృగపతిమధ్య.

అయ్య

(తె ర లో.)

సీ. వనపాలకుల సురవసుమతీరుహముల నాటిరి కొనిపోయి నందనమున

నిక్కువీనులజక్కి నిజమందురనుజేర్చె వల్లభపాలకుండుల్లమలర

దనుజులును విభీషణునిచెలు ల్పిర్జరకాంతలచెఱి వీడుగడయొనర్చి

వారిమోములచూడ్కి వాసపుఁ గడుసిగ్గుపాలు సేసిరి

రత్న—(సంతసముతో) అనుఁగుఁజెలీ! కనుక, రమ్మ లంకారాజు కారాగృహమున
నుంటంగనఁబడని బండుపులబిందము గనుగొందము. (అనినడచుచుం బొడగని యా
నందముతో నొందొరుంగూర్చి) చూడుచూడుము సంగడిఁడా! నఱుకుల నందద
కైన కోతియెలుగు కొండముచ్చులఁ దేఱుప సుగ్రీవు ననిపి లక్ష్మణునికి విల్లందిచ్చి
విభీషణు కైదండగొని రామభద్రుఁ డేమొ గెలుపులచ్చిచే మెఱయుచుఁ గనులపం
డుపు సేయుచున్నాఁడు.

దశవదనముక్త

శక్తి సప్రణయై న లక్ష్మణునురమ్ము

నుండి నిర్లజ్జుడయి విరుల్వోవనితలు

గురియ నొందు మనుమని రక్షోవిభుత్వ

మునఁబులన్తున్ దలర మించు భూజవిభుఁడు.

౬౯

(అన నిష్ఠఱుమ వెడలిరి)

గద్య. ఇమత్కేశనకుర్తి వ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయ సగోత్రాశ్వలాయనసూత్రా
రామద్రావిడశ్రోత్రియ బ్రాహ్మణాకుండిపేంకటవిపశ్చిత్పుత్ర సీతారా
మాగ్రజ, ద్వివేదివంశమాక్తిక సోమనాథదేవిక ప్రసాదన
మధిగతకావ్యమీమాంసాశాస్త్ర వ్యాసమూర్తిశా
స్త్రాంధ్రీకృతమురారి మహాకవిప్రణీతాన
ర్ఘరాఘవనాటకమున దశగ్రీవనిగ్ర
హనామకము షష్ఠాంకము.
శ్రీవ్యాసేశ్వరార్పణమస్తు.

ఇవ్యాసేశ్వరాయనమః.

అనర్ఘరాఘవనాటకము.

సప్తమాంకము.

(తె ర లో)

సీ. తిమిరసంమూర్ఛిత త్రిజగద్భిషక్కురుఁడును రఘునృపకులజనకుఁడు రవి
దేవుఁ డెదుట నుండ దిక్పాలకులతోడ వై దేహి పరగృహవాసదోష
భీత యై దహనప్రవేశము గావించి పిదపఁ బవిత్ర యై వెడలి నితఁడు
నాత్మతేజోనలమందు నొక్కొక్కటి వేల్చి నిశాచరప్రతనతలల
నసురపతిమూర్ధరచితపూర్ణాహుతెయయి
నేఁడు జగదభ్యుదయ హేతునిష్ఠముగియఁ
జేసి విడిపించి రావణచెఱను సీత
రాఘవుఁడు మున్దె రభసత్రపాఘజలభి.

(కాలక్రమమునను)

తే. గీ. వెంట రాఁ గపిరాక్షసవిభులు లక్ష
ణుండు సీతయుఁ బ్రక్కల నిండుకొలువఁ

బుష్పకం బెక్కె రా, మనుమూలవంశ

వృత్త మేధ్య కయోధ్య కావీరవరుండు.

(పిదప విజయాభిరాముండు రాముండు సీతాలక్ష్మణులు సుగ్రీవవిభీషణులును విమానారూఢులై వచ్చుచున్నారు.)

సుగ్రీవుండు—(రాముంగూర్చి) సామీ!

మ. తడువ నేవకుం డై పయోధిసదనోద్యానమ్ము లె చోట్ట నొ

స్పృడునీలంక దశాస్యవిక్రమకథాబీజాంకురక్షేత్ర; మిం

దొడయం డాసురనాథశీర్షదశక ముచ్చిచ్చిన్నమం జేయ నిం

పడరించె నైటి నూటినూటికి శతేజ్యాత్యాళి కొక్కొక్కండే.

రాముండు—రాణీ! విదేహమహిషతిదుహితా! ఇటు లంకకుం దూర్వనను సువేలాచల మునకుం బడమటను గనుంగొనుము.

సీ. నీకయి పోరెడు రాకాసి కోతిమూకలం గరాళము పొలికలను నేండు

నెనంగించు భువనభీ; నిండు నంభోధికి యువతులు రక్తమయులు సహస్ర

మప్పరోవధువుల కైరి వేలకొలంది నాథులు; నిటమేఘనాదమాయ

నిరులు గ్రమ్మిన నహిశ్వరమణులే కన నగుచందనతరుల నస్త్రములుగ

నెత్తికొని వైని దిరుగుచునెనంగం జేసి

రి, దివి ఖిగ్యోతమయము హరిజలపతులు.

సీత—అర్యపుత్రా! యిచట నెసేతకోసముమీరుత్రాంచుత్రాటి కట్టచుభవించితిరా?

రాము—ఘోనుమైతిలి! ఘోను.

స్మరణమాత్రమునం స్మృతసంనిధానుం

డైనపక్షీంబుగ్రిం దస్మదీయమగునాజ్ఞ.

ఆ. గీ. నమలి మ్రింగి యహిగణమ్ము గణి ల్లని

పడిగమణుల వెలిని బడంగం జేయు

నిండు మాకు నాగిబంధనక్లేశమూ

దత్తు ఇంబ నిర్దుతం బొనర్చె.

(అరసి చిలునగవుతో) ఘోరా యీజాతి చెడ్డతనము?

మ. ఇరునాల్గు ల్పవుల న్రిహింప, వినంగా నీక్షింప ను న్గన్నలే,

చరణమ్ము ల్గనరా, పురమ్ము నడవ, న్నర్వంబు నొందుం డెదిం

దురు మేతొల్పులఱుమూర్పు, లోజనని! కద్రాడేవి పుత్రోఘముం

బరముం గాంచిన నిట్టివారలనె కా భావించు కం దీ వహ.

౬

(అందఱు నప్పుచున్నారు)

సీత — (స్నేహస్మితములతో లక్ష్మణుని నీక్షించి రాముగుఱించి) ఆర్యపుత్రా సామి
త్రీ కీరితిమొలక పొడముపొలమేవలననున్నదియో !

రాము — (ఆమోదరోమాంచములతో) దేవి ! మైధిలీ ! యిదిగో నటఁ జేతికి వలపల
రామరావణుల దండులమేటియొంటరులగులక్ష్మణమేఘనాదులయొక్కటికయ్యపున
లఁగుడుదండిసాకిరిసువేలగిరిదరితిప్ప. ఇంచే

క. వలపునఁ బుట్టుగగుర్తులు

వలనను, జెన్ముటజలముల, వల్లభునిచితా

నలముఁ గనలించు చార్చుచుఁ

బొలదిండిపొలఁతి యెవతియొ పొందు నను మృతికా.

౭

రాము — అపుజానకీ ! యపును. ఇదియె లక్ష్మణునిగెలుపులచ్చితావరించిన క్రిడా
గృహము.

క. హనుమంతుఁ డిందె ద్రోణా

ద్రిని దెచ్చి సుమిత్రపుత్రిహృదిశల్యంబుం

బొనరించి యుద్ధృతంబు భు

వనములె నిశ్శల్యసౌఖ్యభాగులు సేసెకా.

౮

సీత — (తలఁపుగానిపించి గారముతో) ఆర్యపుత్రా ! కిష్కింధేశ్వరశిబిరధురంధరుఁ
డు రఘుకులకుటుంబాపద్భంధుఁడు నగునాహనూమంతుం డెందున్నాఁడు.

రాము — రాణీ ! నిమిరాజకుమారీమణీ !

తే. గీ. రాక్షసేంద్రవధానంతరమున దృమణి

మండల్ధండు గనఁబడి మాజనకుఁడు

తానె శాసింప రఘురాజధాని కనిచి

తే నతని నభిషేకవిధానకృతికి.

౧౦

(విమానవేగాభినయముతో) దేవీ ! పార్థివీ ! ఇం దీమహనీయునంబురాని మ్రొక్కుము

తే. గీ. హరిభుజాంతరమధిర యయ్యు సుభట

భుజవసతి, లక్ష్మీ, మృదశిరోభూష యయ్యు

జగదలంకార మిందఁడు నగుదు రితని

జలమున న్జనియించెడు జంతు లె కద.

౧౧

(అరయికతో)

తే. గీ. తగున యానేని జల మమృతంపుఁబ్రకృతి ;

గాదు గడువెంత యిది మాకుఁ ; గాదె జలవి

కృతిరమాచంద్రధన్వంతరిసురభిసుర

వృక్షకౌస్తుభము లననొ వింత యెంతో.

౧౨

మఱియు దేవీ యిందు

తే. గీ. కంఠపర్యంతమును దలగానఁబడఁగఁ

బృష్ఠపాశ్చోద్ధరంబు లనేద్యములు గ

నాభినలిననివాసి యై నలువ గొలువఁ

జిరముబుక్కుల, వారణోదరుఁడుపండు.

౧౩

(సీతమొక్కుచున్నది)

లక్ష్య—తపోధికులకుసిద్ధి సొచ్చునను పలుకునత్యము.

మ. ప్రలయంబందుజగంబు ముంచు ; నినుచు న్బాధోధరంబు ; ల్గ్రహ

నలము న్బాడబసంజ్ఞ మూను నడుమ ; న్దన్ప న్సథాంధస్సుల ;

నొబ్బుచున్దాపుత మీపయోనిధికి నెంతోయంతమే ; న్ద్రోలెనీ

జలధి నీల నగస్త్వఁడో తపము లస్మద్వందనంబందుఁడీ.

౧౪

రాము—(బయలుమానముతో) తమ్ముఁడా ! చెప్ప నేల.

సీ. కుంభసంభవమునిగాంభీర్య మెదొ మించుగడలియు నీనిచేఁ బుడిసెఁ డయ్యెఁ

దెలుపఁ దమన్నతిఁ దలమె యావింధ్యశైలముఁగను దీనఁ దుంగమ్ము గాదు

వెండియు నాయనా ! ఘనులచరితములు చొరరాసెసహజమహిమ గలవి.

ఆర్ణవం బిది జగదంతదినంబునఁ దిండిపోతునహస)దీధితిరుచి

కడుచుడికించుట గడ్డకట్టుచు మహూర్తంబున లవణకూటంబె యయ్యెఁ

బిడపఁ గాలభయానకవీతిహూత్రిఁ

దుద్ధతార్చిస్సమూహుఁడై యురవణింపఁ

బెటిలి చటచటయం చతివేగముననె

శశవిషాణాంబరాంబుజసామ్యమందె.

౧౫

సీత—ఆర్యపుత్రా ! యంబునిధిమధ్యవత్తి యగులంక యాడనునేరేడుదీవిని గట్టుసంకె

లవలెఁ గనఁబడు నిది యేది ?

రాము—దేవీ ! మేదిసీనందనీ ! పడినరావణజగద్విజయధ్వజ స్తంభమునుబోలునిది కకు

త్సకుటుంబముగోడువిభజించుకొనఁ బాలివఁడైన ప్రాప్తఃచూలికీర్తిమూర్తిమహా
సేతువు.

సీత — (సంతసముతో) పున్నెమున నార్యపునర్దర్శనమహీరుహము మొలపించుమందు
కడిందినడవగన్నదానను (చేతులు నోయిలించి) మహాత్మా ! నీకు నమస్కారము.

రాము — దేవీ ! విశ్వంభరానంభవా ! అవలోకింపు మవలోకింపుము.

మహాస్రగ్ధర. ఎటుదూరా పాతిదై త్యాహితకమలముభేదృక్సుఖప్రాప్యముక్తా
ఘటితాంచద్ధారసమృద్ధిగ్వలయనిభయెసంగం దనర్చు న్నముద్రం
డటులీసేతూత్తమం బాధ్యము మణికినకాహార్యసంమితాచ్ఛ
స్థటికాగాగ్రంబుల స్తోచరమధితరళస్ఫారసాదృశ్యధీకికా.

౧౬

మఱియు నీతనింగట్టునపుడు

తే. గీ. పొంగి కల్లోలగణములు భూధరప్ర
వేశమునఁ దట్ట మరల భూభృత్యమీస
గామిను లపునదులకు సాగరమెజన్త్ర
కారణం బయ్యెవిపరీతఘటనమార.

౧౭

(సుగ్రీవుంగూర్చి) చెలీ !

శా. ఈపాథోనిధి సేతుబంధవిధిసంహృష్యత్కపిక్షీప్తశై
లాపాతంబునఁ బొంగునింతవడి నద్యద్వంబున నివ్రతీ
పాపత్తిం బ్రవహించి యుద్ధృతమహాహర్యోల్లసత్కందరౌ
ఘాపూర్త్యర్తిమదం బడంపఁ జెపుమాహా ? యేదశంజెందెనో.

౧౮

సుగ్రీ — దేవా ! మీచరితచిత్తరుపలకయగుమామది వ్రాయనిది యేదే నున్నదియా ?
మఱియు

మ. లవణాంబోనిధిమధ్యవర్తితిమిజాలంబంబుల న్నొడికి
న్జవితీపు న్లనఁ జేయుచు న్నడవ న్నాహంబున స్తీసరి
న్నివహం బదినిసాతనోచ్చలితవార్షీరూప సోవాధ్ధిక బా
టవ మెచ్చ న్బడె నెల్లచోటులను జూడ ద్దామె యై పర్వచుకా.

౧౯

విభేషణుండు — దేవ మనునంశమాక్తికమణి !

సీ. పడునపుడే పీల్చి కడలిఁ గందరముల, నాపయి పాంథపు నద్రరాజు
సుతుఁ డెక్కునాశ్శకుఁ జూచుట నెలమి నొకన్నీటివజ్రదలఁ గలసి యెసంగు
పెను నెలయేళుల నినుచుచు మును సేతువునఁ గట్టుగట్టులు గనఁబడి సెసి

నిసి మందునోపధీనివహంపుగుటుతుల నాయదనున నున్నహరులదందు

విడివలదలంపజేసెడు

సీత—(మందహాసముతో) ఆర్యపుత్రా! గౌరీజనకుడు గిరిరాజునకు యువరాజు జ

లసిధిగర్భవర్తి, మైనాకశైలము కైక్కలు దక్కించుకొని యు స్థావరమె యయ్యె.

రాము—(నగి) ఓ. జానకి. ఓ.

విడిచికొడుకు

గ్రౌంచు, దండ్రుని హిమగిరి, గడలి చొచ్చి

పక్షములు రెండు రక్షించుధాగ్యముంగను

చిత్తడు కార్యముఁ బరచునందిత మొనర్చె.

౨౦

సీత—(నవ్వుచుఁ బుష్పకముంగూర్చి) విమానరాజా! గగనమార్గమున విహరింపనెడం

దమి యెసంగుచున్నది. కావున నెగయుము.

రాము—(కుతుకస్మితముతో) రాణి! రత్నగర్భగర్భరత్నశలాకా! కనుకనుము.

మ. దివిపై నైకి విమాన మెక్కుకొలఁది ద్విక్కు ల్దగం బ్రాకు దౌ

దపుల; స్వేడివెలుంగు దాఁపగుట నూర్ధ్వం బింతకుష్కంబులై

నవి యాకాశమున) జంతులు విమానం బట్టె పీడింపఁదే

మ వెలార్చు న్ననయిత్తు లంబుఘెనయోమాధుర్యకృష్ణర్థముల్.

౨౧

మఱియు.

మ. ఘనశర్జారవరౌద్రము ల్జలవము హ్లాధేతర మిత్తన్లు లో

చనయుగ్మాయురపాకృతిక్షుమము విస్తారముఁ జెందించుఁ, జం

ద్రునివెల్లు బ్రసరింప వీనిపయినే తోచె స్విరోధంబు లే

మిని జ్యోత్స్నాతిమిరౌఘము ల్విలుచుట నిన్మెంతొచిత్రంబుగాక.

౨౨

సుగ్రీ—(క్రిందికిఁజూచి ముచ్చటతో రాముంగూర్చి) దేవా! యిపుడు దపుల నవలొ కింపుము

తే. గీ. ఎత్తుపల్లలవేటుపా టెటుంగరామి

వక్త్రపులు తమ తమరంగె వ్యక్తవటుంప

గడలి, చుట్టును గుడికొనుపుడము చిత్రి

కుట్టిమమువలెఁ గనులకుఁ గుతుక మొనఁగు.

౨౩

వెండియు దేవరా!

తే. గీ. ఈమహిమాదధి పన్నగస్వామిక్రతవ

లంఘము వసుధాఘణామండలము, భువనము

నందమూల్యముఁ ద్యాదృశ మైనరత్న

మేదా తాలిచి కడుగర్వ మిప్పు డెనయు.

౨౪

సీత — (ఎదుటఁ గనఁబడుచుచు) ఇదిగోఁ బ్రళయకాల కీలికీలాకలాపము లుడికించుకడ
యుష్మగుత్తులవలె యుచ్చంబులై యాకసమొరయు శిఖరముల వేనవేలఁ గనులందను
వు నీపుడమితాలుపెయ్యది ?

విభీ — దేవీ !

క. ఎదుట న్నిమవసుధాధర

మిదిగో మకరధ్వజునకు మృతునకుఁద్రాణం

బాదవించినయట్టిమహా

షధిదుర్గాసంజ్ఞ యిందు సంభవ మందెన్.

౨౫

సీత — ఇందే మహాత్ముఁడు మన్మథుఁ డిందులేఖరనయనానల మందాహుతి య
య్యెనా ?

విభీ — అవును దేవీ యవును. ఇదిగో వలకడదేవదారువనముల వరుస బేరికైదుపు జో
డుబూదియగుటకు సాకిరి.

తే. గీ. పురవిభేదసుముక్కంటి మొగసమముగ

నలెగి యున్నసుమున్నిందు, నందు నొకటి

మండె బగ్గునఁ దక్కినరెండుసైంప

వయ్యె దానిపొగం గల్లునలజడియును.

౨౬

రాము — నుడువసేల.

తే. గీ. ఎనఁగు నెయ్యదొ నీలలోహితునినొసలి

చిహ్నమగులోచనచ్చానఁ జిచ్చ జము

హానిఁ జెందింప దాచినదీని కహహ

సంజ్వలన మయ్యె సంకల్పసంభవుండు.

౨౭

సీత — (రాముంఁగూర్చి) ఆర్యపుత్రా ! అట్టులక్కఱికము వక్కుముక్కంటి యట్లు దే
వికి సంముఖుడయ్యెను ?

రాము — తే. గీ. స్మరతిరస్కారస్వర్ణతస్మాహృదీర్ష

ములఁ ద్రేయశ్రేయసోపకములఁ దపముల

నీమె యొనరించె నీజగదీశుండు తన

దేహమందును నాత్మద్వితీయత న.

౨౮

విభీ—(పరిహాసముతో)

క. చిరకాల మీమె తపము

నరపి కపాలస్థుఁడైన నెడ నెడ గలయా

హరుమైన సగముఘలము ని

తర మర్థము తత్ఫలప్రదము నొనరించెన్.

౨౯

స్తోత—(నవ్వి యతనింగూర్చి) యభిలాషముతో ఇంచెందు మహనీయసర్వమంగళకుం.

పాణిగ్రహణము జరగెనో ?

విభీ—ఇదిగో నెదుట నోవధిప్రస్థమను నగాధిరాజునగరము ఇందె.

తే. గీ. తఱచుగ మహకౌషధులు గలధారుణీధ

రుం డొసంగంగ శతఖండమండనండు

పెండ్లియాడెను సుఖముగ విముఖగూఢ

గూఢ పాదింద్రనిర్భయం గుఢరతనయ

౩౦

రాము—అగును దేవి యిందె.

అ. గీ జనకు డాత్మచుహిననంపద హేమంత

వీభ్రమం బొనర్ప విమచభుజగ

భూషణమ్మ గౌరి పొందె నక్ష్మణ

మును బ్రేయంకరముం బ్రేయసికరమును.

౩౧

స్తోత—(చిటునగవుతో) ఆర్యపుత్రా ! యిందెకిందుమై నీటు సేయుటం దనకులోంగమిం

దప్తనమ్మకగౌరి చంద్రశేఖరుని నిజశరీరమునం గూర్చుకొనెనా ?

రాము—నగి ఔదేవీ !

స్తో. ఈవలిగుబ్బలి నింతి డాసామునం దనవలనగమునం దనరనట్టి

యీశ్వరుం డర్థనారీశ్వరుండై గౌరిచెలికత్తె లపుడు శేషించినట్టి

ప్రియవలనగమునం బ్రేయసిడాసగమున నవులాట కొరు నర్థనారీశుని

గావించి; లే, జతకలయిక యెలమికి నెడఁబాటుతమియును హెచ్చుగాదు

తీర్చుకొను సారె కామహాదేవుం డెడమ

యర్థమున నిల్చుకొనుక మద్దమునను

గుడియెడమయాచుం బ్రతిబింబమడరందెలుతు

మిథున మది దివ్యమనోన్య మేలఘనము.

౩౨

విభీ—సాక్షి !

సీ. తనయిచ్చ నొకపయోధరమున సిరిగించి, యుభయసంఘటిపథ మొంద మాళి
చం, దసవ్యకరంచునందు జిలువశేటిజందెముదాల్చు మైసామువెలది
వేలుపు మీ కింపు వెలయించునీయనఘూడవకన్యఁమునను విశ్వ
దాహవృసనవిస్తృత్వరమహస్సహితముఁబెఱసామునను దియావీలనదిస
ము నయి యనోన్యన్యరయసంశయననుమనదు
నాది, దాచంటిపత్రచుండినపుఁజెమట
దూలఁజేసెడువలకేలివ్రేలిబూది
గలఁపుతనుపుఘూడులింగములమిగులు.

౩౩

క. కుడి మగచిన్నెలఁ గా డిది
పడఁతి యెడమ నింతినిన్నె బాగెనరుడునా
బెడఁగె నపుఁనక మనరెం
డడరుట నిదిప్రకృతినాల్పవది యన నె తగుకొ.

౩౪

(ఒండుకడఁ గనఁబటుచుచును)

సీ. దనుతనూభవనిషూదననుజాకేయూరవజ్రాంకురనికరోద్ధ్వకషణవతి
మయ మగునవయవచయమున, నాధారకమతఖర్పరఘర్షణమునఁవర్త
యరిగినమొదలుననక్షుల కిపుడు సంఘద మొదవెంచునీమందరాది;
కాపున నూహింతుఁ గలశపాథోనిధిమఖనమ్ముమున్నతిమాత్రతుంగ
వ్వనుచు

రాము—(కనుఁగొని చిటునగుతుతో)

తరికొండ యిది సహించెనెటు లహహ

చిలువరాత్రాఁగియెరయిక నలంచుచున్న
గాయగాదినకైక్కుల గాయములను
గడుచు తననొప్పికే భయపడఁడు గాదె.

౩౫

తే. గీ. జలధి నీవట్టచిత్తుడే గలుగఁ జే-
పాప నిలక్షిక్త సేరలుకాగ్యవంతు ;
నితరులు ఏరియి లనుచుడి నెగుడుచుగుడు
గానొనర్చి జగమ్ముచు నలంచెవైచె.

౩౬

సీత—పాలకడభిమింగడయె మిగిల్చినవీరకై చలివెలుంగుం తోలని వీరహిమలను లే
ణులవైఁ బగఁబట్టె (అందఱు నగుచున్నారు)

వి. — (రామునిచూపలుకె తలంచుచు) అహహ.

అ. గీ. తోయ మరల లక్ష్మీం దోయధి మది పూను
గానిపని యిది ఫలహీన మరయం
దోయింపడినవాడె యాయమృతాంశుడు
మరల వచ్చుచుండు మాన కెపుడు.

32

(అరసి యాకసమున)

మ. కపటంబేదాగ్రహింపదైత్యరిపువక్షఃపీతదీర్ఘాలయం
జెపుచున్నేనినమస్కరించి నినుం గొంచెంబిడ్డికోపింపవే
ని, పయోజాలయచౌచు నీచువిడియున్నీచానుసారంపువి
దృపయోరూప గురూపదేశమున సాధ్యంబీపు గావించితో.

33

లక్ష్మ — (హాసముతో) అవుర సురాసురపీఠసమరతూర్యతాళనర్తకి, సకలరాజసంఘసరి
భవసరాక్రమదాయిని, తెగువరుల వేలకైదుపుచీకటినాడు మిడుగులు, మధువిహో
ధిఘనాఘనమున మెఱయు మెఱుంగు నిశ్లేల నిందించెదరు. ఈమెయే
క. ఒనరించిగుణులతోజత,

గననుచ్చైఃపదము, గోరికముల, ప్రియాయో
ధనకరనాలనివాసిని

తనరంజేసెడునొకొ యని ధారావ్రతమున్.

34

సీత — (ఈసుతోవలె) తనపాపప్రాతీక్షాల్పమును విచారింపంబాలుమాలి జనుడు లక్ష్మీ
దేవికైన ప్రతిష్ఠపదములు పాడును. (ఎదుటగనఁజలుచుచు) పవలుప్రొచ్చుచేసిన వె
న్నెలవలెం గనఁబడు నీగిరియేది ?

విభీ — దేవీ !

మహాస్థిర. ఇది యాకైలాసశైలంబిటం బటికపురాయిక్కపెన్నెల్లులన్న
న్నదియు న్నవ్విక్రంబగుజ్జాయ, తరులప్రతిబింబావళి ; న్దోయజంబు
న్నిదరంజెందించునత్యంతిక తపనకరొన్నిద్రమేతత్ప్రథానా
స్పదపూర్వధ్వంసిమూర్ధాభరణవిధుకలాభాప్రిసంచంబులల్లిక.

35

రాము — డొర నూలువిధములం గనుంగొన్నం గన్నులకలుపు దీఱదు ?

తే. గీ. రావణాంబ మండలరత్నరాజి
పత్రమకరాంకుర విమలస్ఫటికాశ్మ
మద్రికైలాసమిది ; దీనినధివసించి

కంఠ్రుయక్షులు చరితమహేంద్రుపురిని.

౪౧

మఱియు

తే. గీ. మనుజభుగ్రాజ భుజదండమండలకృత

గాఢపీడనఃస్థిలమేఖలముపలుగు

రాలగట్టిది జలమందిరమ్మనరంగు

నెలములానరించు ముక్కంటికలరు చలువ

౪౨

విభీ—(సీతంగూర్చి) దేవీ! దీనింగనము.

సీ. కైలాసగిరితటిగణమున ధూర్జటి జడలకురవణంపుఁ జందుమొలక

వెన్నెలఁగఁగిన వెన్నెలగుత్తిరానీటివెల్లువజననిగిన, దాది

గౌరి యమృతహస్తగావింపఁబోషణ, మామచేచలువ నత్యంతవృద్ధి

గన్నమేనులచెట్లగమి; దిట్టతనమున నాటుమోములబెడ్డఁడాటకెక్క

విఱచినను గొమ్మలనుపైఁచి వెల్లడించు

భాత్యమైత్రము మఱియునీపర్వతంబు

నెల్లిమునగిరిశుఁడు, సురనేత్రమొక్క

వేగనుల యంగములచేత వెలయుతనువు.

౪౩

క. నీలోత్పలములఁగుచ్చిన

మాలికవలెఁజేరుపను గుమారుఁడులాగఁ

గేలితమిఁదలఁపఁబ్రమథుల

తోలీలన్నప్పు శివుఁడు తోడ్పడుమీకుకొ

౪౪

మఱియు.

సీ. యత్రాంధవభ్రమణాఘూర్ణమాన భూచక్రాధిరూఢము సరగపార్శ్వ

వాసివాసర నిశావలయము సురగిరిరగిరదిరుగ గోచరములయ్యె

క్షణము తేజోమయచంచలత్తుగు; నిదెట్టులాకొ చీకటి మెఱుంగులును నిమగ్న

మాజగదృత్యేష్టయవ్వహరుఁడు మివ్వుశుద్ధులనొనరించు

(లక్ష్మణుఁడు)

సాంపుఁజెంచు

నిందుహరహానివిధులేఖ, మృగివిరోధి

కరరుహంకురకుటిల, భీకలితమగుచు

జింకచేరీమిసోనెష్కులంక

సీత—(పరిహాసముగ)

షిల

పాపమీలేడిరోహిణీవల్లభునకు.

౪౫

క మానిసి పుణ్యేయలంబాములం

బూని, మననమునవసించు పురవైరితల

స్మానికమగుటను నగుంబా

తొను గళంకంబు సాదనగు నేమాజ్ఞా.

౪౬

విభీ—(నగి) షరమేశ్వరుండును జింకతాలుపరి నలంకార మనోరథమునం దాల్పునని తలంపను. అట్లేకా.

క. పరివారమృగుభూతవి

సరమిచ్చంజంపంఘా బ్రసాదవృనరా

తిరిం జేయనొకొ పుణ్యేయతా

ల్పరి యితండు నిశాకరునిం దలపయింబూనాజ్ఞా.

౪౭

(చందలు నవ్వుచున్నారు)

రాము—(బహుమానముతో)

సీ. కలుకంఠజడగుంపు గట్టుటనబసిన చిలువలదొరగఱచిన నెలకల

మకుటావతంసకలిక, మండలము నిండుగావింపఁగాఁ బట్టుకాటుతోడఁ

బట్టి నొసటికంటి పావకు సెకలచేఁ గాఁచంగఁబడునట్లు తోఁచుదాని

మ్రొక్కెద

(పుష్పకముంగూర్చి) విచూనరాజా! మైథిలిమేరుశిఖరములు గనుంగొనెడు, నించుక యెగయుము.

విభీ—(సీతంగూర్చి) దేవీ! కనుకనుము.

మేరూర్ధ్వభూములుక్రిందనె చరియింపజ్యోతిర్విసరమునిటప

ముపయినుండినతర్వనాతపముల, నెల

నెలనువరునగఁ గ్రోలవేల్పులు నెలకళ

లను ఏడిగదాఁటి దర్భమొలకలకొనలం

గొలుకునంకహరిణమునం గుతుకమొసఁగు.

౪౮

లక్ష్మ—(సీతనుద్దేశించి)

సీ. కనకపునేలఁచాటను బండులనుమించు తరువులచేత భాస్వరము, సురల

భవనముచఱులపాపటయిది, పిచ్చకకుంటునడుపుతేరు కొఱులుచుంజను

పెనుబాట, యిందుంల్పిడుగుఁబెడల సెకలగుములఁగరగు కఠానిపడుకు

టడుసునమునిగిన యరియంచునలిగిజ్జమున వారువములెత్తుఁ ; గనుముగిరిని
తొంటములనెందు హరిచందనంబుల వరు
సయిది పట్టపగంటను జనుటవిన్ను
మానికముప్రక్క నతిదీర్ఘమైనచాయ
కలిమిఁ గన్నలపండువై యలరఁజేయు.

౪౯

(చుఱియుఁ బరికించి యానందమందహాసములతో) భారా పుష్కలావతాకములపైపై
నభ్రము వల్లభుఁడు (విమర్శించి)

సీ. సురపతిచుట్టము ల్పుందరులును దాల్చు నీవిహ్నికుల పూపుటెత్తులమరు
సమరావతినివిహారము నల్పనైరావతమ్మిది నిర్విరోధవృత్తినేఁడు
లీలనెగరవైచి యాలమునన్దీని పారెకుఁబట్టుచు నారవంబు
నలిపించెఁ దనదశాస్యములతో నమముగ రావణుఁడాత్మకరములతో నె
నుగ్రీ—నత్యము దశకంఠవిహారములు వాకులకగోచరములు.

ఉంచురొకరికంటె నొక్కరుభుజశాలు
లెవనినమరభీరునెన్నవచ్చుఁ
గాని లంక క్షేనిఁబూనెడు నీవసుం
ధరయొ వీరభూమి పరిగణింప.

౫౦

తే. గీ. వారియో, పిల్చువీనినిబట్టియేమి
నేనెనోయది దృక్కులస్పృష్టిఁగనుఁగొ
నుచునుపీమలకలిమి వినచును మనెద
మనవలమువాకొనగనది మనతలంబె.

౫౧

రాము—(గారవముతో)

తే. గీ. భుజకులిశమూలమున దశముఖునిఁదాల్చి
వాలి, వననిధులందెల్ల వార్చెనందె ;
నేమియనఁదగు ; వాలిసంహృతియెయ్యె
వెరపుదశముఖుఁడెవ ; నాబిరుదలతియె.

౫౨

సీత—(రామునితో) గగనాంగణమున విటిగిన కర్పూరకణికల ముక్కలవలెఁ దెల్లని
దిగాఁ దోచునిదయేది.

బిభీ—(సీతతో) దేవీ విమానరాజము చంద్రలోకాంతికమున కెగనె. నీమహానీయునిం
గనుము.

సీ. కడలకుఁదూరుపు పడమరవలకడ డాకడయను క్షేణ్ణుడొక్కలుపుచు

జలజలఁబాటువెన్నెల వెల్లువలనెల్లకడలందుఁ కటికిచీకటి దలఁగుచు
నీరూఝుగిరియను నెల్లజగములవెలుఁగు విర్తనమున వెలువడుమొలక
హరిణాంకుఁగనుఁగొంటయగు మనుజుని మనుగడమెల్లల ; మితెందుగరశకంధ
రమకుట నిబద్ధహామ్యాభరణపు దివ్య
మొలక, తొవవిందు, కాచీర్లఁబొట్టనించు
వలఁతె, హరిణాక్షులను దనవెలుఁగుముత్తి
యములపేరులఁగై నేయు నదిదినేల్పు.

౫౩

సీ. బాసనాల్వార సుధబాసనమున వారిగమికాఁడు, తమ్మిసంయమికి ముక్కు
మూతెనెర్పెడునొజ్జ, ముజ్జగముల కలుకులకనులకుఁ జట్టికూడు, మరుని
కాయుపుఁబెనిచెడి యధ్వరమునఁగర్త, తొగకన్నెమానము టొలఁచుజాణ,
పాయంపుఁగైపు విభ్రమగోష్ఠులకుసాహ్యాకారి శృంగారైకసారవాది
యదిగొఱ్ఱిమఁతుఁడీ యమృతాంశుఁడందయ
మందె

లక్ష్య—(చూచి కోరికతో)

పురుహూతపట్టణయావతంబు,

భూషణముపీనులకు వరిమొలకఁజేత

నునిచియనోన్యమును నవ్వుకొనుచువేడ్క.

౫౪

తే. గీ. పిలువనాఁకటివెల్లునఁ గలఁతఁజెందు

నిందు మఁడలముననుండు కందుజింక

యేమియేమియొనర్చునోయెపుడుఁగూర్చు

కదలునవచులునెలయను కలలబొంత.

౫౫

సుగ్రీ—ఆ. గీ. వెదవిమూత, నెమరుగవలింపఁగరము శా

ఖ్యమ్మవొదలనంక హరిణాక్షుపు

కూరుచుండఁగంఢ్రకుతుకముననునిద్ధ

వనితెలుతడ ; వపుడువ్రక్కలింప.

౫౬

ఆ. గీ. కుండుఁజలివెలుంగునొడ, లనుమానముఁ

గ్రొత్త కూర్పునతుకులత్తనియది ;

పిదపఁదాళములను బెదరింపరేఁగెనే

నలుఁగువొలె నడలుగలుగఁజేయు.

౫౭

మఱియు.

ఆ. గీ. పార్వతీరమణుఁడు ప్రతిమాసనిర్మాణ
మొందునీయమృతమయాఖుకళల,
జడలఁ దాల్చు నొకటి సమయకళాదుఁడు
మెక్కకుండ మచ్చుముక్క వోలె.

౫౮

రాము—(మక్కువతో మ్రొక్కి)

ఆ. గీ. నీవు వేల్పుగమికి నిత్యమమృతభుక్తి
నీదుకాంతి గుల్మినీవితతికి
దాదిపని యొనర్చు చాదరు వగుజగ
ములకు నుసులు దాల్చుపోణిములకు.

౫౯

ఆ. గీ. మిత్తిగొంగవిసము మ్రింగి తచ్చలమునఁ
దగులుకొన్నజమునిత్రాడు మెడను;
సోమ! నిన్ను శిరము సోకఁ దాల్చక యున్న
నేమి యగునొ పలుక నెవఁడు చాలు.

౬౦

(సీతనుద్దేశించి)

సీ. కనులపాల్వెయి తేనె గట్టిపెరుఁగుల సత్తరు, పుదధికి సర్వతనువు మెదడు
గెలిగించువిందు, శృంగారము మేల్కొందు, జన్మపుఁదిందుల సాధమధువు
గీము, దక్షసుతలగేస్తు, పాలకడలియాళువముత్తై మే మని పొగడఁగ
ముల మహేశ్వరశిరోలంకారరత్నాంకురము

సీత—ఆర్యపుత్రా! మహిమసాంద్రుఁడు చంద్రుఁడురోహిణీరమణుఁడనియె ప్రసిద్ధుఁడు
గానఁ గులశీలరూపయావనముల సవతగు సవతులనెత్తి నడుగువెట్టె ధన్య, దక్షక
న్య, రోహిణీసుందరి.

రాము—(నగి) ఔ జానకీ!

దయితోపభోగ మెన నైన,

త్రే. గీ. రక్క లిరువదాటిటివయి నొక్కటికిని
బండిరిక్క వహించుసాధాగ్యమేమొ
వలపువలె

(స్వర్గమును గ్రహించుచును)

విరిగెల్వమొగ్గలవలన వె
డలు సెకలయనువున నడలంగఁజేసి.

౬౧

తే. గీ. వెన్నెలలు గ్రోలుచలి, విధువెలుగు లించు
 వెన్నెలపులుంగులకుఁ, బ్రయునన్నిధానో
 మునకు నేగుమృగాక్షులమూఁగదూతు
 లిందుమణ్మతమకరందకందశములు.

౬౨

మఱియు జగదనుగ్రహముకై.

తే. గీ కుడి యెడమ గానిలోకచక్షుస్సు, క్రొవ్వి
 కూసెదుచకోరులకు నీటికూలివాఁడు
 కైరవముకుళకలితాంగహరుఁ డళిగ
 భీరగళతాళములఁ దోచు వెలివెలుంగు.

౬౩

వెండియు.

సీ, సర్వజ్ఞ లగునభిసారికలవిలోచనమ్మలసిద్ధాంజనములూ ; సాంద్ర
 ములు, ముజ్జగములకన్నులు గ్రుడ్డిపటిచెడుపటములూ ; యన నిరుల్బతీసి క్రవ్వు
 కొన్నభూవలయమునన్నికడలపయిఁ బాటువెన్నెలవెల్లువలబలిమిని
 శోధించు చిపుడు దోచు నిదిగో శర్వరీసార్వభౌముఁడు

(అనందమందహాసములతో) ఓప్రియా ! ప్రియవాదినీ !

చందా జగముకంటె

తే. గీ. నధిక చూనంద మందించునమృతలిందు
 పులకు ననువాదములగు నీపలుకు లివ్వి
 నన్ను

జిభీ—(మక్కువతో)

అైరామ నేఁడు పన్నగవృషభుఁడు
 భూమిధరసూలసంఘర్ష మున మెఱసెడు.

౬౪

తే. గీ. మాళిమణిబృందములకాంతిమండలములు
 భోగిపురమునఁ జీకట్ల పొగ రడంపఁ
 జెపులలేమిని గుండలరవపుఁజెఱుపు
 నంద కార్పుచుఁ దలల నీయశము వినును.

౬౫

(నవ్వి)

మ. ఇరువేగన్నుల నింపు వొంగ విను భోగీంద్రుండు నీకీర్తిఁ బా
 డ రహం బన్నగకాంత ; లేమి వినుప్రోడాయెల్లెడం బాడ ని
 ర్జరనారు ల్గదురక్తిఁ గర్ణయుగభారంబందు వేగంటి ; నే

యిరువీనుల్విను చూడ్కి దా నయిన నా ; నెట్లశ్రుతి నోల్లెడికా. ౬౬
రాము—(వీంతయెలనగపుతో విభీషణునుడువు మెచ్చి చందురుని నీతమొగమును గనుఁ
గొని తనలో)

ఉ. తాతస్యజింప వీనిదయితాముఖసంనిభునిం దొడంగ, రు

గ్రాతము పుట్టునట్టె యడరం బొనరింపఁ దలంతు రోహిణీ

నేత నిజాసకారి, శయనీయము తన్ని ముడింగిన నృఖా

వేతుడె యాట నాపని విజృంభణ మందక పోయె నంచెదక. ౬౭

(నీతంగూర్చి)

తే. గీ. ఈభవద్వదనముతోడ నిందుఁ ద్రాసు

నందు నిడి తూఁపఁ దక్కువ యయిన నరసి

యిడిన వెననేయఁ గనఁబడు నెర్తురాల్ల

చుక్కలమిషంబున వరోరు నిక్కువంబు. ౬౮

మఱియు నిదియును.

తే. గీ. తనయుఁడా మహిమాధ్యుఁడు తమ్మిచూలి

తనువుఁ బవలెల్లఁ దేంట్లమేల్కొనుటఁ దొట్టి

కొలుచు నతిభక్తి నహిమాంశు నలఘువిభవుఁ

గాన నీమోమునందముఁ గమలమందె. ౬౯

నీత—(ఇంచుకనగుచుఁ దలవొంది) ఆర్యపుత్రా ! యేల మహిమగల భూతతి యిట్టిపరి
పూణాబింబు శుభ్రాంశు విడిచి యొక్కకలనె శిరోభూషణముగావించుకొనె.

రాము—(పరిహాసముగా) ఈ యమృతమయాభుఁడు ముల్లోకములకు నుపకారి. ఇ
తని నిరవశేషముగఁ దలఁదాల్చిన నోహూ శివనిర్మాల్మమగుట ననుపయోగియై
యవును (అందఱు నగుచున్నారు)

రాము—నీవును నెలనెలకొలుపు నీతనింగనుచున్నావ.

నీ. భువనత్రయీనేత్రముల కమృతనవాన్నయాగము, జగ మేర్చు నగ్ని యాటూ
కొఱవినిడుపుతున్క, కుంచికయాశాకవాటము విఘటింపఁ; బ్రథమరేఖ
శూరులలోనఁ గుసుమధన్వసూచిక, నృగలోచనాముఖతొలకుఁ బ్రతి
రాజబీజము నవభ్రాజిశీతాంశుఁడు ఘనమోద మొనరించుఁ గన్నుగవకు

నీత—(సంమతించుచు)

తే. గీ. పొండుదురు శోభగుణపరిపూర్ణులెంద

నేనిహీనులూతలపయి నెక్కుదురను

సామెతకు హరుజడముడిచందమామ

యే నిదర్శనమగు నాద్య మినకులేన.

౨౦

రాము—(నగి) దేవీ! మహాక్షత్రియకులసంభవా! ఇదినత్యము.

సీ. నడవయారంభమునాడు వేడుకఁ జెట్టుద్రిమ్మరు ల్లట్టులు దెచ్చి నైచు

వడి నీళ్లు లెల్ల నంబరమున కెగసిపో నంతయు వెల్లడి యైన కడుపు

గవిలోతు గలుగుసాగరము మున్నాపునద్దు ను బోలె దాఁటినయనిలజానకు

నెద భయ మొదవించె; నెనఁగునధికు మీఱరామి కలిమికంటె లేమి తఱినె

మఱియు నీచంతుతే జిది మండలమున

నుండి యెల్లడఁ గ్రమ్ము నిర్వాప్య థపాద్య

ముదయభూథరశృంగచంద్రోపలముల;

నిర్యదాత్మద్యతులచేత నిజతనువున.

౨౧

తే. గీ. అర్ఘ్యలాజాంబలులఁ దారలర్పణంబు

సేయ, లోఁగాంతి ఘనతచే మాయఁ గండు

మొలక, రాతిరి చీకటిమొత్తములను

దలఁగు, చెల్లర యక్షులు ఫలము జెంద.

౨౨

ఆ. గీ. సింహనఖము వంకఁ జెందు మోదుగువిరు

ల్లర భూషణములు గలుగువారి

జాక్షులు వెఱ నంకహరిణము ముడుంగఁ గాఁ

గడు వెలుంగునిందుఁ గాఁతు రిపుడు.

౨౩

చిట్టి—ఆ. గీ. ఇందుకలల నొకటి యెత్తి రుద్రుఁడు తల

దాల్చి రిత్త యైనదానిచోటు

నందుఁ గలుగుమిన్ను కంచురూపున మాతెఁ

గానిచో సితాంశుగార్జ్వమేమి.

౨౪

(నవ్విరాముగూర్చి) ఆ. గీ. నీదుకీర్తియెదుట నిజకాంతిమదమున

నుటుముచంద్రుఁ డెంతయురుగుణుండు

విన్నుమన్ననూతిపెనుకప్ప ధవళిత

త్రిపురవిజయికంతదిగిభగంఢ.

౨౫

సీత—ఆర్యపుత్రునికీర్తికాంతులతోఁబోటియొనర్చి యోడినమేటి, జింకతాల్పరి కళంక

సంపదసంపాదించెనని తలంచెదను.

(అందఱు నవ్వుచున్నారు. రాముడించుకనగుచున్నాడు.)

సీత—(రాముంగూర్చి రఘుపతీ! సకలజననిచయగేయమగునీయశము.

ఆ. గీ. కడంగు నెడదమచ్చగలవానిచే బల్మి

వడిగఁ దిరుగుమన్దపర్వతమునఁ

గలంగు పాలకడలిగర్భము, బహుళప

క్షమునఁ దఱుంగునిండుకలలఁ బోలు.

౨౬

(తెరలో) దేవరా! త్వరపడుము త్వరపడుము. మహాత్ముఁడు వసిష్ఠుఁడు నిర్ణయించిన పట్టాభిషేకముహూర్తము దాయుచున్నదిగా.

రాము—ఓర యయోధ్యనుండివచ్చిన వాయుదాయాదుఁడు మనలఁ జొరపెట్టుచున్నాడు.

సీత—(సంతనముతో) ఆర్యపుత్రా! అంజనానందనుఁడు వేగిరపెట్టుచున్నాడా?

కాపున మహిమాధికా! పుష్పకా! దిగుముధరణిదరివింటితెరువునఁ జనుదము.

(క్రిందికిఁజూచి, రాముంగూర్చి) ఆర్యపుత్రా! నీరంధ్రనీలధరనీలమపు వసుమతీవల

యమున విష్ణువక్షస్థలమునఁ గౌస్తుభగభస్తిస్తబకమువలెఁ గనఁబడునిదియేది.

రాము—(చూచి విభీషణుంగూర్చి) ఆ గీ. నటకుసానమొనఁ దనరినఖరకరమం

డలమునుండి యెగయునలుసులగమి

కరణి మెఱసి విశ్వకర్కపనులసాల

యొక్కొ, యెండమాయలొ, యెదొ వెలుఁగు.

భీ—దేవరా! యదిరోహణాచలము.

సీ. పుష్కరమున జ్యేష్ఠమూలయో దఱచినక్రాంతములుగఁ గార్తికమునఁ బున్న

మను సత్తిజాతరకు నరుగునరుల సరకుల మోచెడి ఖరులకు నను వగు

ముండ్రమే పులు గలపోడులదారులఁ బెను గాలిఁ బిడుగెండ బిట్టుదుకునె

దారులకలిమిని దూరమునుండియే కన్నులతే జడంగం బొనర్చు

నెల్లెడల దట్టముగఁ గ్రమ్మునిండురుచుల

నూరు నెలరాలునురువుల సుద్వమించు

మ్రోగబుడగలుదమయాష్ట్రమున మఱుంగుట

రత్నములు మొలచెడియీధరాధరమున.

౨౭

అందఱు విమానముదిగుటఁ గనఁబడుచుచున్నారు)

రాము—(చూచిసీతంగూర్చి) దేవీ! దక్కినమున.

తే. గీ. సింహళపుదీవియంబురానిజనించు
నల్లతొగ వలె మాణిక్యనగమకరువు
లవలెఁ గననందము +

సీత—

+ ఇందుమెలంగుచుండుఁ

గనుపపులుపూలఁ బోలునగస్త్వహంస.

౭౯

రాము—(ఎలనగపుతో) అవును మైథిలీ యవును. ఈరోహణధరణిధరము దరినె లో

పాముద్రవల్లభుడౌ ముని రెండవయాశ్రమము. ఆమహాత్ముఁడు.

చ. కులపతి కుంభసంభవుఁడు గుఱి ధరించెను గొప్పపాత్రపు

నొబ్బలుపున విస్తృతాపుని నముద్రని గంఠెఁడుఁ బోలె ; వింజపు

న్మలతలయుబ్బుజబ్బునకు మంచి భిషక్కును వీనివేవెలుం

గెలయును గుఱ్ఱ మొక్క దిన మేగెడు నంతటిమింటి కెక్కినక.

౮౦

వెండియు.

మ. ఎతఁ డాన న్దలి న్బడి న్బరువుచే నెత్తంగ రాకుండిన

జ్జతతెక్క జ్జతనంబుతో నెగిరి యజ్జ న్నారెకుంగూలి యెం

డితొలు ట్టారుచు దిక్కుచూలి ధరణిభృత్తు ల్క్షణం బయ్యె వీ

క్షీతము ; ల్సాహస మామునీంద్రునినుతు లేయంగ వా కొప్పనే,

౮౧

మఱియు శృంగారచక్రవర్తికి రత్నసింహాసనమగు నీసింహళద్వీపమునఁ గడసంజలయుప
క్రమములందు.

సీ. చంద్రకాంతస్థలసరణు లుదయ మందఁ గలసుధాకరువెలుంగులను దేమ

కలిమి ఘనపదలాక్షారసమంటుట నడుగడుగున వేగ జడిసి వెన్నె

లపులుఁగు లెగురుట నపగతవినయలవెలిచవి సంచారములను దెలుపు.

(ఒందుకడగవపలుచుచు) ఇదిగో నిందు ముత్తైములుపుట్టు నీశ్వకాధారము తామ్రీప
రీనది.

ఆశువల్లును గర్భ మంటుట ఘన మైననీటిచినుకు లీమెనిసుఁగు లరుగు.

తే. గీ. నంగనలయంకమందుండి యంకము ; జవ

రాండ్రపాలిండ్ల భోగపుణ్యములపంట

వలన నీతామ్రీపర్ణిసలిలములగును

బోనివడగండ్లు శుక్తిసంపుటధృతములు.

౮౨

సీత—ఆర్యపుత్రా! పెద్దదియను మోమోటనుచేతనె 'మహాత్ముఁడు మున్నీటికి భాగీ

రధిపై నెయ్యము. ఎల్లవలపుజాలునో సహజమాత్రిక సర్వాంగాభరణ రమణీయ
యపు తామ్రపద్మియందె కననగు.

రాము—(నగి వేరొకచోఁగానిపించుచు)

తే. గీ. ప్రమద మొనఁగు మలయపర్వత మిందుండి

గాలి వీవ దయితకపటవినయ

సాక్షిణులును సఖులు సాంత్యన మొనరించి

మరలఁ గూర్చుగల ర మానవతుల.

౮౩

లక్ష్మ—(ఎదుటఁగనఁజేయుచు)

సీ. తనయఱచేతిమధ్యమునఁ బొంగెడు పెనుమిట్ట నీకులనె చామె నలఁగివడ

లెడుచోరగమిని దాల్చెనొ ఘనకృప యనఁ గడలి యెల్లనుగ్రోలి విడిచినట్టి

బ్రహ్మాన్ని యైనలోపాముద్రచెలుపుని యన్యాశ్రమము గన నయ్యె నిదిగొ

(మఱియు నిందు)

చతురబ్ధిపానచేష్టను గనఁబడినదాహముగలమునియుదయమ్మునొందఁ

తే. గీ. దమ్ముఁద్రావించికొననొ సన్నద్ధమయ్యె

నిర్మలములయిన నీళ్లు

సుగ్రీ—(మందస్మితముతో)

మునివరుఁడు సత

యంబుధులఁ బట్టనాపోశనంబు వణకె

నేమొ సతజగములు నన్న మేమె యనుచు.

౮౪

(అన్నియెడలు పొడగని యానందాశ్చర్యములతో) ఆహా బహుకాలమునకు నేఁడుపడు

నాలుగులోకములకు నేకచండధారుఁడు రామదేవుఁడు ధర్మపీఠమునధిస్థింప దండ

కారణ్యము గేస్తులు జడదారులకలుములు (వెలయుచున్నవి)

రాము—(నానచిటునగవులతో విమాననేగము గానఁబడఁగఁగ్రిందికిఁజూచి) అపుర బంగ

రుహరిణము చెరలాడు కాంతారభూములపయి నేగుచున్నాము.

సుగ్రీ—(నవ్వులాటతో) ఇదియాహారీచు మైయెరఁదన్నుఁ గాచికొన్న సోకుమన్నీని మా

య సన్నాసివేసము మోసపుఁగిటుకుదానొకఁడెయెఱిఁగిన పంచవటి(ఆవరముతోను)

సీ. కౌశికయజ్ఞవిఘ్నము నల్పి సతిమోమునం దుండి యును విదేహధిరాజ

పుత్రీదృగ్గంబుజములు ద్రిప్పి యును రెండుసారులు విభుని దాశరథిని విలు

సజ్యముచేయింప శర్తుఁడు మారీచుకంటె నెవ్వఁడు రాక్షసకులమున

నా నెఱమగఁటిమి యారసి యినుమారు మ్రొక్కెదనతనికి +
(సీత సిగ్గుపడుచున్నది.)

రాము—(ప్రస)వణాచలముగనఁ జేయుచు సీతకె డెలియునట్లు)

+ ఈభూధరంబు.

తే. గీ. రేయిరతనంపు వెలుఁగుల సాయమునను

మాలకాకులు చేరున ద్దాలకించి

వెఱచిగూబలు వీడుగవియరులయది

యీపుకూనసమునఁ దలంతే మృగాక్షి.

౮౫

తే. గీ. ఇందుఁ బయ్యంట లాగనే నీవు గినిసి

చీరపని సేయఁగూర్చఁబోఁజెట్లకొమ్మ

లెత్తెవన దేవతలు వేడ్క నేమొనడు

పాతమెంతయె నాపయిఁబడెనట్లు.

౮౬

సీత—(మందహాసముతోఁ జేతులుజోడించి) మహనీయలైనయో జనస్థానదేవతలారా ! ఇదిగో మీపరిచారికజానకి మ్రొక్కుచున్నది.

రాము—(వేటువలనుసూపుచు) దేవీ ! యిందు మహిమానుషమగోదావరికిఁ గేల్కాడ్పుము. (సీతయెయాలకింప)

తే. గీ. నెలఁత ! యీనదియిసుకతినైదరిప్రేంక

నంపుదీవలపొదలకు నడుమ మోదు

గుమొగడలదండనే గ్రుచ్చి గోళ్యయాట

యోరువనిచను లొప్పు నీయురమున నిడి.

౮౭

తే. గీ. తద్ద నవ్వితి నేనంతపెద్దనేర

ము సలిపినయట్టు కౌమారపునియమంబు

భగ్నుమగుటను గనియుఁ గోపంబు, మంద

హాససుందర మయ్యె నీయాననంబు.

౮౮

సీత—(లజ్జాస్మితములతో మొగమువంచుకొని గోదావరికి మ్రొక్కుచున్నది)

రాము—(తిరిగిచూచుచు వగపుతో) దేవీ !

సీ. ఈమాల్యవద్యుమిభృత్తటిపొంత వారిదములగుంపు వర్షింపకున్న

బ్రవహింపఁ జేపెఁ గాలువలు నాకన్నీట; నావర్ష ధారల నవనిజములు

నానియు నీపెంచినవి యట్టివ న్నని పల్లవింపక పోయెఁ బాడఁ దొడఁగ

వయ్యెఁ గేకులు.

త—(వగపుపెంపున నెలుంగురాలుపడఁ బుష్పకముం గూర్చి) విమానరాజా! నేను
నీతనుగా. నాయెద వజ్రనిర్మితము. పెగులదులే. అయినం ద్వరపడుము. ఈదిండ
కారణ్యపక్షి— నతిక్రమింపుము.

రాము—(విమానవేగము గానిపించుచు) నీతతో దేవీ! యిదిగో నెదుట మహారాష్ట్ర
మండల ముఖ్యమండనము కుండిననగరము. ఇందె.

+ ఇతరాననుభూతవై భవము చంపినగిరిభవము పవన

మిది విదర్భము నిఁతులయించువిలులు

మొనలి యీదెడుచెమరుటంబువులు గ్రావి

భూరిదయితపరీరంభమున నవయవ

ముల నినుమడింపఁ జేసెడుం బులకిరసము.

౨౯

పొలియెను.

తే గీ. కైశికీవృత్తిపారభోద్ధారు లైన

పలుకులు వహించు నీదేశభవ్యరీతి

నలవలుచుకొంగ్రు చూరదేశాంతరముల

యందు వసియించు కృతికర్తృబృంధములను

౩౦

చిట్టి—(వలకిదగనఁజేయుచు) దేవా! ఈయాంధ్రవిషయంక్షేత్ర సైగోదావరహారాలం

కార ప్రధాననాయకమణి మహిమాధ్యుభేషేశ్వరు నమస్కరింపుము ఇతఁడె

సీ. ప్రళయతాండవవిజృంభణభయంబునఁ బోలే నెదమసా మెదల నదే మిగిలిన

కాల్గలభేరవకాయము దాల్చుచు నర్తనాయకమున నెముకిలే మి

వులుమేనికిఁ దగఁ జాములతేనిపుటేయలఁ బిలువఁరపదంబు చెలిమి నుచు

బరమేశ్వరుఁడు జగత్ప్రయకర్త యెసంగు

రాము—(అంజలిఘటించి)

నృత్త మారంభించునెడనె పడినె

పదల గిరిసుత, రిర్రయాపాలునింపఁ

దిరుగువగి నల్పు జగదీశ! తెలుతు నిన్ను

మాళిభూషణభుజగోర్తమప్రభృయులు

కిడుం దిరుగుచుండి నయనము, ల్గడలుచాడి

౩౧

తే గీ. కనక తిరుగుచు నున్నవి, గాంచు చునె,

నీవు విశ్రాంతిఁ జెందిన నెఱుగఁ వయ్యె.

నీకుకంఠరజగదంతకాలగాఢ

తిమిరములు నీకుకంఠకాంతిని హరింప.

౯౨

తే. గీ. కోసికొని తనతల యను గురుకమునను

వేటు గా నట్ట యాడల వేటు గాఁగ

లీలఁ దాండవ మొనరింపఁ గాలరాత్రి

యతిభయన్త నఁ గాంచె మహానటుండ.

౯౩

(అందఱు మొక్కుచున్నారు)

రాము—(వేటుకడఁగనఁజేయుచు) దేవీ! యిదిగో ద్రవిడమండలము బొమిడికనుకెం

పుగుత్తి కాంచీయనుపురము మొనరిసిడమువాని కాపురము. (చేయద్దుపెట్టి సీత
తో) ఇందె

ఆ. గీ. చెమటనీటియచునుచే వరు లైనవ

ల్లభలకొఁగిలి యువలకు బిగితము

గా నొనర్చి వడిగఁ గ్రవ్వుచు గగురుపుఁ

బీలలగమి మరలఁ జేర్చు ముదము.

౯౪

మఱియు.

ఆ. గీ. అలఁతఁ బుట్టి మొగమునం దెల్లచో బాటు

నళికఘర్జజలము లపనయింప

మకరపత్రముల, హిమద్యుతి మదహరి

చెక్కుమగువలమగచెయుపుఁ జెప్పు.

౯౫

సుగ్రీ—(దాకడంబ్రదర్శించుచు) ఇదిగో నిందు శృంగారదేవతకు నట్టిల్లవంతిదేశము

పాపటసుస్పాణి యుజ్జయిని యనురాజధాని. ఇందు

తే. గీ. ధవళవసనమాల్యధారణగౌరవ

రీర లలివ లిందు గౌరవిశల

ననుపుకానిభవనమున కేగ నీడలే

వ్యక్తము లగు నెగురువారివి వలె.

౯౬

సీ. ఇందు మేడలక్రింద నిండుకరములు చకోరవిహంగము ల్లోలుచుండి

పెన్నెలరస ముంచుపిన్నసిద్ధలవలెఁ గౌతూహల మ్మృధిక మ్మొసర్చ

నిదుతెఱునోటిదొన్నెలలోచనము లుంచి కనుఁగొనుచుండ జవ్వనులు తమము

దొలఁచుట నెల్లడఁ దెలు పగుకడుపు; నీపురవరమం దంతిపురములోని

తరుణులవదనకాంతులఁ దనిసి. పొట్టి
నిమురుకొనుచుఁ బరుండుచంద్రముకరములు
తని తనక యుఁ జకోరము పెనిచినయది,
కడుపు నిండినబేర మన్నుడి నిజముగ.

౯౭

విభీ—అలకాపుటభేదనము పేటయని యెన్నఁదగిన యిందె త్రిపురసంహారబాబ్బ ప్రతిఘట
దు మహిమనిధి మహాకాళనాథుఁడు. ఈయనయే

సీ. పృథ్వీరయభ్రమణవిస్తృతజటావల్లిప్రణాళీపతత్స్వర్గనదిజలముల
పేరియూచలు చుట్టు బెడ గగునాపంజరమ్మ నిర్మించి తొరఁ దిరుగుభుజ
దండములను పక్షమండలములజత నంచ గోలుజగత్త్రియాంతనాటి
కానటుఁ డగుదొర గాచుత జగము ;

రాము—(కేలుదోయి దోయిలించి)

దేవాసురమకుటమణ్యశుభౌత

చరణ! లయవేశ వ్రేల్చియు జగము నొనటి
చిచ్చుకంటను మఱి దాని సృష్టిమాన్వఁ
దలఁపుచేతనొ కామునిదహనమును న
యిత మొనర్చినదేవ! నీ కేను నతుండ.

౯౮

వెండియు.

తే. గీ. వెడలె వేగమె మూడవనీతునామ్మ
సుండి యనలుండు విషమనేత్రుండ హస్త
మందు సంమోహనాస్త్రముఁ జెందుకాము
నందొ స్వాహాఁ దలఁచి తడవయ్యె జడుఁడు.

౯౯

(అందఱు నమస్కరించుచున్నారు)

సీత—(నవ్వి) ఆర్యపుత్రా! మహిమనిర్భరుఁడు శశధరశేఖరునకుఁ బదునాలుగుభువన
ములు భుజించినను గంటియొకలి తీజదయ్యెన. కాపుననె జగన్మోహనుఁడు మద
నుఁడు, నకాలకబళము గావింపఁబడియె. (అందఱు నప్పుచున్నారు)

రాము—(విమర్శముతో) ఈమహాత్ముడే

సీ. ములికి యాపురుషోత్తముని దాల్చి నతిభక్తి వడివచ్చి కనుచిచ్చమిడుఁగులులకు
వడలుటఁ బరువెత్తఁబతగేశ్వరుఁడు ముడుఁగుచుసాఁగుచుండెడుకుండలీంద్రుఁ
డనుగొనయము గలధనువు నాకర్షించి యస్త్రముఁ గూర్చినె యనుపురారి

పదుభేద మింతని వలుకంగ శక్యమే

(ఒందుకడ గానిపించి) కలచురివంగనపు వసుధేశులందఱకుఁ బెద్దరాని చేదిదేశమస్తక
మాణిక్యమాలిక మాహిష్మతీనగరి యిదె. ఇందె

సుందరు లాళ్లేషచుంబనసుర

తోత్పవాదిక క్రీడాదురోదరపణ

మియ్యఁ జేసెడు పూటకాఁ పిత్తుధన్వ

సౌఖ్యమె యరయ జయపరాజయము లైన

నేమొ కోరెడు గెలు పందనె యువమనము.

౧౦౦

(విమానవేగము గానిపించి) దేవీ!

సీ. దరిఁ దిరముగ నుడునరులను గూరిమివేనిచేఁ బలెఁ బితృపతి యను

భ్రాతృహస్తమునుండి బలిమిని గొని నిరసాయముగాఁ దిండ్రభానులింబ

మును జనఁ జేయునవనిదేవి నృగమనయమండనము సురాలయము వాఁక

కును సహచరి యీయమున మించుకొ +

లక్ష—(దళులవ్రేలితోఁ గనఁజేయుచు)

+ ఇదిగో జాహ్నువితోయగిజాయ్ త్రిపుర

హరజటాజూటవిక్రీడనాన్యతకర

చాలమిత్రముల జగత్ప్రనుదనములఁ

బయసుల సగరసుతచితౌపాపయిత్రి

మనవృజినములఁ దునుము నీదినమునందు.

౧౦౧

రాము—(సంతసముతో)

వే. గీ. గౌరి యప్పుడు పంచునగల్గు గలియు

హరునిసూర్ధమునందు నోయంబ ద్విగుణ

మైనగాంధీర్యమునకు నిధాన మనతి

బహుభగీరథకృతతపఃఫలమ నీకు.

౧౦౨

(స్తీతంగూర్చి) దేవీ నమస్కరింపుము.

సీ. వనరుహసంభవభవనమునుండి యంభఃపతిఁ జేరుచు నుహిమ గల్లు

భర్గునిమాళికాభరణ మైనట్టిభాగీరథి యిది దీనితీరమందుఁ

దను పుజ్జగించి పైఁ జనినవారిని బ్రవాహప్రతిఘటాల నైనఁ దీవ్ర

తరయతపూరతతౌర బ్రహ్మలోకమ్ము నరుగఁ జేయును

సీత—(హాసితవత్) తన వెల్లువనంతల ముల్లోకముల బంధామందించు నోడు దానిని
నీకు వంచనము (అందఱు మ్రొక్కుచున్నారు)

అయ్య—(వేటుకడ గానిపించుచు)

ధర్మేశ్వరుని వచనపు

ననుసరించుట రజతాచలాధివాస
సౌభద్రు విడువక మీంచువిశ్వేశ్వరుండు
పుణ్య ఖట్వాంగమును శేలఁ బూనువేలు
పెనఁగువారాణసీపురి యెదుట నిదిగో.

౧౦౩

రాము—(అనందముతో నవలోకించి)

తే. గీ. పారము గనంగ రాని సంసార మనెడు
వారినిధి నీడువార లీవారణాసి
పేరినీవిని విశ్రామ మారఁగాంచి
చేరుదురు మోక్షనామకతీరమునకు.

౧౦౪

మఱియు నిందు సర్వేశ్వరుడెపుడు నివసించును.

సీ. కంఠకాంతులు పన్నగపలిఁ గ్రోలుటఁ బడఁగలవయి మాణిక్యములె గనఁగద
హరము, విగ్రహభయహినువన్నందనిభుజలతాబంధవిస్ఫురితకంఠ
ర్థాయుతుఁ డేకస్వరములఁ దత్పర్వాంగవిరమణవామనతరముల నపి
రతము సామము పాదుబ్రహ్మశిరస్సును భరియించుమృగధరాభరణమాళి
మేలు జగముల కిడు

(వేటుకడ గానిపించుచు సీతఁగూర్చి) దేవీ! యిటుచూడు ఇందు

ననోన్మీలితగుణ

కిణపరుషతఁ గరుణ నాదు శేలు తొడరు

చేమో గట్టిగ నలుపునీచే మహిమముఁ

జెందె నీవెద్దలపురి కన్పండుముందు.

౧౦౫

సీత—(ఇంచుకనగుచుఁ గనుమరలించి హరిమితో రాముంజూచుచుఁ బురింగూర్చి)

తల్లీ! మిథిలా! మ్రొక్కెద. వెద్దలకును నానమస్కారము విన్నవింపుము

రాము—(సుగ్రీవ విభీషణులంగూర్చి) నెచ్చెలులారా! జానకింగన్న భూతధాత్రికిఁ బు
రుటిల్లు మిథిల యిదిగో.

సుగ్రీవవిభీషణులు—(కుతుకస్మితములతో) ఇందు మహిమననాథుండు పార్వతీప్రాణ

నాధునిచాప మజగవమును ఛాత్తుభార్గవుని భంగము నొందించుచున్న నీతోఁ దడ
పుగీరనగంజలాదు సకి యీవీరలక్ష్మి.

రాము—(సిగ్గు సలునగవులతో వేటొకవైపుగనఁజేయుచునీతతో) డేవీ! ఇదిగో నం
తకంటె ముందట మొనలిసడమువాఁడు వడుగునోమునోచు తపోవనమువలె నిన
యరమణీయశృంగార విలాససంపన్నశంపయనుగౌడరాజభాని. (చేయడ్డుపెట్టి) ఇందు
నీ. హరిణలోచనలు రోమాంచోచ్ఛ్వాసద్ధాత్రసంధిసాంద్రాన్తేషసంఘటనము

లను రేయి మిగులఁగా నొనరించి యస్వదు కంబముపైఁ బ్రదీపంబు మొగ్గఁ
బోలుచుఁ గొంచెము గాలించి వత్తిని బ్రమిదలఁ జమురులో జ్వలన మొంద
మొలబంటిచీకటి యిల గప్పచుండఁగఁ బ్రకటింతు నిజరహఃపాటవంబు

లక్ష ౪—(ముందుఁ గనఁజేయుచు) ఇదిగో, నవనీటివిజుల మొదటినివాస మంతర్వేదికిఁ
దూర్పున నొండొంటి మైసిరిగిందము నల్లయగలును బూసకొనుచున్నవివలె మహి
మాసామాన్యలు మందాకినీకళిందకన్యలు గలయుచున్నవి.

తే. గీ. హిమవదుత్సంగచిరవాసహేతుజనిత
పాండిమస్తును గనినట్లు పరఁగుగంగ
తండ్రివేడివెలుగునంకతలవిహృతిని
నలుపు గనినట్లు యమున గనంగఁబడెడు.

౧౦౬

అరసియు.

తే. గీ. బలివిరోధ్యంఘ్రిపదనఖాభాపరంప
రల మనోబారిమాళిచంద్రుచివీచి
కల హిమాచలనిష్ఠుండనలిలములను
బ్రతిపదంబును సురనది వన్నెహొచ్చు.

౧౦౭

మఱియు.

తే. గీ. అఖిలతీర్థోచ్చతరమిప్రయాగ మిందు
వాసమొనరించువారలు భవపయోధి
పారమీక్షింతు

రాము—(ఆదరముతో) వర్ణింపఁజాలుదుమా!
ముక్తిగవఁకనఁ గల్గ

గాదుగఁగాయమాన లిరుగడ నడరుట.

౧౦౮

(నీతంగూర్చి) డేవీ! మ్రొక్కుమిందు.

తే. గీ. సకలలోకప్రసిద్ధ మీశ్యామ మనెడి
వటము చిత్రచరిత్ర మీవసుమతీరు
హచ్చుబాయ వసిం చెడునట్టిజనులు
సయితమును బరతేజము సంశ్రయింతు.

౧౦౯

(అందఱు మ్రొక్కుచున్నారు)

రాము—(విమానవేగము గనఁబడుచుచు హర్షముతో)

తే. గీ. ఒడ్డు పొడుగున నొప్పెడియూపములను
మొలకగమి మనుకులయజ్ఞములపరిమితిఁ
దెలుపుచివ్వుకుపులరాణి దేవిభూమి
పూనుపట్టమె నా సరయూనది యిదె.

౧౧౦

ఇదిగో ఐకరమయోధ్యాపురమును.

క. జనలోచనములు మిన్నం
దినమనలం జూఁచువేడ్క- నెఱి వెలికిలి వి
ప్సనఁ గదలకయు న్నాళి

చ్చును మెట్టతో?లవనమును బోలు నీనకొ.

౧౧౧

(అందఱు గేల్తోడ్చుచున్నారు)

సుగ్రీవ విభీషణులు—(చూచి)

తే. గీ. అమితయజ్ఞఫలములతోడిమలఁబోలు
యాపగణముల నొప్పనయోధ్యఁ గాంచి
యిందుఁ బుట్టెడు రాజులహౌ చ్చరసియుఁ
గాఁడు మాకింపు విబుధలోకము దొరయును.

౧౧౨

రాము—(వారింగూర్చి)

తే. గీ. అట్టిరాజులు తొలత నీయన్వయమునఁ
బుట్టుటకు హేతువు వసిష్ఠముని విధాత
కాతగ్రజుఁడు వేల్వ నింద్రబృహస్పతులఁ ద
నిడెడునన్నముమహిమ మోనెయ్యరార.

౧౧౩

(ముందుచూచి యానందాతిశయముతో) ఔర యీతఁడాచుహోత్త్వఁడుపసిఱుఁడే మన

యభిషేకమునకు వలయు సంతారముల నమర్చికొని భరత శత్రుఘ్నులతో నన్ను ని

రీక్షించుచున్నాఁడు (పుష్పకముంగూర్చి) విమానరాజా! యీకకున్దుకుల ప్రధాన

సౌధమున దిగుము (అందఱు విమానావరోహణమును గనఁజూచుచున్నారు)
[తరువాతఁ దెరతెరలించుకొనిభరతశత్రుఘ్నులును వచ్చుచున్నారు.]

పసిఱుఁడు—

స. బాగుఁ డీతఁడు జగత్ప్రథితు నాముని జమదగ్నితనుజుని యుద్ధమున శౌర్య
సారమంతయుఁ గొని నముఁ జేసెఁ దెలికపిండికిఁ గాన లంక నాయకునివలన
నగువలచని మెడంచి యాత్మభుజావజ్రముల సానఁబట్టినవాడై లోక
ములు మూడు సిద్ధుఃఖములు సేసె నన మాకు వింత జనింప దావంత యేని

(రాముఁ గాంచి యామోదముతో)

తే గీ. శాస్త్ర సాయకకృతవిశాస్యగళపీఠిఁ
గిడుననంజేసి భుజశౌర్యకర్మకాండ
మును జగజ్జయశుభకీర్తి గొని మఱి గనఁ
బడియెమనపున్నె భారామభద్రుఁ డిదిగొ

౧౧౪

రాము—(సంబరముతోఁ జేరి వసిష్ఠుని పాదములు పట్టికొనియు)

తే గీ రఘుకులీనుల బ్రహ్మకర్తముల గురువు
బ్రహ్మతనుసంభవుని బ్రాతబ్రహ్మవాది
బ్రహ్మబుషి నేను రాముఁడఁ బరమభక్తి
మ్రొక్కుచున్నాఁడ నిష్టసంపూర్తి కిదిగొ

౧౧౫

పసిఱుఁడు—(తదరముతోఁ గొంగిలించుకొని) వత్సా! రామభద్రా! నీకుదీపనయేది.

మ తనతేజమ్ముల గాఢదీప్తముల, వైభాత్రాండమూషోదర
మ్మును జేందించి విపక్షకీర్తినివహమ్మున్విఘ్నలేశమ్ముఁ జేం
దనియట్లూఁది పుటంబువేడిని విశుద్ధత్వంబునొందించి చ
క్కనిపెను క్షయసంపు వెండి విగతక్షారంబు ప్రాపింపజే
మఱియు.

౧౧౬

తే గీ. మ్రజగదంగణలంఘనాతిజివము లగు
నీయశఙ్ఖులఁ బూర్వావనీపకీర్తు
లమరసింధుజలంబుల నన్యపుష్క
రిణులవిధమున నతిపవిత్రితము లయ్యె.

౧౧౭

అయిన నిదియూఁగాక.

ఆ గీ కమలబంధశీతకరులపోలిక లోక

దీపనక్షమప్రతాపయుతుల

భుజములవలె గోత్రమునకు రక్షకులను

గనుము సుతులకనులకలుపు దీఱ.

౧౧౮

(సీతమునికిఁ మ్రొక్కుచున్నది) వశిష్ఠుఁడు అమ్మ! జనకవంశసువాసినీ! మిక్కిలిమన
మానమైనదీవనయె రామునకుఁ జేసితమి.

సీత—(సంతసముతోఁదనలా) అమ్మ! నేనార్యపుత్రునకు నవతులేని యిల్లాల నాకును.

లక్ష్మ—నగరగోత్రగురూ కి మైత్రావరుణీ! సామిత్రజోహారొనర్చుచున్నాఁడు.

వసి—వత్సలక్షణా! ఆశీర్వాదపదమునుమీఁజీయున్నావు.

క. ఓరిచి ప్రవీరు నింద్రజి

నీరేడుజగముల కెలమి యెనఁగించెడునీ

వారసి యభయం బిడబ్బం

దారకనాథునకు నర్హతం గనురు గదా.

౧౧౯

గీ. అయిన మీరందఱు ను గనుఁ డాత్మభవుల

నిద్ద టిద్దఱు నీరినే నైనఁగి యీధ

రాదిరాజకులాఖ్యసురావనీజ

మధ్యశాఖాభివృద్ధివిశిష్ట మగును.

౧౨౦

రాము—(హర్షముతోనంజలిఘటించి) మహాత్మా! యిష్టాకుకులముఁ జాలర
క్షించితి.

భర—(రాముంశూర్చి) అయ్యా పాడింటి తొట్టికట్టునె గాచు కాలిబంటు భరతుఁడు
ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

రాము—(హర్షముతో నాలింగనముఁ జేసికొని) తమ్ముడ! భరతుఁడా?

లే గీ. సంతసించెద నీమేను చంద్రకిరణ

సాంద్రచంద్రసెలాస్తంభసమము నాయె

ద నిదుము నకౌస్తుభమ్మువెన్నునియురముఁజ

పలయు సిరిధ్రాత్యసహవాసపరత విడదు.

౧౨౧

భర—(సీతంశూర్చి) దేవీయభివాదనమొనర్చుచున్నాఁడను.

సీత—కుమారా! భరతా! వేడివేలుపు వెలుంగులగువిదాకు తమ్ములగమివలెఁబడవు

నాచూడ్కి యలరింపుము.

లక్ష్మ—(భరతున కెరఁగుచున్నాఁడు.)

భర—తే గీ. కౌఁగిలింపుము నెత్తు లత్తుణుండ నన్ను
 దడపుకులొకము దీటు సోదరునియవయ
 వములనంస్పర్శసాధిమును బడయునరుండు
 చంచనంబులయందును జెందు నరుచి

౧౨౨

(గాటముగఁగౌఁగిలింపుకొని) బేర! రఘుపుంగవుల వంగనముచెల్లుపు గూఁపచండ
 ము లత్తుణబాహుపుచుట్టుకొనుచుండఁ బెక్కునాశ్చర్యం జల్లుపలువఁబడితిని.

తే గీ. ఏకముగఁ గూర్చి యిండుకలాకలాప
 మునెది బంతి వరునఁ గడు నొప్పిదముగ
 నశ్శిలదుర్భాషనోదనమాదరమున
 సోదరభజంబు లొనరించె నాదికర్త.

౧౨౩

శత్తు—(రాముఁగూర్చి) లయ్యా! పాపకోర్కబానిసీని బానిసీండు శత్తుఁఘ్నుండు
 జూహు నొనర్చుచున్నాడు

రాము—(గొంఁగొలింపుకొని) బేర! దురల లత్తుణు ననుభవించుచున్నాను (చే
 యధ్యపెట్టిసీతకుఁగానిపించుచు)

ఆ.గీ. అహతచంద్రబింబ మనిపించులత్తుణు

నామొగమెల్ల యిద్ది యమరహా

హస్తకర్కశమ్ము లాలట్టుణుభజము

లే యిపుదును గౌఁగిలింపుఁ జూడు.

౧౨౪

(శత్తుఁఘ్నుండు సీతను నమస్కరించుచున్నాడు)

సీత—ముల్లోకి ములశల్య ముద్ధరించు గారవముగల చారిశ్రమల లత్తుణుం బోలుము
 వత్సా! శత్తుఁబ్బా! శ్వశ్రూజనమెందు (ఉన్నారు)

శత్తు—దుంగళోపచారములాచరించి మధ్యమాంబయింట నీకైనిరీక్షించుచున్నారు (చే
 రి లత్తుణునిమొక్కుచున్నాడు)

లత్తు—(సంతనముతోఁ గౌఁగిలింపుకొని) తమ్ముండ! నీవు దీర్ఘాయుష్కుండుండ
 వై వెలయుచున్నావు గాన నే నన్నభరతు నసహాయుని పిడిచి వెడలినవాడను గా
 నైతిని.

రాము—(మునింగూర్చి) మహాత్మా! ఈ లంకాకిష్కింధానాథులు విభీషణసుగ్రీవులు
 మిమ్ము నమస్కరించుచున్నారు.

వసి—నీరు తడవు వికర్తనపులస్త్వకులముల కీర్తితోరణమాల కట్టుకంటము లోడు
రుగాత.

రాము—(భరతుంగూర్చి) తప్పుఁడా ! యీ పాలస్త్వసావిత్రిల మహాత్ములమొక్కము.
(భరతశత్రు)ఘ్న పిభీషణసుగ్రీవు లొండొరులకు నొనర్పఁదగు కర్ణములఁ గావించు
చున్నారు)

వసి—(కానందముతో) పున్నెమునఁ బడు నాలుగేంద్రకు మరల నభివృద్ధి నొందుచున్న
దశరథకుంటుంటముచు జూచుచున్నాము. (పరికించి యించుకనగుచు)

నీ. గెలిచెన దశకంఠు గెలిచినకార్తవీర్యుని భృగురాముఁ డాతని దశరథ
తనయుఁడు హఁకటు డొచ్చినప్రాయమునందె జయించిన నంతనింపఁ
బడియె నీకథ, పయిబాలచరిత్రముకంటెఁ దత్త్వక్రియాగౌరవమునఁ
గిల్పింపఁబడిన దీకవిశిల్పమట్లును జగమున కానందము గలిగించుఁ
బరనపాతనములఁ బారాయణముల
హేమామతర్పణములఁ గామితప్ర
దాంజనేయచరిత నవనిజాకశ్యాణ
రామపట్టబంధరసనవృద్ధి.

౧౨౫

(రాముంగూర్చి) వత్సా ! శుభలగ్నము మించిపోవుచున్నది.

క. ఇద్దిగో నారఘుసింహుల

యదిసింహాసనముశోభ నఁదింపుము సరి

మదమొదవించుచురాజా

స్వదముత్తరకౌసలములు ప్రజ కెల్లపుడుక.

౧౨౬

(రాముఁ డెల్లు చేయుచున్నాఁడు వసిష్ఠుఁ డింద్రునికివలె మంత్రములతో మహాభిషేక
ము చేయుచున్నాఁడు. ఇతరులను నానావిధాధిషేకము గానపించి యైదవయవ
ములు భువిదాకఁ మొక్కుచున్నారు. తెరలో మంగళ సంగీతములు శుభవాద్యము
లును వినఁబడుచున్నవి)

వసి—(హర్షముతో) రామభద్రా ! యిపుడు.—

తే. గీ. భర్తృభరణీరుహంబుకంటింబు బలియ

నంతింతకు నీవాన నవసభరము

నెందు జనులకు దృష్ట మదృష్టము నగు

పరిభవములయెఱుక యంబరముదమ్మి.

౧౨౭

క. దేవుండగు పరమాత్మకు
జీవాత్మలపోలికను శచిపతిముఖిది
గ్నేవాష్టకము విభీషిక
లేవలనను వత్స నీక యెపుడగుఁ జూవే.

౧౨౮

(రాముఁడు అజ్ఞానుఁడగునాఁడు)

విభీ—(దోసిలిపట్టి మోకజీంచి ముక్కి) దేవా!

తే. గీ. అన్నయజ్ఞేకునిజ్ఞించి యపహరించె
లంకఁబుష్పకమిదియుఁ బలభుగిధిపతి
యొకటి నాదయ్యెనీకృతనొండిదనువు
వడిగఁ జనుఁగాత నిధిపతి పట్టణచ్చు.

౧౨౯

రాము—(వసిస్థానుష్ఠాతుఁడై పుష్పకముంగూర్చి) విమానరాజా! మొదటియధికారి ను
లక్ష్మ్యమొదటికుమారు సేవింపుము.

వసి—(ప్రహర్షప్రసాదములతో) రామభద్రా! నీకింతకంటెను హేచ్చుమే లేదిచే
యుదను.

రాము—మహాత్మా! యింతకంటె నెక్కువమే లేమున్నది యా? మీయనుగ్రహమున

చ. తల జనకాజ్ఞములైమువిధంబునఁదాల్చి మహావరాహదం
ప్రీలసితవింధ్యపత్రశంకరప్రమద స్థరఁ దద్దగంటి; వా
ర్ధులు లవణాపరమ్మలకుఁ దోరపుఁదాపటకట్ట గట్టితి
న్నిలయముదాఁకఁ జేసితిని విశ్వము రావణబాధదూరముకొ.

౧౩౦

అయిన నిది యపుఁగాక.

మ. విరిపూగుత్తులతేనెజా ల్నినుచుచు నీవీన్దోయి సత్సూక్తుల
స్థర నెందు స్థలికర్తలొప్పుదురు గాత నీర్తిసంపూర్తి న
న్నరులెన్న; స్థానదోషము ల్గవినుడి స్తంభీరమం దెప్పుడు
స్వరమానందగు సుంతమూర్ఖునక శబ్దబ్రహ్మసద్గంధముకొ.

౧౩౧

మఱియు.

శా. ఆ మందాకిని గంగ భోగవతి నా సంభోజభూకుండికో
ద్దామాంభోలహరుల్పానరౌద్రు విశుద్ధంబెంతకాలంబు దోవ
భూమిపన్నగలోక; మంలదనుక న్బొల్పారు వీరాగ్రాణి
రామాఖండయశోరసాయనము సచ్చావ్యర్థశబ్దాధ్యతకొ.

౧౩౨

(అన నందలు వెడలిరి.)

గద్య ఇది ఇమిత్కేసినకుర్తివ్యాసేశ్వరకృపాపాత్రాత్రేయసగోత్రాశ్వలా
 యనసూత్రారామద్రావిడశ్రోత్రియ బ్రాహ్మణాకుండి వేంకటవిపశ్చి
 త్పుత్ర సీతారామాగ్రజ ద్వివేదివంశహస్తాక్షిక సోమనాథదేశిక
 ప్రసాదసమధిగత కావ్యమీమాంసాశాస్త్ర వ్యాస
 మూర్తి శాస్త్రాస్త్రిం ధీకృత మురారిమహా
 కవిప్రణీతానర్థ రాఘవనాటకము
 ననాయకానందనామకము
 సప్తమాంకము.

నాటకమును సంపూర్ణము. ఇవ్యాసేశ్వరాద్వితమస్తు.

చ. పలుకువెలంది గొల్చెదరపల్వరు; భారతిసారమీతఁడే

తెలియుమురారిముఖ్యకవిదేశికగేహభృతశ్రముండు; జో

బులుకపులంతదాఁటినదెతోయధి; లోఁతొయెఱుంగవారసా

తలపరిపుష్టిమంధవసుధాభరమొక్కఁడె చాలునాఁదగుకా.

కువలయానందధృతము “దేవీంవాచముపాసతే” యనుమురారిస్తుతి శ్లోకమునకిదియు.

“వివస్వతానాయశ్చతైవ” అను సంధికారవర్ణన శ్లోకమునకు, “జననయన గోవు
 లను,” అను అంకము ౫౩ వ పద్యమును రచింపబడినవి.